

जिह्वासिंहासनाग्र स्थितिरसिकहयग्रीवसाठोपहेः

घोषून्मेषप्रनष्ठाखिलकुमतिगणाखर्वगर्वाति
संसाराम्बोधि मज्जत्सकलतनुभृदुज्जीवनैकान्तजन्
पायदस्मानपायादनवधि महिमा विष्णुघण्टार
वेकदेशगुरुं भक्त्या नमाम्यस्मत्पितामहम् ।

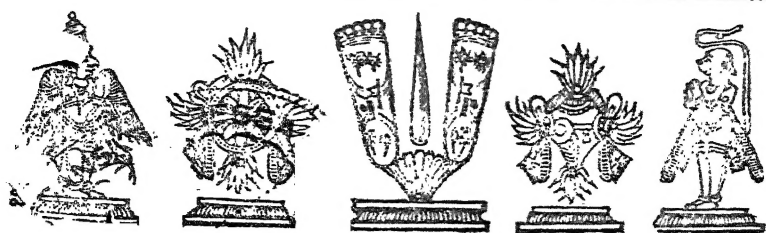
अनवद्यगुणैर्यस्य च्छात्रैः पृथ्वी परिष्कृता ॥
पुण्यायतस्मै परवस्तु नाम्ने कुर्वे प्रणामान् कुलदैवत
वसुन्धरायां यदुपज्जमिन्दे वेदान्तविद्यागुरुवाक्प्रपञ्चः
अस्मद्देशिकमस्मदीयजनकं वन्दे दयाम्भोनिधिं

योगसावादिवराहदेशिक इति ख्यातस्सतामग्रर्ण
तातो यस्य जगद्गुरुर्विजयते श्रीवेकटेशाहवयो
जीवातुः निगमान्तदेशिकगिरां पात्रं गुणानां सत
जयतु निगमचूडा पुण्डरीकाक्ष सक्तो

जयतु मनुमुखानां सूक्तिरस्पृष्टदोषा ॥
जयतु जगति वेदः पञ्चमः प्राज्ञसेव्यो
जयतु मुणितमोहो व्यासतातः प्रबन्धः ॥

आत्मैक्यं दैवतैक्यं त्रिकसमधिगता तुल्यदैक्यं त्रया
अन्यत्रैश्वर्यमित्याद्यनिपुण फणितिराद्रियन्ते नस
त्रय्यन्तैरेककण्ठैः तदनुगुण मनुव्यासमुख्योक्तिभिः

श्रीमान्नारायणो नः पतिरखिलतनुः सुक्तिदो मु
इत्यस्मद्देशिकाः प्राहुः दृष्ट्वा भावं त्रयी गि
चक्षुष्मन्तो मनुव्यास पराशरमुखोक्तिभिः ।
आचार्याणां प्रसादेन मीमांसाद्वयवारिधेः ।
पारंगत्वा मया तेषां भावं सम्यक् प्रकाशते

శ్రీమదామనూజాయనమః

యత్పదానాం హృదయే విధ్వస్తాశ్చేషకల్పః ।
 పృథ్వీపానాం హృదయే యామునేయం నమామితమ్ ॥

శ్రీమదామనూజాయనమః నిత్యం నిత్యత్రయే,

ఆత్మసిద్ధిః

ప్రకృతిపురుషకాల వ్యక్తముక్తాయదిచ్ఛామ్

అనువిదధతినిత్యం నిత్యసిద్ధైరనేకైః ।

స్వపరిచరణ భోగైః శ్రీమతి ప్రీయమాణే

భవతు మమ పరస్మిన్ పూర్వే భక్తిభూమా ॥

విరుద్ధమతయో నేకాస్సన్త్యాత్మపరమాత్మనోః ।

అతస్తత్పరిశుద్ధ్యర్థ మాత్మసిద్ధిర్విధీయతే ॥

సమ్మతంహి సర్వసమయేషు ఆత్మజ్ఞానం నిశ్చయసహేతురితి.

శ్రూయతేచ, - “పుథగాత్మానం ప్రేరితారఞ్చమత్వా జుష్ట
 సతస్తేనామృతత్వమేత” ౧ “ఆత్మానఞ్చేద్విజానీయాత్” ౨ “త
 రతిశోకమాత్మవిత్” ౩ “బ్రహ్మవిదాహ్నితపరమ్” ౪ ఇత్యాదిః,
 పరావరాత్మతత్త్వజ్ఞానస్య అపవర్గసాధనత్వం ప్రతిపాదయ స్వేదా
 వ్రవాక్యగణః.

తత్రాస్మిన్నాత్మని పరస్మిన్ శ్చ నేకవిధా విప్రతిపత్తయస్తీర్థ
 కరాణామ్.

తద్యథా, ఆత్మవిషయేతావత్, దేహమేవ కేచిదాత్మానమ్
 చక్షుతే- ఇద్రియాణ్యన్యే- మానశ్చన్యే- ప్రాణమపరే-అధ్య-

౧॥ శ్లో-ఉ-౧. ౨॥

౩॥ శ్లో-ఉ-౨-౧-౩. ౪॥ శ్లో-ఉ-౩-౧-౪.

౫॥ శ్లో-ఉ-౪-౧-౫. ౬॥ శ్లో-ఉ-౫-౧-౬. ౭॥ శ్లో-ఉ-౬-౧-౭. ౮॥ శ్లో-ఉ-౭-౧-౮. ౯॥ శ్లో-ఉ-౮-౧-౯. ౧౦॥ శ్లో-ఉ-౯-౧-౧౦.

ప్రాత్యభావమనమాచారం బోధమాత్రమితరే.-దేహేద్విగ్రయమనప్రా
ణ బోధమిత్రణమ్ ఆకారాదివచచిత్వభావమితగస్తకబోధ సుఖమన
వాన్యసాధారణగుణాధారమ్ అహజ్ఞాభగోచరమవరే.- అవరే
మ బోధైకస్వభావమేవ, స్వభావధవళమివస్ఫుటికమణిమ్ ఉపధా
నః శేషపాపితారుణిమ గుణాది నిర్భాసమ్, అన్తఃకరణోఽధాన్తా
పాపిత గాగద్వేషసుఖ ముఖాద్యశివగుణనిర్భాసమ్ అనుక్లృప్తనస్త
మితస్వరూపప్రకాశంస్వయజ్ఞోతిషమిమనుభిషధతి.- అన్యేతు,జ్ఞానా
నిష్ఠస్వభావమ్.- ఆశ్రయానుకూల్య ప్రతిలబ్ధానంద సుఖాది న్యపదేశ
బోధవిశేషమవ అస్వస్వాభావక ఇత్యన్యే. [౧౦

తథా; అనుమాన సమధిగమ్యః, ఆగమైకవేద్యః, మానసప్ర
త్యక్షవేద్యః, గ్రాహకతయైవ సకలవిషయ విత్తిషు ప్రత్యక్షః, జ్ఞాన
స్వభావతీయా నుదితానస్తమితస్వరూపప్రకాశః, స్వయజ్ఞోతిః;-

ఈదృశోపి ఆగమానుమానయోగజ ప్రత్యక్షైః స్వేతర సక
లవిలక్షణస్వాభావ్యేన విశద విశదతర విశదతమతయా అన్త [౧౫
తోయథావ దపరోక్ష్యత ఇతి.

తథా, పరమమహీన్, అణుపరిమాణః, శరీరపరిమాణః,
స్వతఃపరిమాణరహితోపి వ్యాప్యవస్తుపరిమితకృతపరిచ్ఛేదఇతి.

వ్యాప్తిరపి చైతన్యమాత్రేణ స్వరూపేణ ఇతి.

తథా, క్షణికః, యావచ్ఛరీరోష్ఠస్థాయీ, ఆప్రాకృత ప్రళ[౨౦
యావస్థాయీ, ఆమోక్షస్థాయీ, మాబస్థః, నిత్యఇతి.-

సర్వశరీరేష్వేకః, ప్రతియైత్రం నానాభూతఇతిచ, తథాతథా
ప్రతిపద్యతే.

తథాపరమాత్మవిషయేపి, కేచిత్ సమాస్తవస్తు సాత్మాత్మా-
నిమ్ సర్వశక్తి మీశ్వరమేవ నాభ్యుపగచ్ఛన్తి.- అభ్యుపగచ్ఛన్తో
స్యేకే ప్రత్యస్తమిత మితమానమాత్రమేయేశ్వరేశితవ్యాది భేదక

పా.-౧- ఆనైకస్వభావమిమన్యున్యమానాః అస్మాశ్రయానుకూల్య -

౨-ఆన్యే-౪-స. ౩-యోగిప్రత్యక్ష-౪.౪-యథాపరోక్షఇతి-౪.౫-

౬-౪-స. ౬-శరీరేక్షుస్థాయీ - ౪. ౭-ఆమోక్షస్థాయీ-౪-

౮-శ్చమ్-౪.

ల్ప మాటస్థ విజ్ఞానైకరసమ్, అనాద్యవిద్యో పదర్శితవియదాది భేదా వచ్చిన్న జ్ఞానైశ్వర్యాదిమహిమ వికల్పితయా కాల్పనిక మాచక్ష తే.- అపరేతు,యథోక్తస్వరూపమేవ, అపిద్యోపధానేన తన్వణసారతయా ప్రకల్పిత బ్రహ్మాది స్థావరపర్యంత వివిధ జీవభేదమ్, స్వాధీన విచిత్ర విపర్తస్వభావ మాయోపహితతయా సమాసాదిత సార్వజ్ఞ్యాదిసంపదమ్, ఉపహితమినుమభిదదత్.- తథాన్యే, ప్రకృష్టసత్త్వ పాదాన నిమిత్త స్వతంత్ర ప్రధాన పరిణామ విశేషమాత్ర నియమనిర్వాహితసర్వైశ్వర్య మర్యాద మాద్రుయిస్తే.- అనుపహిత మపి పరిణామినుమపరే ప్రతిపేదిరే.- అపరిణామినుమపి స్వమాయాన్య భూతవిచిత్రాంతరకరణ దర్పణతల ప్రతిబింబితతయా ప్రతిపన్న విశ్వతైజసప్రాజ్ఞ భావమతమేకమేవ చేతనంశతరే రోచయిస్తే.- అన్యేతు, స్వాధీన త్రివిధ చేతనాచేతనస్వరూప స్థితి ప్రవృత్తిభేదమ్, స్వాభావికనిరవధికాతిశయ జ్ఞాన బలైశ్వర్య వీర్యశక్తి తేజఃప్రభృతి సకలకల్యాణగుణమహర్ణవం పురుషవిశేషం ఈశ్వర మాత్మ్యస్తే. [౧౫

తథా తద్విశేషేపి హరిహర విరిఞ్చభాసూరాత్మనా నభిమతతత్తన్నూర్తి పరిత్యాగేనచ చతుస్త్రిద్వ్యేకమూర్తితయావివదస్తే.

మూర్తివిశేషవిషయాశ్చ, నిత్యత్వానిత్యత్వ భౌతికత్వాభౌతికత్వస్వార్థపరార్థత్వాదివితరాః ప్రాచుర్భవన్తి; పరిజనస్థానాదిగోచరాశ్చ. [౨౦

తథాప్రమాణతోపి అనుశ్రవికపవే త్యేకే.- అనుమానికశ్చే త్యన్యే.- విశిష్టప్రత్యక్ష సమధిగమ్యశ్చే త్యపరే.-

తథాశ్చపరమాత్మనో స్సంబంధేపి, - అనాద్య విద్యోపాదాన భేదాస్పదోయ మీశ్వరేశితవ్యతాది రూపస్సంబంధః; పరమాధ్యతేష్వైకం తత్త్వమితి కేచిత్.- వ్యతిరేకాభావేప్యతిరిక్తోజీవ ఇత్యన్యే.- [౨౫ స్వత స్త్వైక్యం ఉపాధితోభేదఇతి విశిష్టస్వరూపభావేన భిన్నాభిన్న త్వమితరే.-

పా.- ౧-సాధితవిచిత్రవిత్త స్వభావప్రాయా - ౪. ౨ -నియమం అవ్యాహత - ౪. ౩ - గుణగణ - ౩ - ౪. ౪ - ఆచక్షత్త - ౪. ౫ - తవ్యాది ౪. ౬ - స్వైకత్వప్రతీకేకం - ౪. ౭ - స్వభావేన - ౪. స్వరూపభావేన - ౩.

నానాత్వేనత్వేన, అభేదోనామ అన్వయః, అమ్నమ్మిభావ
లక్షణః, సమవాయః, పరతంత్రితాలక్షణః, శేషశేషిత్వ రూపః,
స్వస్వామిభావః, భృత్యస్వామిలక్షణఇతిచనానావిధావాదాః.

తథా పరమపురుషార్థభూతే బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణమోక్తేపి,
స్వరూపోచ్చిత్తిలక్షణః, అవిద్యాస్తమయలక్షణః, నిశ్శేషవై శేషికాత్వ
గుణోచ్చేదనలక్షణః, కైవల్యరూపః, తద్భావ సాధర్మ్యలక్షణః, తద్గు
ణసంక్రాంతిలక్షణః, తచ్ఛాచార్యలక్షణః, సాంసిద్ధికానందాది స్వ
రూపావిర్భావలక్షణః, తద్గుణానుభవజనిత నిరతిశయసుఖ సమున్నే
షోపనీతాత్మ నిక తత్కాజురత్వలక్షణఇతి తథాతథా వివదంతే. [౧౦

తత్సాధనోపాధి, కర్తయోగలభ్యః, జ్ఞానయోగలభ్యః, అన్వ
యరాసుగృహీతా న్యతరలభ్యః, ఉభయలభ్యః, ఉభయపరికర్తృతస్వా
స్తవ్యైకాన్తికాత్మనిక భక్తియోగ లభ్యఇతి.

తదేవ మనవసిత విశేష విమర్శకజన విమతిదర్శనాత్, తత్త
త్తుక్ష సాధనబలాబలానవగమాచ్చ తతస్తతస్సద్విహానాః ప్రే [౧౧]
త్రావన్తో నతావత్పరమపురుషార్థాయఘపేరన్.

యావదయమాత్మా, పరమాత్మాచ, స్వరూపతః, ప్రమాణతః, సం
బద్ధతః, ప్రాప్తితః, తత్సాధనతత్త్వ సాక్షి యేతేతి తత్ప్రతిబోధాయ
ఇదమారభ్యతే.

యన్యపి. భగవతా బాదరాయణేన, ఇదమగ్ధాన్యేన సూత్రా
ణి ప్రణీతాన్. విమతానిచ తాని, పరిమితగమ్భీరభాషితా భాష్యకృ
తా.-విస్తృతానిచ తాని, గమ్భీరన్యాయసాగర భాషితాభగవతా శ్రీవ
త్సాజగ మిశ్రేణాపి.-తథాపి, ఆచార్యటజగ భర్తృప్రవక్ష్య భర్తృమి
త్ర భర్తృహరి బ్రహ్మనక్షత్రజగర శ్రీవత్సాజగ భాసూరాది విరచి
త సితాసిత పిపిధనిబద్ధన శ్రద్ధావిప్రలబ్ధబుద్ధయోనయథావ దన్య[౧౨]
థాచ ప్రతిపద్యస్తఇతి తత్ప్రతిపక్షయేచ యుక్తః స్రవకణప్రకరణః.

తత్ర,- దేహేంద్రియ మనఃస్థాని కీభ్యో న్యోనన్యసాధనః।

చా.- భేదానామన్వయాత్ - ౪. ౨ - లక్షణసమవాయః- ౧ - ౩.

౧ - ౪ - ౧ - ౨ - ౪ - ౪ - ప్రతిపక్షభాష్య - ౪.

నిత్యో వ్యాపీ ప్రతియేత్రం అత్మాభిన్నః స్వతస్సుఖీ॥-

నను దేహమేవాత్మానంప్రత్యక్షతః ప్రతిపద్యామహః -అహం జానామీతి జ్ఞాతాహ్యత్వా అహమితిచకాస్తి, దేహశ్చ హజ్జాగర గోచరః, స్థూలోహం కృశోహమితి దర్శనాత్, దేహస్యహి స్థోగ్ర ల్యాదియోగః;-

అత స్తత్సమానాధికరణతయా అయమహజ్జాగరః శరీరాల వృన్ ఇత్యవశ్యాశ్రయణీయమ్; ఇతరథా సకల లౌకిక పరీక్షక వ్య వహరోపరోధశ్చ.-

నచాయం లాక్షణికో వ్యవహారః, ముఖ్యవృత్తిభూషేః పుగ్రం ధగసిద్ధత్వాత్.-

నచ అనేకావయవయోగి శరీరాలవృన్ త్వే జ్ఞాత్రవభాసస్య తదీయరూపా వయవాద్యవభాసేన అస్వయినాభవితవ్యమ్, యే న తదస్వయాభావాజ్ఞానామీతి ప్రత్యయః, శరీరాతిరిక్తమవగమ యేత్; బాహ్యేద్వియ ప్రత్యక్షపవ తథానియమ దర్శనాత్, స్వా స్తస్య ఆన్తరగుణా ధారతావభాస ఏవ సామర్థ్యనియమాత్, అనవభృ తావయవవిశేషస్యా వ్యనేకావయవయోగినో హహిమగుణశాలిన స్త్ర్యుణుకస్య ప్రథమప్రత్యక్షాభ్యుపగమాత్, వాయోశ్చత్పగిద్వి యేణ స్ఫుర్కాధి స్థానమాత్రతయోపలబ్ధదర్శనాచ్చ.

దేహవ్యతిక్రాంత్యగోచర త్వేపి యథా తదీయగుణాన్త ౨౦ రాగ్రహణమ్, తథేహపి.

యథా తత్ర బాహ్యప్రత్యక్ష గోచరపవ సఖ్యాపరిమాణాది గ్రహణనియమః; ఏవంప్రత్యేకం పరమాణుషుచైతన్యానుపలభ్యే. తదభ్యుపగమేచమకశరీర ఏవానేకసహస్రచేతనాపాతాత్. అకార ణగుణపూర్వకస్య కార్యద్రవ్యవర్తినోవిశేషగుణస్యాసంభవాత్, ౨౧ నశరీరవిశేషగుణత్వై తన్యమ్; అయావచ్ఛరీర భావిత్యాచ్చ ఇత్యా దయోనుమానభేదాః ప్రత్యక్ష బాధితవిషయతయా నపరాక్రమితుంక్షు

మనై.- విశేషగుణత్వేన ప్రతిషిధ్యమానే, దేహగుణత్వాభ్యుపగమ ప్రసజ్జశ్చ.

అపిచ ఇచ్ఛానువిధాయక్రియత్వే ఇద్విగ్రియత్వాదయః శరీరేదృశ్యమానాః, సప్రతి పన్నాచైతన్యాత్ ఘటాదేరత్యంతవ్యాప్తివర్తమానాః, శరీరమేవ చేతన మవగమయన్తి.

క్రముకఫల తామ్బూలదళౌవయవాదిషు ప్రత్యేకమవిద్యమానస్యాపిరాగస్యేవ, అవయవినిసంయోగవిశేషాత్ దేహరమ్భకపరమాణుసంశ్లేషవిశేషాదేవదేహేచైతన్యస్యాప్యావిర్భావోనానుపపన్నః.

“చర్వణజనిత హుతవహ సంయోగసంపాదితపాట లి [౧౦] ముఖిః పరమాణుభిః, ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ కారణగుణపూర్వ ఏవ తత్రోగోదయః” ఇతిచేన్న, ప్రమాణాభావాత్.

అపిచ, సితాసితాది తన్తుషు, ప్రత్యేకమవిద్యమానమపి చిత్రరూపంవిశేషగుణంతదారణేపటే స్ఫుటముపలబ్ధమానాః కథంకారణగుణపూర్వకత్వము క్తగుణస్య అధ్యవస్యేను. [౧౫]

నచ అవయవరూపాతిరేకేణా వయవిని చిత్రన్నామ రూపాంతరంనాస్త్యేవ, అవయవినోచాత్ము పత్వప్రసక్తాత్;- అవయవరూపైరేవతమపపాదనే, సర్వమేవకార్య ద్రవ్యంనీరూప మాపద్యేత; అనుభవవిరోధః, సర్వవ్యవహారవిరోధశ్చ, విశేషగుణశ్చకాఠిన్యంకరకద్రవ్యవర్తి అకారణగుణపూర్వకం దృశ్యత ఇత్యనైకాస్తశ్చ. [౨౦]

నచ సంయోగవిశేషకాఠిన్యమ్, తస్యద్విష్టత్వాత్; అస్యేషు కరకద్రవ్యైక వర్తిత్వాత్, స్పర్శవిశేషతయా పదార్థవిద్భిరభ్యుపగమాచ్చ.

దృశ్యస్యదేహస్యకథందృష్టృత్వమితిచేత్?;కోవిరోధః?.

అయమేవ:-యదేకస్యాం క్రియాయామేకస్యకర్తృత్వం కర్తృత్వ[౨౫] ఇన్సఘటతఇతి.

యద్యేవం వ్యతిరేకవాదేవాకథ మాత్మస్వహ మితిప్రత్యయః?;
రూపభేదాదితిచేత్?; సమానమిదందేహాత్మవాదేపి.

అపిచ, పరసమవాయిక్రియాఫలభాగికర్త, ¹ స్వసమవేక్షణాన
ఫలభాగినః శరీరస్యకర్తృత్వమేవ నాస్తీతినపర్యనుయోగావకాశః; [౫
అతోదేహావవాక్షేతిబార్హస్పత్యాః.

తథాచ “పుథివ్యాపస్తేజోవాయురితితత్వాని తేభ్యశ్చైతత్
స్యం కిణ్వాదిభ్యోమదశక్తివత్” ^౧ ఇతిసూత్రమ్;

అత్రప్రతివిధిద్వేషా నాత్మా ప్రత్యక్షబాధణః! నఖల్వహమి
దజ్ఞాగ్రావేకస్యైకత్ర వస్తుని- || అహంజానామితి ప్రత్యగ్వృత్తిర
హమితిమతిః, ఇదజ్ఞాగ్రగోచరాచ్ఛరీరాన్నిష్కృష్ట మేవస్వవిషయ
ముపస్థాపయతిఘటాదేరివ; పరాగ్వృత్తిరిదమితి శరీరవిషయినీచశే
ముషీ, స్వవిషయ మహజ్ఞాగ్రగోచరాత్ వివేచయతియథాయంఘ
టఇతి;- ఇతరథా, స్వపర విభాగానుపపత్తేః.

నచైకస్మిన్నేవ రూపభేదాదేవంప్రతీతిః, నహిదేవదత్తః [౧౫
దణ్డినమాత్మానందణ్డ్యయమితి ప్రత్యేతి?.

అన్యచ్ఛ:-నియమితబహిరిన్ద్రియవృత్తేఃఅవహితమనసోహమితిస్వా
త్మానమవయవతః కరచరణోదరాద్యవయవా నభాసంతే- స్థవీయసి
చావయవినిశరీరే అహమితిమతి గోచరే అభ్యుపగమ్యమానే అవశ్య
మవయవప్రతి భాసేనా ప్యన్వయినాభావ్యమ్; [౨౦

నహ్యస్తి సంభవః?; అవయవీ స్థవీయాన్ప్రచకాస్తి. అవ
యవాస్తు నకేచన ప్రకృతేఇతి.

యత్తు త్య్విణుకేవ్యభిచారఇతి, తన్న; వాతాయనవివరదృశ్య
నిర్భాగత్వసరేణు వ్యతిరేకేణ పరమాణుస్వీకారే కారణాభావాత్,
ప్రత్యక్షయోగ్యా వయవస్య తథాప్రతిభాసనియ మాద్యా [౨౫
నవ్యభిచారః.

నచ అవయవిని బహిరిన్ద్రియగ్రాహ్యవాయం నియమఇతి

ఉత్పేక్ష్యమ్; ప్రమాణభావాత్, అన్తకరణస్యచ కేవలస్య అవ
యవిని సృష్టిస్యంభవాచ్చ.

వాయోస్తు రూపాద్యభావాత్ కేవలస్పర్శాధారతయా ఉ
పలంఘ్యః- తత్కాశి తాదృశానేకావయవ ప్రతిభాసోఽస్త్యేవ, [౫
స్పృశ్యమాన ఇవ ఘటాదావితీ నతేనవ్యభిచారః.

యస్తు-స్థూలోహం కృశోహ"మితి శరీరే అహంప్రత్య యో
న్యత్యే ఇతి- తదపి పర్యాలోచనీయమ్.

తత్కాశి అన్తశరీర మహచ్ఛా రమేవకిమపి వస్త్రహఙ్కా
రో గోచరయతి, నపునశ్చాత్ముపఇవ దేహప్రత్యయస్థేస్సల్య బాల్యాది
యోగిదేహమాత్రమ్; అత ఏవ మమేదంగమహిమితత్ మమేదం శరీ
రమితి భేదప్రతిభాసో వ్యవహారశ్చ.

నహ్యసాసాత్మాత్వ గ్రీతభేదనిమిత్తః ప్రతాయమానః శిలాపు
త్రక శరీరవ్యవదేశవదావ చారికోయ క్త ఆశ్రయితుమ్మమాత్మేతివత్;
తత్కాశిచ్ఛబ్దస్య ఆత్మని వృత్తే నైకాధ్యాత్ అవివాదాచ్చ [౧౬
య క్తంతథాశ్రయణమ్-

నచైవమత్ర- అతఃదేహవ్యతిరేకిణః చేతనస్య ప్రత్యక్షసిద్ధ
త్వాత్ తత్సమ్బద్ధిని లాక్షణీకోదేహేఅహంశబ్దప్రియోగః- బాహ్య
విషయేషుపరస్పరవిరుద్ధ రూప పరిమాణ సఙ్ఖ్యాసన్నివేశ గ్రహణేన
వ్యతిరేకస్యస్ఫుటత్వాత్-ఆత్మని తాదృశరూపాన్తరాగ్రహణేన [౨౦
దేహభేదప్రతిభాసభ్రమోఽవివేకినామ్.

ఇతశ్చేచ్ఛానువిధాయి స్వవ్యాపారోయమాత్మా ఇచ్ఛయైవ
హి సజ్జల్పయతి స్మరత్యపూహతిచ; శరీరమపి తదిచ్ఛానువి
ధాయిశయనాసనోత్థానాది చేష్టమితి భవత్యభేదభ్రమః శుక్తిర
జరాదావిన. [౨౫

ప్రణిహితమనసస్తు జ్ఞాతృతయా సిద్ధ్యంత మహమాకార
మర్థ మనవయవమిదమితి పరిస్ఫురతః స్థూలా దవయవినశ్శరీరాత్

పృథక్ అహోక్షయన్త్యేవ భవన్తిచః- జానామితి వ్రత్యయః శరీర విషయోనభవతి, అర్థాంతరవిషయోవాఽయమ్, అప్రకాశమానతదవయవ ప్రతిభాసత్వాత్. య ఏవంప్రకారః సతథా, యథా అయమితి ప్రతిభాసః.- యత్ శరీరవిషయమ్, సతతథా, యథా ఉభయసమ్మతం శరీరజ్ఞానమ్, తథా, శరీరమ్ అహం ప్రత్యయ గోచరోనభవతి, ఇదమితి స్మృత్యామాణత్వాత్, బాహ్యేద్రియగ్రాహ్యత్వాద్వా, ఘటాదివదితి.

కింఞ్చ అపరార్థం స్వమాత్మాన మాత్మార్థే నృచ్ఛజానతః । సజ్ఞాతత్వాత్ పరార్థేస్త్రిన్ దేహేకథమివాత్మనః? ॥సర్వస్య [౧౦ బాహ్యభ్యంతర భోగ్యవర్గస్య శబ్దసుఖాదే రాత్మార్థతాం భోక్తుశ్చాత్మనోఽన న్యార్థతాం సర్వస్య శేషితాంప్రత్యక్షతః ప్రతిపద్యామహే.

నచ శరీర మనన్యార్థం సజ్ఞాతత్వాత్; సజ్ఞాతాహిసర్వే పరార్థాఃదృష్టా శ్చయనాసనరథాదయః? [౧౫

నచ “సజ్ఞాతా స్సజ్ఞాతశరీరాద్యథాదృశ్యనే ఇత్యాత్మనోపిసంహతత్వమావద్యతే” ఇతివాచ్యమ్; తథాసతి తస్యాపి పరార్థత్వప్రసక్తాత్, అపరార్థశ్చ యమాత్మా ప్రత్యక్షతః ప్రకాశత ఇత్యుక్తమ్. యోగ్యానుపలబ్ధబాహిత్యాచ్చ త్సనిసజ్ఞాతత్వమ్, సజ్ఞాతాంతరార్థత్వేచ తస్యాపితథా, తతోన్యస్యాపితథాఇతి నవ్యవతిష్ఠేత. [౨౦

నచ వ్యవస్థాయాంసత్యాం అవ్యవస్థా యుక్తా.

నచ సజ్ఞాతస్య పరార్థత్వే పరస్యసంహతత్వమపి ప్రయోజకమ్, భోక్తృతయైవాత్మన స్సాన్నిధ్యసజ్ఞాతంప్రతి పరతోపపత్తేః- వ్యాప్త్యనుపయోగినోపి దృష్టాంతదృష్టభర్తమాత్రస్య అనురోధేన

అనుమానమిచ్చిత స్మర్యానుమానోచ్ఛేదప్రసక్తిః- అస్ఫుటత్వేపిభేద-
స్యశక్తికేతవసంస్థానాత్-తద్గుణాంతరవైధర్మ్యాదపిజ్ఞానం నతద్గుణః,
సంస్థాపనకార్యద్రవ్యగతవిశేషగుణః కారణగుణపూర్వక ఇతి కథమ
తద్వార్తకః శరీరేచైతన్యగుణ స్సంస్థాపనో? [౫

యస్తు బాహ్యస్మత్యంవచనమ్ “పుథివ్యాపస్తేజో వాయురితి
తద్వాచ తేభ్యస్తైతన్యంకిణ్వాదిభ్యోమ దశక్తివత్” ఇతి, తదనుపప
న్నమ్, శరీరేచైతన్యగుణత్వేనతథోపపత్తిః- సర్వద్రవ్యేషు తత్త
త్కార్యసహాధిగమ్యః తత్ప్రతియోగిశక్త్యాభ్యోగుణ సాధారణః, నై
వంచైతన్యం దేహైకగుణత్వాభ్యుపగమాత్, కార్యత్వే సత్యేకవిధప్ర
త్యక్ష సిద్ధతయాచవిశేషగుణత్వాత్- ద్రవ్యాంతరసంయోగ సమా
సాదితమదశక్తిభి రకార్యభూతైఃపరమాణుభిః నిజగుణపురస్కారేణ
స్వకార్యద్రవ్యేషు మదశక్త్యుత్పాదోపనానుపపన్నః; తామూర్బలరా
గస్తు పూర్వద్రవ్యావయవవిభాగానంతరంద్రవ్యాంతరసంయోగ జని
తరక్తిగుణైః కారణైఃక్రియతే- దృశ్యతేహి తత్రా వయ [౧౫
వేష్వపిప్రత్యేకంరక్తిగుణః?.

నచ శరీరావయవేషు ప్రత్యేకం చైతన్యగుణః ప్రజ్ఞాయతే, ప్రతి
జ్ఞాయతేవా; తదుపగమేచ ఏకశరీరపవానేక చేతనాపాతాత్, అక్ష్ణా
న్నేత్వాభావః, ప్రతిసద్ధానవ్యవహారలోపశ్చ; దేవదత్తదృష్ట ఇవయజ్ఞద
త్తాదేః. యస్తు ఆకారణగుణపూర్వకం చిత్రరూపంపటేఇతి. త [౨౦
న్న; వానారూపతాహిచిత్రతా; సాచనానారూపైః తన్తభిః క్రియ
తేఇతి కిమనుపపన్నమ్? ప్రత్యేక మవిద్యమానమపి తచ్చిత్రరూపం
తన్తముసంహతేషు దృశ్యతమచ చిత్రాఇమేతన్తవత్- సంభూయచ
తేషాంపటారంభకత్వమ్- ఏవంతతా-రణేష్వపితదితి నక్వచిద్వ్యభి

చారః. నచ ఏకరూపనియమాభావేన అవయవినోఽచాతుషత్వమ్, మహత్వైకార్థసమవాయినా రూపవత్వేనైవచాతుషత్వసిద్ధేః.

అస్తువా చిత్రస్నాను ఏకోరూపవిశేషః, సతు రూపైరేవకారణైః నానావిధై రారభ్యత ఇతిదృష్టమ్. [౫]

నచైవ మవయవవర్తిభిరేవ చైతన్యై రవయవశరీరే చైతన్యవిశేషారంభః; చిత్రితస్నాతృవైవ తేష్వసమ్భవాత్; అతోనదేహగుణత్వైతస్యమ్.- ఏతేన సుఖాదయోపి శరీరగుణాప్రత్యుక్తైః.

అపిచ దృశ ఏవశరీరేదిరోఽగుణాపాతమస్తరేణ మసును విలేపనగ్రంథివ నివర్తమానః చైతన్యసుఖాదిః సతద్గుణో భవతుమర్హతి.- [౧౦] నఖిలు తద్విశేషగుణా రూపాదయస్తథానివర్తస్తే; ఆత్మనఃపరేషాంశుశరీరగుణాః ప్రత్యక్షయోగ్యాః బాహ్యైర్వియగ్రాహ్యైశ్చ. నచ తథా జ్ఞానాదిరితి నాసౌతద్గుణః.

కింఞ్చ, ఉత్పత్తిమత్వాత్పరాధ్యాత్ సన్నివేశవిశేషతః । రూపాదిమత్వాన్భూతత్వా ద్వేహునాత్మఘటాదివత్ ॥ సన్నిద్రత్వాదదేహిత్యా ద్వేహత్వాత్ప్రృతదేహవత్ । ఇత్యాదిసాధనైర్నాన్వయైః నిషేధావస్తేఽణశ్చితిః ॥ ఏవమ్, ప్రత్యక్షదిరోఽథాత్ అన్వయముఖేన సాధ్యముపస్థాపయద్భిః ఉదీరితసాధనై రపహృతవిషయతయా ఇన్ద్రియాశ్రయత్వాదివృత్తిరేకాహేతవో నసాధ్యముపస్థాపయితుమీశతే.

సస్తు తర్హిన్ద్రియాణ్యేవాత్మా.. నచతానిభదన్తయాప్రథస్తే; యేన దేహవదహజ్జాగరగోచరాద్యహిష్కరియేరన్. నాపి తథోన్భూతరూపాదిగుణాని స్థూలాని; యేన తత్ప్రతిభాసభవ ఇన్ద్రియగోచరత్వే అహంప్రత్యయస్య రూపావయవాది ప్రతీతిః ప్రసజ్యేత. తద్వాప్రపరఫలశ్చజ్ఞానం తద్దామియుక్తమ్, సానాధ్యయనాదిఫలవత్; అతఏవ సత్యతపాః “ద్రష్టుశ్చతుషః” ఇతి. [౧౫]

తన్నవికల్పాసమాత్వాత్; తథాపి:- కింప్రత్యేకమిద్రియా
ణి చేతనానా? సమ్మూయవా? యదిప్రత్యేకమ్, ఇద్రియాన్తరదృష్ట
స్య ఇద్రియాన్తరప్రతిసన్ధానంసాధ్యత్.-అస్తిచ తత్ “యమహమ
ద్రాక్షంతమహంస్పృశామి” ఇతి.-అతపవనసంభూయాపిచేతనత్వమ్,
నహి పశ్చాద్భిరిద్రియైస్సమ్మూయపకంవత్త్వనుభూయతే? అనుసంధ్యాయ
తేవా? పక్షేద్రియవిగమేచపాఠ్యేణ ప్రసక్తశ్చ.-ఇద్రియచైతన్యేచ
తత్తద్విద్రియాపాయే తద్విద్రియార్థస్థరణమపి నభవేత్.-

నచ, తద్వాచపార ఫలతయా తత్సమవాయిత్వమ్ జ్ఞాన
స్య, శస్త్రాదివాచపార జన్మనోపి పాపాదేవరసమవాయి [౧౦
త్వాత్; ఆన్యథాచ ప్రప్టుఃస్పృత్య పవత్తిమ్, శరణాగత పరిత్యాగస్య
స్మశంసతాశ్చ ఆలోచ్య సత్యతపసస్తథావచనమ్. ... *

అస్తుత్త్వి మన ఏవచేతనమ్, తథాసతిహి పూర్వోక్తాదోషాః
పరిహృతాభవన్తి; తద్ధి సర్వేద్రియాధ్యక్షం ప్రజ్ఞాయతే, ప్రతిజ్ఞా
యతేచ.-ఉపపద్యతేచ ఇద్రియాన్తరేణ ప్రతిసన్ధానమ్,దర్శనా[౧౫
నుసన్ధానాధారస్య మనస ఏకత్వాత్ తత్తద్విద్రియా పాయేపి
స్థరణమప్యపవద్యతేవ మనసోసత్యత్వాత్.- తదపి- కరణత్వాత్
చతురాదివత్, బాహ్యేనైర సకలవిషయ సంవేదనకరణతయాహి
మనఃప్రకల్ప్యతే? బాహ్యేద్రియేషు యథాయథం నిజవిషయసన్ని
కర్షణాగిష్వపి యతో నయగపదేవ సర్వేవిషయాః ప్రతీయన్తే[౨౦
అతోవగచ్ఛానుః. అస్తి కిచ్చిదపరమపి సాధనమ్. యత్సాహాయ్యక
విరహోన్నసర్వేద్రకాశస్తే కల్పితేవ ఏకః ప్రతీయతఇతి. తథా, సుఖా
ది సంవేదనాన్యపి కరణవన్తి,క్రియాత్వాత్, సంవేదనత్వాద్వాయా
పాదిజ్ఞానవదితి.-తదేవం జ్ఞానకరణతయా వగతస్య మనసః కథమివ
జ్ఞానేకర్తృత్వమ్? స్వాతంత్ర్యలక్షణం హితత్? తచ్చ, స్వ[౨౫
చ్ఛ్వానురోధేన సాధ్యసిద్ధ్యనుగుణోపకరణ సంపాదనసామర్థ్యమ్,

స్వసమవేతమేవవా నుణాంతరం తక్ష్రికృత్య ప్రవృత్తిః; కరణ త్వస్తు పరాధిష్ఠానాధీన వ్యాపారతారూప పారతన్త్ర్యనియతం సా ధకతమత్వమితి కథమివైకత్ర మనసి పరస్పరవిరుద్ధ తమభయ ధ ర్మసమ్మేధం ప్రతిపద్యేమహి!.

అథ తదపిమనః కరణాంతరేణ స్మరణాదిమ కర్తృభావమను భవతి; తథాసతి సంజ్ఞామాత్రే వివాదః. యవవహి చతురాది భిః రూపాదీన్ తంతరకరణేనచ సుఖాదీంశ్చేతయతే. సవవాత్మా తస్మిన్నేవ చేత్సనసంజ్ఞా నివేశ్యతే; కామన్నివేశ్యతామ్, ననః కి ఞ్చిద్దీనమ్; కిస్తు తథా సర్వలోకికవ్యవహారో బాధ్యేతే త్యలమనేన.

అహా కిమిదమ్మనో నామ!.- నను ఉక్తమాంతరం జ్ఞానకరణ ద్రివ్యమితి.- కింపునరస్య సాధనమ్?.- ననుఉక్తం యుగపక్షానాను త్పత్తి ర్మనసో లిజ్జమితి.-ఉక్తన్నామ తథాపి కథంతత్త్వాంతరసిద్ధిః!.- కల్పయిత్వాపిహి తద్యుగపక్షాంతరణా నుత్పత్త్యుపపత్తయే అవశ్యా శ్రయణీయమేవ నిమిత్తాంతరమ్. సంతిహి యుగప దస్య స్మర్యుః [౧౫ నానార్థానుభవ భావితాస్సంసారాః.

అథచ ననర్వేస్తర్యవై, కింబిదేవకదాచిత్కన్యతే, సంసారో ష్టేష హేతూపనిపాతక్రమా త్తథాత్వమితిచేత్; ఏవమపి ప్రణి ధాన మాత్రో ద్బోధనీయ సంసారస్య స్మృతి యోగపద్యమాపద్యే త.- యావదనుభూత సకలవిషయ సుస్పార్షయా సర్వతః ప్రత్యాహృ త చేతసస్సాధారణ్యేన ప్రణిదధతోపి నసర్వపవాథా స్మృతిమధి రోహంతి.

యదితు శుభాశుభ రూపతయా స్మరణానామదృష్టవశాద్వ్య వస్థాక్రమః, జ్ఞానస్వాభావ్యాద్వా ఆత్మనః.- తథాసతి బహిరిన్ద్రి యేషుచ యథాయథం స్వవిషయసంప్రయుక్తేషు తత్తైవ యుగపత్ జ్ఞానానుత్పత్తి రుపపద్యతేతి కృతమిన్ద్రియాంతరేణ స్యాన్తతమ్;-

1కదాచిత్కస్య సుఖాదే రాత్నసమవాయినో బాహ్యవిషయా దృష్ట
నిమిత్తకారణస్యా సమవాయికారణేన భావ్యమ్, తచ్చ ఆత్మమనస్స
న్నికర్షణ ఇతి మనోద్రవ్యసిద్ధిరితి. తదనంత:- సుఖదుఃఖాది పూర్వకాల
జన్మనః అభిమతా నభిమత విషయసంపర్కజ జ్ఞానస్యాత్మ సమ [౫
వాయినవవలనమవాయి కారణత్వాత్; తస్య చవిషయసంప్రయుక్తే
న్ద్రియ సంప్రయోగవల ఆత్మసమవేతో² సమవాయికారణమ్.
తద్దేతు రపీన్ద్రియవ్యాపారః ప్రయత్నవదృష్ట్యా త్తసమవేత
మపేక్షమాణా దాత్మేన్ద్రియసన్నికర్షణాత్ అసమవాయికారణా
త్:- ప్రయత్నస్యతు స్వపూర్వక్షణవర్తి కర్తవ్యతాజ్ఞానం ప్ర [౧౦
యత్నవలత్వదృష్టస్యాపీతి నాత్మ విశేషగుణానాం బుద్ధిసుఖ దుఃఖే
చ్ఛాదీనాం అసమవాయికారణ సాపేక్షతయాపి ద్రవ్యాంతరపరి
కల్పనం న్యాయ్యమ్.

యత్తు, నిత్యద్రవ్యవిశేషగుణస్య ద్రవ్యాంతర సంయోగ వల
అసమవాయికారణమ్, పార్థివ పరమాణుషు అగ్ని సంయోగాద
సమవాయికారణా దూరీభూత్యతేరితి.- తదపి స్థవీయః;- పార్థి వపర
మాణుషు రూపాదయో దహనసంయోగాదితి కుతోవగతమ్?.- కా
ర్యద్రవ్యే తథా దర్శనాదితీతే?; ఇహవా తర్హి కిన్నదృశ్యతే?.
ఇష్టానిష్టప్రాప్త్యవగమాదనంతరం సుఖాదిజ్ఞాయతఇతి దృష్టకార
ణ వ్యభిచారేహి కారణాంతరాను మానావసరః?;- నచేహాస్తి [౨౦
వ్యభిచారః;-

అతః ప్రసిద్ధకారణా భావేష్వేవయత్రకార్య సమవాయితత్సమవా
యికారణమ్.యత్తుతత్ప్రత్యాసన్నమతదసమవాయి,యదన్యత్తన్నిమి
త్తమితివ్యవస్థాశ్రయణ ముచితమ్, నత్వనపేక్షితా ప్రసిద్ధద్రవ్యాంతర

సంయోగా భ్యుపగమేన తస్యా సమవాయి కారణత్వా శ్రయణమ్, కారణాంతరా నుపలభ్యేః, దృష్టానుసారాచ్చ:- అణుగ తరూపాదౌ తథాభ్యుపగమః, ఇహతు తద్విచర్యయః ప్రదర్శిత ఏవ.

ఏవమపి వ్యాప్తిబలేన యద్రవ్యాంతర సంయోగోనుమాతవ్యః, స తస్మి స్పర్శవద్భివ్యసమవేతో భౌతిక ఏవ చోపలబ్ధిఇతి ప్రసిద్ధ దే హాదిసంయోగపీవా ముమాన పర్యవసానాత్ నివమద్రవ్యసిద్ధిః.

అథోచ్యేత భౌతికత్వేహి మనసః పృథివ్యాద్యన్యతమత్వే నభవితవ్యమ్?, తచ్చ అనుమానాంతరైః వ్యతిరేక మాపాదయన్ముః ప్రత్యాసిద్ధమ్.- తథాహి:-నపార్థి వత్మమనః, రసావగమ నిమిత్తేన్ద్రియ త్వాత్, రసనావత్.- నపాథసీయమ్, గన్ధగృహణ నిమిత్తేన్ద్రియ త్వాత్, ఘ్రాణవత్.-ఎవమ్, అత్రైజసత్వాద్యపి, తత్తద్విద్రియాగోచ రగ్రహణనిమిత్తతయా శక్త్యాధ్యవసానమితి అభౌతికత్వం మనసైతి. తదనుపపన్నమ్:- ధర్మవిశేషవిపరీతసాధనాత్, రసావగమ నిమిత్తేన్ద్రియత్వ మపార్థి వత్వమివ పాథసీయత్వమపి సమర్థయతి.-[౧౫ ఏవమ్ సాధనాంతరాన్యపి భూతాంతరవ్యతిరేకమివ ఆత్మీయభూత భావమాపాదయన్తి.

అథ, శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధేషు యద్గుణగ్రాహి యద్విద్రియమ్, తదేవ తద్గుణకభూతారబ్ధమ్.- హంత! తస్మిత్తదేవతదితరభూతవ్యతిరేకతయాప్యవగతమితి నతదవగమకతామాత్రేణా భిమతవ్య [౨౦ తిరేకసిద్ధిః.

అపిచ శబ్దాదిగుణావగమ సాధారణ సాధనతయా శరీర మివ పాఞ్చభౌతిక మేకద్విత్వాద్విమయంవా ఇతరభూతసంస్పృష్ట

మస్తుమనః; యథా మ్నాయ తే “అన్నమయంహి సోమ్యమనః”^౧ ఇతి.

నను, తత్ నతత్ప్రకృతిత్వప్రతిపాదనపరమ్, అపి తు తదధీనవృత్తి
తామాత్రప్రదర్శనార్థమ్, “అపామయః పాఞః”^౨ ఇత్యాదివత్; అత
పవ అపవర్గదశాయామపి మనోనువృత్తిః. దర్శితంహితత్వై వాప్తమే
“మనసైతానామానవశ్యనగ్రమతే”^౩ “మనోస్యదైవచ్ఛాతుః”^౪
ఇతి; తథా పరస్యాశ్చ దేవతాయాః “సోస్యంకామ మ్ననసాధ్యాయీ
త”^౫ ఇతి మహేమాపనిషది. “మనసైవజగత్సృష్టిమ్”^౬ ఇతి చపురాణే.
ఉచ్యతే:- సత్యమేవమ్, ద్రిన్యాస్తర పరికల్పనాతో వరమేవం వా
శ్రీయణమిత్యుక్తమ్.- పరమార్థతస్తు నభౌతికమ్, నాపి నవమన్వర్త్యమ్.
కృతర్హీ దాసీ మ్ననశ్శబ్దః? - బుద్ధావేవ; అతపవహి “బుద్ధిమాన్ మనస్వీ”
ఇతివ్యపదిశ్యతే. మనసో వస్థాభేదాశ్చ ద్రాగేవాపరోక్ష్యస్తే “తు
భితమ్యేమనః ప్రసన్నమ్యేమనః” ఇతి.- పవచ్ఛా, మనసః కరణతయా
వ్యపదేశో బుద్ధ్యహజ్జారయోరివ వృత్తిభేదప్రదర్శనపరః, పూర్వే
షామితి. ఉచ్యతే:- యదిబుద్ధిరేవమనః, యదివాద్రీవ్యాస్త [౧౫
రమ్, ఉభయధాపి తస్య నచేతనత్వమితి కిమనేనాప్రతి జ్ఞాతస్వ
రూపవిమర్శన.

...

...

...

అస్తుతర్హి పాఞఃపవాత్కా:- తథాసతి తదన్వయిని శరీరే సా
త్మకత్వప్రతీతిః, తద్విరహిణి నిరాత్మకత్వప్రతీతిశ్చ ఉపపద్యేయా
తామ్.- దేహోమత్రాన్నిః లోకాస్తరగమనమ్ దేహోస్తరసశ్చారశ్చ
ఉపపద్యస్తేతరామ్, - గత్వరస్వాభావ్యాత్ప్రాణస్య; ఇతరథా పరమ
మహతో మహతశ్చ స్పర్శవిరహిణః పరిస్పృద్వానుపపత్తేః, ఉత్క్రాంతి
గత్యా గతిశ్రుతయో భాక్తాస్సృగః ఇదమవ్యసత్, వాయుత్వాదేవ
బాహ్యవాయువత్ ప్రాణస్య చైతన్యానుపపత్తేః; వృత్తిహీనేపి

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౫. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౫.

౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨- ౫. ౫॥ మహేమాపనిషది. ౬॥ వి-భు-౫-౨౨-౧౫.

2-2-83.

ఆత్మని సుముప్తాప్రాణస్య వృత్తిమత్వాచ్చ; తద్వృత్త్యాహి సుప్త
స్యాపి సుప్తధాతుభావేనా శితపీతః ద్రవ్యాపరిణామః, శ్వాసప్రశ్వాసా
చ; తనుతరతేజోబాహునువిధః కావ్యమారుతోహిప్రాణః! సచకణ్ఠ
ముఖనాసాభ్యంతరే బహిశ్చ రేచితః త్వచాస్పృశ్యమానో ఘటా గ్ర
దిరివ స్ఫుటమనాత్మతయా చకాస్తి-

కింఞ్చ, నిరస్తోదేహచైతన్య ప్రతిషేధప్రకారతః! ప్రాణాత్మవాదోన
పృథక్ ప్రయోజయతిహామ ॥ అవిభుత్వేనాస్యాత్మనః స్వర్కవిర
హిణోపి ప్రయత్నాదృష్టప్రేరణానుగుణ్యేన మనసితవ ఉత్పాత్తి
గత్వాదయోయుజ్యంతే ఇతి నతన్నిద్రేశానామ్ముఖ్యార్థతా, పరిమా గ్రం
ణనిరూపణే ప్యేతద్భవిష్యతీత్యలమమునా. . . . *

భవతు తస్మి సంవిదేవాత్మా అజడత్వాత్, జడత్వప్రతిబద్ధం
హ్యనాత్మ్యం ఘటాదిమదృష్టమ్; జడత్వఞ్చ సంవిదోనివ ర్తమానంత
దపినివ ర్తయతి, అజడత్వఞ్చ సంవిదస్స త్తయైవ ప్రకాశమానత్వాత్,
నహి సతీసంవిత్ ఘటాదిరివాప్రకాశమానావత్స్థితే, యేన పరాగ్రం
య త్తసిద్ధి రాస్థీయేత; స్యాన్మతమ్-

జాతాయామపి సంవిది విషయమాత్రం ప్రథతే, నఖిలు సీల
మిదమితి ప్రతీయంత స్తదైవాసీలమనిదంరూపమపి సంవేదనం ప్రతీమః-
అతః స్వరూప సత్త్వైవ సంవిదా ఇద్వియసన్నికర్షణేన విషయః ప్ర
కాశ్యతే, తతశ్చ తద్గతాగస్తక ప్రకాశాతశయదర్శనేన పశ్యాత్ ౨౦
సంవిత్ అనుమాస్యత ఇతి.

తన్నః- జ్ఞానవ్యతిరేకిణోర్ధధర్మస్య ప్రకాశస్య నిపుణమపి నిరీ
క్షమాణానాం రూపాదివదనుపలభ్యే ఉభయాభ్యుపేత సంవిదై
వసకలవ్యవహారోపపత్తౌచ తతకల్పనానుపపత్తేః- విత్తి వేదిత్య ప్ర
తిభాస శూన్యాయాఞ్చ విషయవిత్తా వభ్యుపగమ్యమానాయామ్,

‘ఘటస్తావ దయమ్ అహన్తు జానామినవేతి నజ్ఞాయత ఇతి చ కదాచి
త్ప్రతిభాసం స్యాత్’;

నచైవమస్తి, అతితాఽనాగత విషయగ్రహణస్తరణేషు వ్యా
హార వ్యవహారయో రభావేభావేపి, తత్స ప్రాగేవ విదితత్వప్రతీగ
తేః, నానుమానేతి తత్ర విషయసిద్ధిః, నతరాం తత్సార్వత్రికా తత్ర
బుద్ధిసిద్ధిః, తథాపి:- కేనచిత్ప్రేరితః ప్రణిధాయ స్మృత్యానంతరమేవ
ప్రతివచతి స్మృతమధ్యమయేతి.-

నచా యమేవవ్యాహార స్తత్రలింగమ్, తత్సార్వత్రికత్వా ద
న్యోన్యాశ్రయణాపత్తేశ్చ, స్వవ్యాహారేణ స్వజ్ఞానానుమానం [౧౦
కథమిదిపత్రపః ప్రతిజానీతః?

అన్యచ్చ, యత్సమ్యక్థా దధాన్తరే యోవ్యవహారః ధర్మ
భేదోవా, సతస్మిన్నుపలభ్యమాన స్తత్త్వరూపప్రయుక్తః, నతుతత్స
మ్యవస్థానిబద్ధనః, యథా, సత్తాసమ్యక్థాత్ పృథివ్యాదిషు సద్వ్య
వహారః, రూపసమ్యక్థాచ్చ చాక్షుషత్వమ్ సత్తాయాం రూపేచ; [౧౫
ఏవమ్, సంపితృమ్యక్థాత్పు) వర్తమానో ఘటాదిషుప్రకాశత ఇతి
వ్యవహారః ప్రకాశమానత్వంవా ధర్మః; సంవిదితు పరిదృశ్యమానః
నసంపితృమ్యక్థాపేక్షః, అపితు తత్త్వరూప ప్రయుక్తఇతి స్వయం
ప్రకాశత్వాత్ నైవాజ్ఞేతి.

కీచ్చి, యోపి సంవిదోన్యం సంవేదితారమభ్యుపగచ్ఛతి, అభ్యు
పగచ్ఛత్యేవాసాసంవిదమ్, నహ్యసత్యామేవసంవిది సంవేత్తి త్యు
పపద్యతే? ఏవశ్చే దుభయవాదిసంప్రతిపన్నతయా నైవ పరం వే
దిత్రీభవతు కిమన్యేన కల్పితేన?

నను అహజ్ఞానామీతి జ్ఞానాతిరిక్త స్తదాశ్రయభూతోఽయ

మాత్మావ్రతీయతే. సత్యమ్, - సతు వికల్పరూపతయా సాత్మా
త్పృతిత్యక్షణి నశక్యస్సుంశ్రయితుమ్, భేదజ్ఞాన సిద్ధవత్కారేణ
పుణ్యస్థుతయా గృహీతావ్యభిచారేణ సహజాపలమ్బ నియమే
నాప్రకాశాత్మనశ్చ, స్వభావవిరోధాదేవ ప్రకాశాయోగాత్: ప్ర [౫
కాశస్వాభావ్యేచ సంవేదన త్వమిత్యాదినావా, ప్రకాశాత్మ
నో హమిత్యన్యస్య తత్వమేవ దురుపగమమ్ గ్రాహ్యవికల్ప ప్ర
త్యుద్ధారేప్యేష ఏవప్రకారః; అతో వాసనాభిధాన సమనస్తరప్రత్య
యసామధ్యాత్, అనాద్య విద్యావశాచ్చ, సమారోపితా వాస్తవగ్రా
హ్యగ్రాహక వికల్పజ్ఞేభిః స్వయంప్రకాశా సంవిదేవ పర [౧౦
మార్గసతీ, నైవ ఆత్మేతి సాగతాః ప్రకటాః ప్రచ్ఛన్నాశ్చ.

యథాహుః ప్రకటాః, “ అవిభాగోపిబుద్ధ్యాత్మా విపర్యాసిత
దర్శనేః! గ్రాహ్యగ్రాహకసంవిత్తి భేదవానివ లక్ష్యతే”^౧ ఇతి.

యథావాప్రచ్ఛన్నాశ్చ, “శుద్ధంతత్వం ప్రపచ్ఛస్య నహేతురనివృ
త్తితః! జ్ఞాతృజ్ఞేయవిభాగస్య మాయోవజనీతతః”^౨ ఇతి. [౧౫

అత్రాహక్షణభజ్జిహీ ప్రతివిషయమన్యన్యచ సంవిచ్ఛకాస్తి,
నైవచేదాత్మా పూర్వేద్యుః దృష్టమ్, అపరేద్యు రహమిదమదర్శమితి
కథమివ ప్రత్యభి జానీయాత్?,

నచ నిరాలम्బన ప్రతిభాభేదమాత్రతయా ఇహసమాధేయ
మ్, నిరాలమ్బన త్వప్రతిజ్ఞాయాః ప్రత్యక్షాదినకలప్రతీతిబాధితవి [౨౦
షయత్వాత్, సాధనస్యచ సాలమ్బనత్వే, తదవిశేషా దశేషశేషము
షీణాం తథాత్వాపత్తేః, నిరాలమ్బనత్వేచ సాధనాభావాదేవ సా
ధ్యాసిద్ధేః, ప్రపచ్ఛితశ్చ పూర్వోత్తరమిమాంసాభాగయోః నిరా
లమ్బనత్వ ప్రతిషేధః, యథార్థఖ్యాతినమర్థ నేనచ శ్రాస్త్ర^౩ ఇతి

నవ్యావస్థ్యతే, అతపవ ననన్తానాశ్రయణేనాపి ప్రత్యభిజ్ఞోపపాదనం
సాధ్యం, విజ్ఞానక్షణవ్యతిరిక్తస్య స్థాయినః అనుసంధాయినః స
న్తానస్యతభ్యుపగమే స్వసిద్ధాంతత్యాగః, పరసిద్ధాంతాభ్యుపగమశ్చ,
అనభ్యుపగమే ప్రత్యభిజ్ఞానుపపత్తిః. [౫

న హ్యస్యేనానుభూతే ఆన్యస్యప్రతిసంధానసంభవః?

నచ సుసదృశతయాభేదాగ్రహణేనప్రవీపాదావివ ప్రమాతరి
ప్రత్యభిజ్ఞా భ్రాంతిః?

యజ్యతేహి తత్రైకవైవ పూర్వాపరవ్యక్తి దర్శినస్తుల్యసం
స్థానతయా వ్యక్తీనాం భేదమవిమృషస్తథాభ్రమః, ఇహతు [౧౦
సంవిద్యుక్తయః పరస్పర వార్తానభిజ్ఞాః నిరన్వయవినాశిన్యశ్చసుగ
తమతత్త్వి.

నతాస్వేకత్వభ్రమస్యాశ్రయతా విషయతావాసమ్భవిశిః.

నచ సుసదృశత్వేపి అన్యేనకృత మాన్యకృతతయాన్యోనుస
థాతుమల మిత్యా గమాపాయ సంవిత్ప్రతానాశ్రయః ప్రత్యభి [౧౫
జ్ఞానక్షణస్థాయీచేతనోభ్యుపగస్తవ్యః.

కశ్చిదాహ:-నసంవిదనిత్యా ప్రాగభావాద్యసిద్ధేః, తదసిద్ధిశ్చ
తస్యాస్వతస్సిద్ధత్వాత్, నహి స్వతస్సిద్ధస్య ప్రాగభావాదయః
స్వతోన్యతోవాసిద్ధ్యై, స్వయంహి స్వాభావవగమయత్ సద్వా
౭సద్వాసాధయేత్, అనత్వే అభావపవనాస్తీతి కథంసాధ [౨౦
యేత్? అనత్వాదేవసాధకస్యపత్నాంతరేనతరాంసాధకత్వమితిసస్వత
స్తావత్ప్రతిష్ఠిః; నాప్యన్యతః అనన్యగోచరత్వాదనుభూతేః, అనుభా
వ్యత్వేచ ఘటాదివత్ అననుభూతిత్వప్రసక్త్యాత్.- అతస్సానజా
యతే, జన్మాభావాదేవ ఇతరేపిభావపికారా నిరాకార్యాః తత్ప్రతి

బద్ధత్వాత్తేషామ్;-అతపవనానాత్వమపిసంవిదిప్రత్యుక్తమ్, ఉత్పత్తిమత్వవ్యాపకనిపుత్యైతద్వాద్యపృథుతనానాత్వస్యాపినిపుత్తిసిద్ధేః.

సహజం విభాగ్యస్తేః. ఛేత్వత్వాచ్చ భేదేతరే తరాభావాదయోనతద్ధర్మాః యాపాదివత్, అతోస్యానుమేయః కశ్చి [౫] దపిభవ్యోస్తే, అతోనిర్ధూతనిఖిలభేదావికల్ప నిర్ధర్మ ప్రకాశ మత్రైక రసా కూటస్థనిత్యాసంవిదేవాత్పావరమాత్మాచ.

యథాహ, “యానుభూతిరజామేయా₂ నవ్తాత్మేతి సైవచ! వేదాంతవాక్యతాత్పర్యభూమిః” ఇతి తేషాంభాషా.-యథాహతద్వాత్రికకారః “పరాగర్థప్రమేయేషు యాఫలత్వేనసన్ముతా సంవిగ్రంత్సేవేహమేయార్థోవేదాంతోక్తిప్రమాణతః॥ అప్రామాణ్యప్రసక్తిశ్చ స్యాదితోన్యార్థకల్పనే। వేదాంతానామతస్తస్మాత్ నాన్యమర్థంప్రకల్పయేత్” ఇతి.

తదిద మలౌకిక మవైదికశ్చిదర్శన మిత్యాత్మవిదః;-తథాహి:- సంవిదితి స్వాశ్రయంప్రతిసత్తయైవ కస్యచిత్ ప్రకాశనశీలో [౧౫] జ్ఞానావగత్యను భూత్వాది పద పర్యాయ నామా సకర్తృకః సంవేదితురాత్మనో ధర్మః ప్రసిద్ధః; తత్తైవహి సర్వప్రాణ భృత్ ప్రత్యాత్మసిద్ధోయ మనుభవః అహమిదం సంవేక్షితి తస్యాస్యాత్మత్తి స్థితి నిరోధాశ్చ సుఖదుఃఖాదేరివ ప్రత్యక్షాఃప్రకాశస్తే, స్వాపవదమూర్ఛా దశాసుచ యోగ్యానుపలబ్ధు నిరాకృతస్తత్సద్భావో నా [౨౦] భృవగమ మర్హతి.

యదిహితాస్వపి దశాసు సంవేదనమవర్తిష్యతేతతః ప్రబోధసమయేఅనుసమాధాన్యత-నచ, అనుసద్ధియతే అతపవహి-ఇయంతం కాలం సకిచ్చిదహవాజ్ఞాసిషమ్ ఇతి ప్రబుద్ధః ప్రత్యవమృశతి, యావదనుభూత పదార్థస్మరణ నియమాభావేపి సంసార విచ్ఛేదనిమిత్త

ఏతేన తదపి పరాకృతమ్, “మానం స్వయం ప్రకాశత్వాత్ స్వతస్సచ్చేత్ సదాత్మతః । తద్వేయంచ సదాత్మేష మానం మేయ యుగేవహి? ” ౧ ఇతి. నహి మానస్య స్వసత్తాకాలే అథా వివాభావో మేయ యోగః, కిన్తు యద్వేకకాలాదిమత్తయా మేగ్రయ మవభాసతే, తాదృశ తదగ్రా మిథ్యాత్వ విరోధిత్వమ్. అతపి వస్తుత్తిరన్వ బాహ్యేషయా, నష్టేష్యథే స్మృతిదర్శనాత్ ఇత్యపి ప్రలాపః.

అథ సంవిత్ప్రాగభావాదేః అవర్తమానతయా నప్రత్యక్షత్వమ్, లిక్తాదృశావాచ్ఛ నప్రమాణాన్తరత సిద్ధిరితి. [౧౦

యద్యేవమకారణమ్, తస్మిన్ స్వతస్సిద్ధత్వమ్ప్రాగభావాద్యసిద్ధేః; ప్రమాణాభావపవహి ఇదానీంవాచ్యః; నచ తదభావశ్యక్యో భిధాతు మిత్యుక్తమేవ, యోగ్యానుపలభ్యైవ అభావస్య సమర్థితత్వాత్.

అపిచ ప్రత్యక్షసంవిత్ స్వసత్తాకాలే స్వేషయస్య సద్భావం సాధయస్తీ, యత్తస్య నసర్వదాసత్తాం సాధయతి తదగ్రావసీయతే అహమిదానీమేవాస్మి నాన్యదేతి కాలవిశేషావచ్ఛిన్నైవ సాచకాస్తీతి, ఇతరథా ఘటాదేరపి నిత్యత్వ ప్రసక్తాత్; ఏవమనుమానాది సంవిదోపి.

నచ ప్రత్యక్షానుమానాది భేదశూన్యా నిర్విషయా నిరాశ్రయాధీ స్సమ్యవతీత్యుక్తమేవ. [౨౦

నచాన్యవిషయత్వాత్సం విదోన్యతస్తత్ప్రాగభావాద్యసిద్ధిః అజ్ఞాసిషమితి ప్రాక్తనసంవిదో ౭ ద్యతనధియా విషయాక్రియమాణత్వాత్, ప్రతీకూలా నుకూల విషయనియత హానోపాదానాది లిక్తావగమ్యత్వాచ్ఛ. పరసంపద స్తదనభ్యుపగమేచ శబ్దార్థగ్ర

మాధ్యేన విశేషణమ్, సాధ్యస్య సాధనస్య వాక్యవత్తా వాక్కు'వీత;-
తథాచసతి సాధుసహస్థితం తర:- సుత లేనేత్యలకు నేన.

యదపి, నవ్యజం విభాగ్యస్తీతి; -తదపి న:- అజన్యైవాన్మనో
దేహేద్ద్రియాదిభ్యోవిభాగస్యసహస్థితత్వాత్, అనాదిత్వే నా [౫
భ్యుపగతస్యాజ్ఞానస్యాన్మనోవ్యతిక్రతయా_ వశ్యాశ్రయణీ యత్వా
త్ - "అపరమార్థస్సవిభాగః" ఇతిచేత్, పరమార్థభేదః కించన్మప్రతి
బద్ధవ్యవిద్వత్ప్రతి, నిర్వాణప్రతీతిస్సద్భవ్య దృక్దృశ్యభేదః పరమార్థపరే
త్యనంతరమేవోపపాదయిష్యామః.

యదపి, నాస్యా'మేయో ధర్మోవ్యస్తి చేత్యానా న్నవిధ్యత్వ
మితిచ. తదపి, శాస్త్రానుమానాది ప్రమాణసిద్ధైఃస్వయంప్రకాశత్వ
నిత్యత్వాదిభిః స్వయమభ్యుపగతైరనైకాన్తికమ్.-

నచ తేచితిమాత్రమితివాచ్యమ్, తత్ప్రధానపి తేషుచిమితి దర్శనాత్,
అభ్యుపగమ్యైవహిసంవిదం తదను మేయత్వక్షణికత్వాది ప్రతిజానతే
వాదినః, స్వరూప భేదాచ్చ, స్వాశ్రయంప్రతిసత్తయైవ కస్యచిత్ప్ర
కాశనంహి సంవేదనమ్?, స్వయంప్రకాశతాతు సత్తయైవాత్మనే
ప్రకాశమానతా:- ప్రకాశశ్చ చిదచిదశేషపదార్థ సాధారణోధర్మ
ఇతి సంవిత్ప్రధానేవ సాధితమ్; - తదనభ్యుపగమేతు, వ్యవహారాను
గుణ్యవచనః ప్రకాశశబ్దః; నిత్య తాతు సర్వకాలవర్తమానతా; ఏకస
ఖ్యోపచ్ఛేదః ఏకత్వమితి. [౨౦

నచ, జడత్వ కాలదేశ నానాత్వాద్యవచ్ఛేద శూన్యతాయా
పత్వాత్తేహం నయథోక్త వోపగతియుక్తమ్; తథా యాపైరపి తైశ్చ
తిధర్మభూతైరనైకాన్త్యస్యాపరిహార్యత్వాత్ - సంవిదచనిషేధ్యత్వా
భిమత జడత్వానిత్యత్వ నానాత్వాదివిరుద్ధవివిధాధర్మా భావేనిషేధో
క్తిరుక్తిమాత్రమేవ, చేత్యజ్ఞానమాత్మనిదృష్ట మిష్టజ్ఞాభవతామ్.

అపిచ, అస్యాఇతివస్త్యా అనుభూతేస్సున్మన్మద్యభిధాయ, నిర్ణ

మితో తత్త్వవేదిత్వమ్!, భ్రాన్త్యాపహితత్ర బహుభద్రం పశ్యతీతి:

నను, జ్ఞాతృత్వం జ్ఞానక్రియాకర్తృత్వం విక్రియాత్మకం జడ
మహాకారగ్రాస్థం తత్ఫలభుక్ అకర్తా అవిక్రియః సాక్షీ ప్రకా
శమాత్రఆత్మాకర్తృత్వాద్విద్యుత్తత్వత్ యాపాదివత్ నాన్యగ్రా
ధర్మః! కర్తృత్వేహ్యన్యో హంప్రత్య యగోచరత్వేపి దేహస్వేవ
అనాత్మత్వపరార్థత్వ జడత్వాదిప్రసక్తో దుర్నివారః, సృష్ట్యా తౌ
కిక వైదిక కర్మసు కర్తృతయాప్రసిద్ధాదేహత్వత్క్రియాఫలభుజః ప్ర
మాతు రహంప్రత్యయినః పృథక్త్వమ్, తథేహపి ప్రమాతురహమ
ధ్యాద్విలక్షణసాక్షీప్రత్యగాత్మేతియుక్తమ్. [౧౦

నైవంయుక్తమ్, అహజ్ఞానామీతి జ్ఞాతృతయాసిద్ధతః ప్రత్య
గాన్యో వ్యతిరేకేణ సాక్షీణో నానుప్రకాశమాత్రస్య ఆన్యోను
పలభ్యే; దేహేద్రియమనః ప్రాణవిజ్ఞానేభ్యో జ్ఞానాశ్రయతయావివి
చ్యమానే ప్రతీపసుఖ్యతీవ నిర్భాసమానోహం భావపవహిప్రత్యక్త్వ
న్నామః; సాక్షీత్వమపి తస్య సాక్షాత్ జ్ఞాతృత్వమ్; సహ్య జానన్
సాక్షీ త్యపదిశ్యతే, సర్వజ్ఞప్రకాశమానం జ్ఞాత్రేహమితి చకాస
తేప్రకాశతత్త్వే ప్రత్యాన్వేషిన్దోయమనుభవః అహజ్ఞానామి మహ్యం
ప్రకాశతత్త్వే.

నచా వ్యాకృత పరిణామభేదస్య అహకారనామ్నో బు
ద్ధినామధేయస్యవా, జ్ఞాతృత్వమ్, దేహస్వేవ అచేతనత్వ పరిణా [౨౦
మిత్వ జడత్వ పరార్థ త్వాదిహేతుభి స్తదనుపపత్తేః.

నచ చితి ఛాయాపత్యా తయోస్తత్సమ్భవః, అచాతుషస్య
ఛాయాదర్శనాత్.

నచ జ్ఞాతృత్వం చితావపితే వాస్తవమస్తి, యేన అగ్ని సం
పరా దయః పిణ్డ్యవబోన్యమ్, తత్సంపరా దధాస్తరే జ్ఞాతృ [౨౫
త్వంజాయేత? జ్ఞాయేతవా?

పా.—౧ - గ్రంథం - ౧. ౨ - పరాజడత్వ - ౨ - ౩. ౩ - నచాచితి - ౩.

౪ - పిణ్డ్యవ - ౨.

యద్యచ్ఛ్రేయోజ్ఞాప్తిమాత్రమేవ ఆత్మానమభివ్యక్తం న్నచేతనో
పి అహక్రూరః స్వాశ్రయతయా తమభివ్యసక్తి, స్వభావోహ్యయం
వ్యక్తకానాం యదాత్మస్థతయా ౭భివ్యక్త్యం అభివ్యక్త్యైదర్పణ జల
ఖిణ్ణ ముణ్డాదయశ్చవముఖమిహిరబిమ్బగోత్వాదీన్; తత్కృతశ్చ [౫
యం అహంజానామీభ్రవః, అతపవఖలుఅహముల్లేఖ విగమేసుషుప్తి
ముక్త్యేః స్వాభావిక విశదానుభవమాత్రరూపేణా త్మనః ప్రకాశః,
తతపవచఅనాత్మత్వ మహాసర్థస్య; తథాచ, సారేశంవచః, “ఆత్మన
శ్చేదహస్థరోయానాన్మక్తిసుషుప్తయోః। యతోనాన్వేతి తేనాయ
మన్యదీయోభవేదహమ్”^౧ ఇతి. [౧౦

తదిదమసహృద్ధమ్, యతః, శౌనాక్రూరశ్చవాదిత్య హహాహ రోజడా
త్తకః। స్వయజ్ఞ్యోతిషమాత్మానం వ్యసక్తితినయుక్తిమత్ ॥ ఆత్మత్వా
భినతాబదానుభవాగీనాహి సర్వపదాద్ధా భివ్యక్తయో భిప్రేయస్తే,
తాదృశో మశేషార్థ సాధక ముదయాస్తమయవిపరివృత్తిశూన్య ప్ర
కాశస్వభావస్త మనుభవస్తదగీనసిద్ధి రచిదహహా రో ౭ భివ్య [౧౫
నక్తితి ఉపహాస్యమిదమాత్మవిదామ్.

కింఞ్చ, వ్యక్త్ కృత్య వ్యక్త్యత్వ మన్యోన్యం సచస్యాత్ప్రాతిహ
ల్యతః। వ్యక్త్యత్వేన ననుభూతిత్వ మాత్మసిన్యా ద్యథాఘటే ॥ ది
నకగకర వ్యక్త్యోకరతలం తదభివ్యక్త్యకం దృప్తమితి మావోచః, కర
తలస్య తద్భావముశ్యమాత్రహేతుత్వాత్, తథాభూతాశ్చదిన [౨౦
కరమరీచయః స్ఫుటముపలభ్యస్తే ఇతి నకరతలవ్యక్త్యత్వమ్.

అపిచ, కేయ మభివ్యక్తిః? యా అనుభూతిరూపస్య ఆత్మనఃఅ
హహారేణ క్రియత ఇత్యుచ్యతే; నతావత్తత్తిద్ధిః, తస్య స్వతస్సిద్ధ
త్వేన అనన్యాగీనసిద్ధిత్వాభ్యుపగమాత్.

నాపి తద్విషయజ్ఞానమ్, జ్ఞానాంతరా ననుభావ్యత్వాత్ - అను
భావ్యత్వేహి ఘటాదివ దననుభూతిత్వప్రసక్తః; అతపవ సజ్జానకరణా

నుగృహః:- సహి వేద్యగత జ్ఞానోదయ ప్రతిబద్ధకాపనయనేనచా తి
పేనేవ సంతమసరిసనేన చతుషః వేద్యసన్నికర్షోపాధిత్యేన
వా సృష్టి దర్శనాదేరివ జాతినిజముఖాది బోధకస్య నయనాదేః
వేత్త్యగత కళజ్ఞతాశనేనచా శమదమాదినేవ పరావరాస్త త గ్ర
త్వజ్ఞానోపాయస్య ఆగమాదేః.

నరావ దనుభవగత మహాజ్ఞానా పనేయమస్తి కీర్ణేత్ జ్ఞా
నోదయ పరిపథి, అజ్ఞానస్తు జ్ఞానసమానాశ్రయవిషయతయా న త
దుభయభావవిరహిణి భవదభిమతసాక్షిణి నిత్యేషమన్వతి.

నఖిలు జ్ఞానససక్తిశూన్యోముటాది రజ్ఞానీత్యుచ్యతే, తత్రైవ నజాతు
చిత్ జ్ఞాతృత్వం జ్ఞానమాత్రస్యేతి నతస్యా వ్యజ్ఞానంభవేత్:- భవదపి
తదహజ్ఞానా పనేయం నేవ్యతే, జ్ఞానైకనిబర్త్యత్వా దజ్ఞానస్య, త
థాభ్యుపగమాచ్చ, జ్ఞానఞ్చస్వవిషయపవ అజ్ఞానంనివర్తయతి.

నచ తద్విషయత్వ మాత్మతయా భిమతస్యా నుభవస్యే
వ్యతతి తత్రత్యవజ్ఞానం నకేనచ తదాచిదుచ్చిద్యేతఃజ్ఞానగ్ర
ప్రాగభావరూపజ్ఞాన జ్ఞానంనజ్ఞానోత్పత్తిప్రతిబద్ధకమితి శక్యంవ్యవదే
ప్తుమ్, భావరూప మజ్ఞాన మనిర్వచనీయం జగదుపాదానమిత్వా
ది ప్రలాపమాత్రమితి సమ్బద్ధనిరూపణే ప్రతిపాద యిష్యతే; అతో
నవేద్య దోషాపనయన రూపాహజ్ఞానేనా నుభవాభివ్యక్తిః, కర
ణానామ భూమిత్వాత్ నతత్సమ్బద్ధహేతుతా । అహమర్థస్య అం
బోద్ధృత్వాన్న సతేనైవశోధ్యతే॥.

నచ స్వాశ్రయతయాభివ్యక్త్య ప్రకాశన మభివ్యజ్ఞ యితుస్స
భావః ప్రదీపాదావ దర్శనాత్, యథా వస్థిత వస్తుప్రకాశాను కూల
స్వభావత్వాచ్చ, జ్ఞాన తత్సాధనతడను గ్రాహకాణామ్; తచ్చ స్వ
తః ప్రామాణ్యన్యాయాత్; తదనభ్యుపగమేచ సర్వత్రా నాశ్వాస
ప్రసక్తాత్, వ్యక్తేస్తు జాతిరాకార ఏవేతి తథా ప్రత్యాయనమ్, నవ్య

జ్ఞాకత్వప్రయుక్తమ్ ఉక్తాదేవవ్యభిచారాత్; దర్పణాదిస్తు నాయనమహాః ప్రతిఫలన లక్షణదోషహేతుః నాభివ్యజ్ఞాకోవదనాదేః, వ్యజ్ఞాకత్వాలోకాదిరేవ, వ్యజ్ఞాకత్వేపి ప్రతీపగమన దోషప్రయుక్త స్తత్రాన్యథావభాసః. [౧౫]

నచేహ తథా హమర్థస్య తాదృశ దోషాపాదకత్వంస్వభావః, తథానతి సర్వస్యాపి వ్రత్యతాదే రప్రామాణ్య ప్రసక్తాత్ నకిచ్చిత్యక్యంస్యాత్; తస్మాత్ జ్ఞాతృతయా సిద్ధ యన్నహమర్థ ఏవ ప్రత్యగాత్మా నజ్ఞప్తిమాత్రమ్.

యత్తు, సుషుప్తిముక్త్యోః జ్ఞప్తిమాత్ర తయాస్ఫురణమ్, అహమితి నప్రతిభాతీతి; తత్రసుషుప్త తథావస్థితిః పురస్తాదేవ నిరస్తా, అహమిత్వేకదూషేణా ప్రబోధాత్తత్రాప్యాత్మనస్ఫురణాత్.

యది పరం పరాగర్థాననుభవాత్ తమోగుణాభి భవాచ్చ, నవిచిచ్ఛ స్ఫుటచ్ఛకాస్తి, భవదభిమతాను భూతిరపి తదానీం తథైవ హివ్రథతత్త్వవాచ్యమ్, నాహ మహమ్, నావ్యర్థాన్తరమ్, అపితు [౧౫] అనుభూతిమాత్ర మజ్ఞాన సాక్షితయా-వత్సిత తత్త్వేవంవిధంస్వాప సమయభవ మనుభవన్నహినుప్రోద్ధితః కశ్చిత్ పరామృశస్మపలబ్ధచరః ఏతావంతంకాలం నకిచ్చిదహకువేదిషమితి పరామర్శనాదేవతథాత్వంలభ్యతత్త్వచేత్; కథమివ?, నకిచ్చిదినిర్దేశాదితిచేత్; నన్నేవ మనుభూతి ప్రతిభాసోపి వ్రత్యాభ్యాతప్యాత్. [౧౬]

అపిచ, సుషుప్తిసమయసిద్ధమాత్మాన మహమితి పరామృశ్యనకిచ్చిదవేదిషమితి తస్యవేదనే ప్రతిషిధ్యమానే తాతా-లికిం విత్తిసిద్ధిం అహమర్థస్యచా సిద్ధిమభిదధానో నుభవవిరోధమపి నజానాతి దేవానాంప్రియః, నిర్విషయా ని రా శ్రయాచ విత్తిరాస్తీత్యుక్తమేవ. [౧౭]

నను నూమవ్యహం నజ్ఞాతవాన్ ప్రస్తుత ఇత్యస్తిహి ప్రబోధే

ప్రత్యయః. సత్యమ్, - సతు వద్ధాశ్రమాది విశిష్టతయా ప్రబోధసమయ సంవేద్యమానం దేశీనమ్నా మిత్యాదాయ స్వాప్యయావస్థాశ్ర సిద్ధా విశదస్వాను భవైకతానా అహమర్థస్య తేనరూపేణాజ్ఞాత త్వంప్రజ్ఞాపయతి, నపునర్జ్జ స్వభావస్య అహమర్థస్యాపి; ఏవమివ ఖగ్రల్పయమనుభవః అత్ర సుప్తాహమీదృశశ్చేతి ఏవమ్నామపి నజ్ఞాతవాన హమితి.

అపిచ, అత్తా సుమస్తా వజ్ఞానసాక్షిత్వేనాద్యైశ్చితిహి యా మ్మాకీస్థితిః, సాక్షిత్వచ్చ సాత్మాజ్ఞాతృత్వ మిచ్ఛుక్తమ్, సచాయ జ్ఞానామితి ప్రతిభాసమానోన్మదర్థపవేతి కథమివతదానీమహమ్ [౧౦] థో నప్రశేత, స్వస్మైస్వయం ప్రకాశమానో హమిత్యేవహి ప్రకాశతే తత్సిద్ధం స్వాపాదిదశాస్వపి అత్తాప్రకాశమానో హమిత్యేవ ప్రకాశత ఇతి.

యత్తు, ముక్తావహమర్థోనోపావర్తత ఇతి, - తత్, వార్తమ్, యత స్తథాసతి వై నాశికదర్శనభవ అత్తనాశపవా పవర్తః ప్రకారాన్త[౧౧] రేణప్రతిజ్ఞాతస్యోత్.

నోఖల్పహమితిధర్మమాత్రమ్, యేన తదవగమే పృవిద్యానివృత్త్యామివా త్తనస్వరూపేణావతిష్ఠత ఇత్యుచ్యతే, అహమిత్యేవహి తస్యస్వరూపమ్! - జ్ఞానమపిహి తద్ధర్మత్వేన తస్మైవ ప్రకాశతే జ్ఞానమేజాతమితి, కాకథా పునరథాన్తరస్యాత్మత్వే! [౧౦]

అన్యచ్చ, యస్మాంసారికమగ్నైర్దుఃఖత్వేనాత్మానం తత్వతోభ్రాన్త్యావా ప్రత్యేతిదుఃఖ్యహమితి; ససర్వమిదమనిష్టజాతం కథమహ మపునరుదయమపనుద్య అవ్యాకుల స్వస్థోభూయాసమితి స జ్ఞాతముముత్సుః తత్సాధనేప్రవర్తతే, సయది సాధనానుష్ఠానా దహమేవ భవిష్యామీత్యవగచ్ఛతి, అపగచ్ఛేదసామోక్షకథా ప్రసక్తాదపి,

తతశ్చ సమ్భవదధికారితయా సర్వపవ వేదాంతవిధయః, సర్వాణిచ
మోక్షశాస్త్రాణి ప్రామాణ్యాదేవ ప్రచ్యవేరన్. “అహముపలక్షితః
ప్రకాశోపవర్ణేవస్థాస్యతే” ఇతిచేత్, కిమతః?, నహి మయినష్టేపి
కోపిప్రకాశస్థాస్యతీతి కశ్చిత్ప్రేతౌవాన్ ప్రయస్యతి:-

ఏ తేన తవపి పరాస్తమ, అన్యత్ప్రత్యయే యోనిదమన్యశ్చిదే
కరసః ప్రకాశః, స ఆత్మా, తస్మిన్ స్తద్భుల నిర్భాసితతయాలక్షణతో
యుష్మద్ధర్మ ఏవ అహజ్ఞానామీతి సిద్ధ్యన్మర్థఇతి, ప్రత్యక్షవిరోధాత్,
అహజ్ఞానామీతిసిద్ధ్యంశ్చేతనోయుష్మద్ధర్మఇతిమాతావధ్యేతివద్వాన్
హతార్థంవచః. [౧౦

నచా సావన్యాధీనావభాసః, చైతన్యస్వభావతయా స్వయ
జ్ఞోతిష్టాత్, ప్రకాశశ్చ ప్రకాశత్వాదేవ కస్యచిద్భవేత్ దీపాది
ప్రకాశవదితి నాత్మా భవితుమర్హతి; అతో జ్ఞాతృతయా అహమితి
సిద్ధ్యన్మర్థ ఏవఆత్మా, సదముక్తావప్యత్త నేహమిత్యేవప్రకాశతే స్వ
స్త్వై ప్రకాశమానత్వాత్. - యోయః స్వస్త్వైప్రకాశతే, ససర్వోహమి
త్యేవ ప్రకాశమానోదృష్టః, యథా, తథావభాసమానత్వే నోభయ
వాదిసమ్మత స్సంసార్యాత్మా. - యఃపున రహమితివచకాస్తే, నాసా
స్వస్త్వైప్రకాశతే, యథాఘటాదిః; స్వస్త్వైప్రకాశతేచాయముక్తాత్మా,
తస్మాత్సోహమిత్యేవప్రకాశతే.

నచైవంప్రకాశమానత్వే ముక్తస్యా జ్ఞానిత్వ సంసారిత్వాది
ప్రసజ్జతపాదనీయః ముక్తత్వవిరోధాత్, అత మపాధిత్వాచ్చ త
త్ప్రత్యయస్య.

సహ్యజ్ఞానోపాధిరహంప్రత్యయః, బ్రహ్మాత్మాపరోక్షజ్ఞానక్షపిత
నిరవశేహవిద్యానానుపి వానుదేవాదీనా మతత్ప్రత్యయదర్శనాత్.

శ్రూయతేహి, “తద్దైతత్పుశ్య నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే

అహమ్మ నురభవం సూర్యశ్చ" ౧ "అహమేవచవర్తామి భవిష్యామి" ౨
ఇత్యాది.

తథా, కథశ్చి దవ్యవిద్యాదిక్షేత్రైర్లైశతోపి జాతుచిదపరామృ
ప్తస్య పరమపురుషస్య వ్యహమిత్యాత్మ పరామర్శః ప్రజ్ఞాయతే, "హ
వ్వాహమిమా స్తిస్రోదేవతాః" ౩ "బహుస్యాంప్రజాయేయ" ౪ "సశ్శ
క్షతో లోకాన్నుసృజాఇతి" ౫. తథా, "యస్మాత్ క్షరమలీతోహం
అక్షరాదపిచో త్తమః; అశోస్మిలోకేవేదేచ ప్రథితః పురుషో త్తమః" ౬
"తేషామహం సముద్ధర్తా" ౭ "అహం బీజప్రదగపితా" ౮ "వేదాహం
సమతీతాని" ౯ ఇత్యాదిభిః. - [౧౦

ఏవశ్చ, సాక్షా దహమర్థాదాత్మనో విలక్షణే ౨ పదేహే
యేనాఽవ్యక్తిక పరిణామభేదేనా ౨హమితిభ్రమః, తదభిప్రాయో
హజాగ్రస్య తేత్రాన్తర్భావోపదేశః భగవతః, "మహాభూతా
న్య హజాగ్రః" ౧౦ ఇతి బహుమన్తవ్య జనావధీరణ హేతుశ్చసాగ
ర్వా పరపర్యాయస్తతతత్ర శాస్త్రేషుప్రచాయశోహేయతయో[౧౫
పదిశ్యతే- తస్మా దహమితి మతిర్భావ కాపేతా సాక్షాదాత్మ గో
చరైవ, అనాత్మనితుశరీరే భవస్తీలవిద్యేతి యుక్తమ్,

ఉక్తశ్చ, "శూన్యతాశ్చావ్యవిద్యాయాః స్వరూపంకులనన్దన[౧౬
నాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా" ౧౭ ఇతిమహర్షిణా వాసిష్ఠనన్దనేన.
నచ జ్ఞప్తిమాత్రప్రతిభాసఃకస్యచిచ్ఛరీరే స్తి, యేనతత్తాత్రాత్మవా[౧౮
దినోవ్య నాత్మబుద్ధిరుపపద్యేత; అతః ప్రత్యక్షసిద్ధత్వా దుక్తన్యాయా
గమాన్వయాత్ | అవిద్యాయోగతశ్చాత్మా జ్ఞాతాహమితిభాసతే||

యదుక్తమ్, *అజడత్వా ద్విత్తిరేవాత్మేతి, తత్రేదంవాచ్యంకి
మిదమ జడత్వన్నామేతి? -

౧॥ బృ - ఉ - ౩ - ౪ - ౧౦. ౨॥

౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩.

౪॥ ఛా - ఉ - ౬ - ౨ - ౩. ౫॥ ఐతరేయోపనిషద్-౧. ౬॥ గీ - ౧౫ - ౧౮.

౭॥ గీ-౧౨-౭. ౮॥ గీ-౧౪-౪. ౯॥ గీ - ౭ - ౨౬. ౧౦॥ గీ - ౧౩ - ౫.

౧౧॥ వి-పు-౬-౭-౧౦. * జడత్వాత్-౧.

యద్యచ్ఛ్రేయోఽనామైవ ప్రకాశతే తజ్జడమ్, తద్విపరీతమ
వ్యభిచరిత ప్రకాశసత్తాక మేజడమ్” ఇతి- తథాసతి సుఖాదిభిః
వ్యభిచారీహేతుః, నఖిలు సుఖదుఃఖేచ్ఛాదయో విద్యమానాపికదా
చ దనవ భాసమానాభవన్తి, స్వసత్తాప్రయుక్త ప్రకాశత్వమపిచి [౧౫]
పాదిభి రన్తే కాన్తికమ్, జ్ఞానవ్యతిరిక్త ప్రకాశసన్ధికారాచ్ఛా సిద్ధతా
పరుద్ధతాచ.

యదినుతమ్ అవ్యభిచరిత ప్రకాశోపి సుఖాదిరన్యస్యై ప్రకాశత
ఇతిఘటభవ జడతాన్నాతివర్తతే, తేనానాత్మేతిజ్ఞానంవాకింస్యస్యైప్ర
కాశతే! అన్యన్యైవహితదపిజానతో హమర్థస్యప్రథతేహజ్ఞానా [౧౦]
మీతి అహంసుఖీవత్, తేనస్యస్యై ప్రకాశమానత్వ మభిప్రేత్య ప్ర
యజ్యమానో జడత్వహేతు రసిద్ధస్సంవిది; అతస్సత్తయైవ స్వమా
త్మానంప్రతి సిద్ధస్సజడోహమర్థవవాత్మా, తత్సచ్ఛ్చన్దాయత్తాతుజ్ఞా
నస్యాపిప్రకాశతా, అతఏవహి స్వాశ్రయచేతనంప్రతి ప్రకటతా, ఇత
రంప్రత్యప్రకటతాచ జ్ఞానస్య సుఖదుఃఖాదేరివ. [౧౫]

నచైవ మాత్మాన్తర సమ్బంధమర్థాన్తరంవా పేక్ష్యామ్యయమా
త్మా ౭త్వనేప్రకాశతే ఏతచ్ఛాన్తరమేవో పపాదయిష్యతే.

నచ జ్ఞానేన సహజాపలవృత్తియమోహమర్థస్యార్థాన్తర
తాంవారయతి, జ్ఞానస్యాపి తథాత్వప్రసక్తాత్, తదపిహి తేననియతే
న సహజాపలవృత్తిమిత్య హమర్థాదనర్థాన్తరం మిథ్యారూపమేవా
పద్యేత. అసిద్ధశ్చ సంవిద్విశేషేస్సహజాపలవృత్తియమః, ప్రత్యేకం
వ్యభిచారదర్శనాత్.

నచ విశేషమాత్రం నిర్ఘాతనిఖిలవిషయవిశేషో వశ్లేషంవాచి
త్రిమాత్రమస్తి, యేన సహజాపలవృత్తియమఃసంవేదితురభిధీయేత;

సామాన్యస్తు సహపి సాగతై ర్నవస్తుతయాఽస్థీయతే, సమస్తపు
త్రివ్రత్యస్తమయేపి స్వయంజ్యోతిరయమాత్మావతిష్ఠత ఇతిచ వత్సా
మః, స్వవాగ్నిఘాతశ్చ, ఏకంద్వావితి నిర్దేశాత్; ద్వయోర్హి ఏక
క్రియానుప్రవేశే సహశబ్దః శిష్యేణసహగచ్ఛత్వాచార్య ఇతియథా.

అపిచ, నీలతద్ధియోరితి ద్వే ఉపాదాయాభేద ఇత్యేకత్వ విధిః
సవిశ్రీవద్ధ్యాత్వ విధిరిచ, అనేకాంతశ్చ సంవిదిప్రతిషేధ్యమానైఃజడ
త్వాదిభిః సర్వజ్ఞజ్ఞానేన సహూపలమ్భనియమభాగిభి స్సంసారిజ్ఞానై
శ్చ, తేషామభేదాభ్యుపగమే జ్ఞానస్య జడత్వ మూర్తత్వాది బుద్ధ
స్యబద్ధత్వ మిత్యావద్యేత; నియమేన ఏక జ్ఞానసిద్ధత్వమప్యుక్త [౧౦
ప్రకారేణ ప్రత్యుక్తమ్, విపక్షవృత్తిరేకశ్చాసిద్ధః.

భవతు నియమేన ఏకజ్ఞానసిద్ధత్వం జ్ఞానజ్ఞేయ జ్ఞాతృగామ్,
మాచభూదభేదః, కోవిరోధః, కిమప్రకాశరూపత్వాత్ ప్రకాశమ
నురుద్యతే । వ్యవహారాయ నీలాది రాహూస్విత్తదభేదతః ॥ ఇతి
సద్విహ్యమానత్వా న్నాభేదశృక్యనిర్ణయః। బోధ్యథైష్ఠ్యనియ [౧౫
మోనపునర్బుద్ధి బోధ్యుగః॥ సుప్తశ్చ ప్రత్యక్షబాధః, సర్వజ్ఞానేషువే
ద్యాదివ విత్తైరపి వేదితు ర్భేదస్యాపరోక్షత్వాత్.

నచ ప్రతియోగినః ప్రత్యక్షత్వం దృశ్యత్వంవా భేదస్యాపరో
క్ష్యేత్వపేక్షితవ్యమ్, సిద్ధిమాత్రేణ తదుపపత్తావప్రయోజకత్వేన తద్వి
శేషస్యానాత్మేపాత్; అనవభాసమానేపి ప్రతియోగిని భావాస్వరూ
పతపవ విలక్షణాః ప్రత్యక్ష్యస్తఇతి సర్వలోకస్వసాక్షికమేతత్.

నను జీవతోభేదప్రత్యక్షస్య శిరసిపదనిధానేనసహూపలమ్భ
నియమస్యాభేదేన ప్రతిబద్ధ గ్రహణమితి కథమివ తతస్తద్బాధసమ్భ
వః; తథాసతిహి జ్ఞానలాభేదానుమానమపి తదేకత్వప్రత్య భిజ్ఞయా
పోద్యేత, అపి శేషజ్ఞోదేవానాంప్రియః; తత్రహి కౌఽప్తకారణవోదాను

వృత్తాంత్యాం జాయమానో పరోక్షావభాసో ననిరవద్య ప్రత్యక్షపూ
ర్వకమనుమానం బాధితుమర్హతి,

తథాహి:- అచిరనిర్వాపితారోపితేషు ఏకవర్తిభాగవర్తిషు బ
హుషుదీపేషు తద్భేదాదర్శనః సుసదృశతయా సపవాయమితిస్మృతి
రుపజాయత ఇతిదృష్టమ్; అతోన్యత్రాప్యప్రతిబద్ధ పుష్కలకారణ క్ర
మోపనిపాతా దవయవవిశ్లేషాచ్చ, సు సదృశ నిరంతర ప్రవృత్తప్రదీప
ప్రవాహాలవృత్తైవ తథామతిరితినిశ్చీయతే; తదైకం నానాత్వ ప్రత్య
యః స్వతఃప్రాప్తేర్నియవృత్తి విపర్యయప్రయుక్త స్సమసమయో
పజాయమానానేకా నవద్యప్రత్యక్ష ప్రతిష్ఠితవిషయశ్చ ద్వి [౧౦
చంద్రాదృష్టఇతి నాసాతతైక్యత్వానుమానమభిభవతుంప్రభవతి.

నచైవమిహ జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయ వివేకసాక్షాత్కారీ ప్రత్యయ
ఇతి ప్రతిరుణధ్యేవాయ మిహోభేదాను మానోదయ ప్రసక్తిమ్.

నచోపలబ్ధిసాహిత్యనియమాదేవ తథాత్వమత్రాను మేయమితి
యక్తమ్, విపర్యేషాధకానుపలబ్ధేః, సంవిదగీనసిద్ధితయాపితథా [౧౫
నియమోపపత్తేః అనైర్నియకత్వేనచ తద్వృత్తి విపర్యయస్యఅకిశ్చి
తోరత్వాత్, యోగ్యానుపలబ్ధు పరాకృతత్వాచ్చ బాధక ప్రత్య
యస్య.

అపిచ, విషయసిద్ధిర్నిసంవిత్! సాచస్వయం ప్రకాశేత్యవివా
దః, తేన అవర్జనీయస్తథానియమః [౨౦

నచ భేదోపి సిద్ధిమంతరేణ సిద్ధ్యేదిత్య నువృత్తేన యక్తమా
పాదయితు మిత్యలమనేనా నుభవపరాహతమతాతివ్యాకులీకరణేన.

అప్రకాశాన్తనశ్చనీలాదేః ప్రకాశఇత్య నుభవసిద్ధత్వా న్న
సమర్థనాంతరంప్రాధ్యతే, అత్తాతుప్రకాశస్వభావపవ.

నచతానతా జ్ఞానత్వమ్ స్వతంత్రత్వాత్, పరతంత్రీమాగన్తు

యావదధేన్ద్రియసన్నికర్షాది కారణసన్నిధాన మవతిష్ఠమాన మ్థా వచ్చిన్నరూపం జ్ఞానమితప్రాగేవావోచామ; అత్మాతుస్వతంత్రోజ్ఞా తా అహమితప్రత్యాత్మం ప్రకటే.

యదిపున రీదృశోష్య యమనన్యా కీనసిద్ధితయా జ్ఞానమభిలష్య తే, అభిలష్యతాంకామమ్, తథాపి జ్ఞానపదేదేదం జ్ఞానం నన్యప్రీమా త్రతయా; అతవహిచ స్తోగాః, “అథయోవేదేదం జిహ్వాణీతి సత త్త్వా”^౧ ఇత్యాద్యామన ద్వితథా “కతమతత్త్వేతి”^౨ ప్రశ్నపూర్వకమిదమే వలక్షణమామన ద్వివాజసనేయినః, “యోయం విజ్ఞానమయన్ ప్రాణేషు హృద్యైర్జ్యోతిసపురుషః”^౩ ఇతి; అత్రహి యోయం సర్వలోకానుభ వసిద్ధో వివిధ విషయ వేదన ప్రచురః ప్రాణేషు ప్రేరకతయాస్థితో హృదయా యతనే న్ద్యోతి రహమితప్రత్యక్షేన ప్రకాశతే, సపురుష ఇతి, యథోచితమేవాత్మ స్వరూపముపవిశ్యతే; “ఏషహి ద్రష్టా శ్రో తా ఘ్రీతారసయితా మస్తాబోద్ధాకర్తా విజ్ఞానాత్మా పురుషః”^౪ ఇ త్యా ధర్వణాః; తథా “విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్”^౫ ఇతి, “నవశ్యోమృత్యుం పశ్యతిసరోగం నోతమఖతామ్”^౬ “సఉత్తమః పు రుషః”^౭ “నోపజనం స్మరన్నిదంశరీరమ్”^౮ “ఏవమేవాస్య పరిదృష్టు రిమాక్షోడశకలాః పురుషాయణాః పురుషంప్రాప్యోస్తంగచ్ఛన్తి”^౯ “తస్మాద్వా ఏతస్మాత్మనోమయాత్ - అన్యోస్తరతత్త్వా విజ్ఞానమ యః”^{౧౦} ఇత్యాద్యాః.

[౨౦

“సత్యంజ్ఞానమ్”^{౧౧} ఇత్యత్రాపి బ్రహ్మలక్షణనిర్దేశే జ్ఞానశ బ్ధో నజ్ఞానమాత్రవచనః, అపితు తద్వద్వచనః, తద్వచనత్వే “లితి”^{౧౨} ఇతి ఆద్యదా తత్త్వప్రసక్తేః, అన్తోదాత్త శ్చాయంజ్ఞానశబ్దః మత్స్వర్థి యాచ్ ప్రత్యయా న్తత్వే తథాత్వంఘటతే నాన్యథేత్యే తత్పరమా త్మనిరూపణే అతినిపుణముపపాదయిష్యామః.

[౨౧

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౩-౭. ౩॥ శ్రశ్లో-౪-౪-౯. ౪॥ బృ-ఉ-౪-౪-౧౪. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౬. ౬॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩. ౭॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩. ౮॥ శ్ర-ఉ-౬-౫. ౯॥ తై-ఉ-౪-౪. ౧౦॥ తై-ఉ-౪-౧. ౧౧॥ సి-కా-ఆస్థా-౬-౧-౧౯౩. * అతి-౧-౯.

ఐతరేయకోపనిషదపి “ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మ” ఇత్యుక్త్వా, “సపతేనప్రాజ్ఞేనాత్మనా” ఇతి ప్రకృప్తజ్ఞానవస్తమే వేశ్వరద్వర్ధయతి తత్ప్రిధంజ్ఞానైవాయమాశ్నేతి.

కింపున రస్మిన్ దేహాది వ్యతిరేకిణిః చేతనే ప్రత్యగాత్మనిప్ర [౫ మాణమ్, అనుమానమితిసయ విచక్షణో²క్షపాదః, యదాహ, “ఇచ్ఛాద్వేషసుఖ దుఃఖజ్ఞానాన్యోన్యలిక్ష్ణమ్” ఇతి, కిమమీషా మాత్మనా అవినాభావో దృష్టః? ధూమధ్వజ విశేషేణేవ ధూమవిశేషస్య; హస్తైవం తతపవతత్ప్రమితేః కిమనుమానేన?

మాభూద్విశేషతో దర్శనం సామాన్యతస్తు భవిష్యతి, తథాహిః ఇచ్ఛాదయః కార్యత్వానిత్యత్వ గుణత్వాదిభిః శబ్దాదయ ఇవాశ్రితతయానుమీయంతే, యత్ప్రేషామా శ్రయః సతత్త్వగుణత్వృచ్ఛ పరిశేషాత్, నసామాన్యవిశేష సముపాయభావః అనిత్యత్వాత్, నద్రవ్యమ్ కర్తృవా వ్యాపక ద్రవ్య సమవాయాదితి.

విశేషగుణత్వృచ్ఛానిత్యత్వే సత్యస్తదాద్యేకే ద్వియగ్రాహ్యత్వనియమాత్ ఈషాదివత్; ఏవమాశ్రయ మాత్ర ముపస్థాపయంతోన్యయవ్యతిరేకిణో హేతవః ద్రవ్యాంతరగుణత్వం ప్రత్యాచక్షాణైఃకే వలవ్యతిరేకిసాధనైః ఆత్మగోచరతయా నియమ్యంతే;

తథాహి-భవతి ఇచ్ఛాదయో సమహాభూతగుణాః స్వాత్మనవప్రత్యక్షత్వాత్, అబాహ్యేద్వియగ్రాహ్యత్వాద్వా, యేభూతగుణాః, తేస్వాత్మకరాత్ప్రత్యక్షత్యాః, బాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వాత్, యథాకూపాదయః, నతథా ఇచ్ఛాదయ ఇతి నతద్గుణాః. దిక్కులమనాంసిపునః నవిశేషగుణవద్వి, నాపితద్గుణానాం ప్రత్యక్షత్వమితి నతేషామపిగుణాః, అకారణగుణ పూర్వత్వాత్, ఆయావచ్ఛరీర భావిత్వా దిత్వాద

౧. పర-౩-౩-౧-౩. ౨. వైశేషికసూత్రే-౩-అథాయే - ౨-అన్తి కే-౪.

హి.- ౧-చేతనేనప్రత్యగాత్మని-౨. ౩-సమవాయాభావః-౧.

యః శరీరవిశేషగుణత్వ ప్రతిషేధహేతవః ప్రాచీనాశ్చ అత్రాను
కృప్తవ్యాః,

తేన ఇచ్ఛాదయో నశరీరగుణాః తన్మగుణభావాపవాదక ప్ర
మాణవత్వే సతిగుణత్వాత్, యేయథోక్తసాధ్యానభవన్తి, తేయథో
క్తసాధనా అపినభవన్తి, యథారూపాదయః, యథోక్తసాధనాఃపు
నరిచ్ఛాదయఇతి యథోక్తసాధ్యాపవేతి, విమతిపదాస్పదేభ్య శ్శరీరా
దిభ్యోక్తాన్తరగుణా ఇచ్ఛాదయఇతివాప్రతిజ్ఞా, యథోక్తపవహేతుః,
ఉదాహరణఞ్చ ప్రయోక్తవ్యమ్, సామాన్యేనవాన్వయః ప్రదర్శనీయః,
యోయద్గుణ భావాపవాదకప్రమాణవత్వే సతి గుణః, సతతోక్తాన్త
రస్యగుణః, యథా పృథివ్యాదిభ్యశ్శబ్దఇతి ఆకాశసిద్ధిపదాత్మసిద్ధిరితి.

ఇదమపి నసమీచీనమిత్యేకే, తథాపిః - అన్వయవ్యతిరేకిహే
తుభిః దేహాదిసాధారణ మాశ్రయమాత్ర మవగమితమ్;

నచతావతాత్మసిద్ధిః, కేవలవ్యతిరేకితు సాధనదశామేవ నా
సాదయతి, సపత్యాన్వయవిరహో దసాధారణవత్. [౧౫]

నచైవం కేవలాన్వయినో విపక్షవ్యతిరేక దర్శన వికలతయా
సాధారణవ దసాధనత్వమ్, దేశకాలాదిశబ్దైతో పాధివిగమే వ్యన్వ
యదర్శనేన సాధ్యాన్విత స్వభావతయా పరిసిద్ధితత్వాత్.

నచ సాధనాభావేసాధ్యాభావదర్శనమాత్రేణసాధ్యాన్వితస్వ
భావత్వం శక్యంనిశ్చేతుమ్, అభావస్యానన్త దేశవ్యాపితయా, నచ
యవేన గ్రహణస్యైవమమర త్వాత్, కలయాప్యన్యత్రవృత్తానవృద్ధి
నియమాసంఘవాత్, సద్దేహగ్రస్తత్వాచ్చ; కింసాధనాభావప్రయుక్త
స్సాధ్యాభావః; కింవా నిమిత్తాన్తరప్రయుక్తఇతి పృథివ్యాదిభ్యోక్తా
న్తరగుణత్వ ప్రతిజ్ఞాపి ద్రవ్యాన్తరాప్రసిద్ధే రప్రసిద్ధవిశేషణా.

ఏతేన, సాక్ష్యోపరితసాధనభేదాలపి అపోదితావేదితవ్యాః స
క్షాతపరాధత్వాదయః, తథాచ తానేవ తావదాదితోవ్యాకుర్తహే
“సక్షాతపరాధత్వాత్ త్రిగుణాదివిపర్యయాదధిష్ఠానాత్ । పురుషోస్తి

భోక్తృభావాత్ కేవల్యార్థంప్రవృత్తేశ్చ॥" అయిమర్థః, దేహేద్వి
యాదయఃపరాధాః, సజ్జాతత్వాత్, శయనాసనశరణాదివత్, ప్రత్య
క్షాఞ్చ శరీరస్యసజ్జాతత్వమ్, భూతానాఞ్చ అవ్యక్తమహదహజ్జా-
రేద్విగ్రయాణాఞ్చ సుఖదుఃఖమోహోత్సాహతయా తథాత్వమను మే [౧౬
యంతద్యదేవ.

నచ ఇద్విగ్రయాణామాహజ్జా-రికత్వస్యాభ్యుపేతస్య సాధ్య
త్వాభిమతపారాధ్యధర్మస్యచా సంహతపరాధత్వస్యా న్యథాత్వా
పాదనానుభయ విశేషవిరుద్ధత్వం హేతోః అహజ్జా-రాన్వయవ్యతి
రేకానువిధానేన, "దేవావైకారికాః స్మృతాః" ఇత్యాద్యగమబలే
న, ప్రకాశలాఘవగుణాన్వయేనచవైకారికాభిధానసాత్త్వికాహజ్జార
భేదయోనిత్వస్యేద్విగ్రయాణాం ప్రమాణసిద్ధస్యా పవాదానుపపత్తేః,
ఆత్మనస్తుసజ్జాతత్వే తస్యాపిసజ్జా తాన్తరార్థతయా౨ నవస్థాపత్వ్యాని
ప్రమాణకానేకకల్పనాప్రసక్తాత్, అప్రయోజకత్వాచ్చ, సజ్జాతత్వ
స్యోశేషిత్యేదృష్టాన్తదృష్టాశేషధర్మైవస్థాపనే అనుమానప్రా [౧౭
మాణ్యస్యైవానమ్భవాపత్తేః తదసజ్జాతత్వస్యోచాప్రచాల్యత్వాత్.

నచ ప్రమాణాన్తరబలే నాహజ్జా-రికత్వ సజ్జాతాన్తరార్థత్వ
యోర్భాదే అబాధితేనసజ్జాతపరాధత్వేనాపి నభవితవ్యమ్; ఏవఞ్చ
సంహతత్వ వ్యావకావ రుద్ధత్రైగుణ్యాదిరహితోసంహతఆత్మాసిద్ధిః,
తథా దేహోదయః సుఖదుఃఖ మోహోత్సాహతయా పరేణాధిష్ఠీ [౨౦
యస్తే యన్త్రాదిభిరవ రథాదయః.

అపిచ, అనుకూలప్రతికూలవేదనీయే సుఖదుఃఖ భేదృత్యభాగృత్య
వ్యవదనుకూలనీయ ప్రతికూలనీయవతీ దృశ్యత్వాద్దేహోదయో ఘటా
దయఇవ విలక్షణదృష్టృకాకృతి అధిష్ఠాతు రనుకూలప్రతికూలవేదకస్య
ద్రష్టుః త్రైగుణ్యాదివిపర్యయః పూర్వవదేవ నిర్ణేతవ్యః, ౨౧

తథాదేహోదేరవ్య క్తాన్తస్యకృత్సృష్టిగుణాత్కతయా త్య
న్తమనభోవశమన లక్షణమోక్షదశానుపపత్తేః, తదర్థఞ్చశాస్త్రాణాం

౧॥ సాధ్యకారికాయామ్- ౧౭. ౨॥ వి - పు - ౧ - ౨ - ౪౭.

మహాధియాత్మప్రవృత్తేః, అస్తిదేహాదివ్యతిరిక్తోసంహతఃత్రైగుణ్యా
ద్యస్పృష్టః పురుషఇతి.

అత్రాపి సజ్జాతపారాధ్యాదిభిః యద్యపి పరః కోప్యధిస్తాతా
ద్రష్టాసిద్ధః, తథాపి నతస్యాసంహతత్వాత్ త్రైగుణ్యాద్విభిరభిమతవిశే
షశ్చక్యనిశ్చయః, తథాహి: - సజ్జాతస్యసజ్జా తాన్తరాథత్వ నియమ
దర్శనబలా దాపతక్తిపరావరా సజ్జాతకల్పనా నదోమాయకార్యతయే
వానాదికారణ పరంపరా పరికల్పనా.

నచాప్రయోజకత్వమపి అసజ్జాతస్య అసజ్జాతస్య అశేషవిక్రియా
శూన్యస్య అనాధేయాతి శయకూటస్థితి మాత్రవపుషః పురుషస్య
సజ్జాతంప్రతి పరత్వానుపపత్తేః, తద్ధి తస్యశేషీభవతి తచ్చతదర్థంయ
ద్యేనోపక్రియతే క్రియతేవా, యచ్ఛేషకరోతి కరోతివా.

నచ తథాసాక్ష్యపురుషఇతి కథంతస్యసజ్జాతంప్రతిపరత్వమ్?
కథన్తరాత్మా సజ్జాతస్యతాదర్థమ్? అను పకార్యోపిఉపకార్య తయా
అత్తానన్యున్యత ఇతిచేత్, కామన్యున్యతామ్, కిమాయాతముపకార్య
త్వస్య? నఖిలు బాలాఃతలమలిసతాదిమ త్తయాగగనమభిమన్యన్త ఇతి
తస్యతథాత్వంభవతి.

అపిచ తథావిధభ్రమోపికస్యకథముదయత ఇతివివేచనీయమ్?

నతావచ్చితిశక్తేః, సర్వవిక్రియాశూన్యతయాఅతివిశుద్ధాయా
మశుభశత నిదానభూతభ్రమపరిణామా సమ్భవాత్; అన్తఃకరణన్తు
బుద్ధ్యవరపరిభాషాభిధాన మచేతనతయాతమరివనభ్రావ్యతి; అచిద
పిస్వచ్ఛతయా చితిచ్ఛాయా మాపన్నం చేతనాయతఇతిచేత్,

సఃసీరూపాయాశ్చి తేర్బుద్ధేశ్చఛాయాతద్గ్రహణానుపపత్తేః - ఛా
యేవఛాయేతిచేత్, క్షఖిర్వివార్థః? చితిసరూపత్వ మితిచేత్, హన్తైవ
మశేషవికారరహితచితిసరూపతాపత్తా వన్తఃకరణమపి ప్రత్యస్తమిత

పా. - ౧ - ఆదిరథిమత - ౨ - ౩. ౨ - భూమపరి - ౨ - ౩. ౩ - బుద్ధేశ్చి
చ్ఛాయా - ౧.

సమస్తవృత్తిక మాపద్యతత్వతి దురుపపాదతరోయమ్ భ్రమసుఖదుఃఖా
వివికారయోగః ప్రత్యాత్మసిద్ధిః! చేతనత్వేన సరూపత్వమితిచేత్, నః-
చితిరేవహితే పురుషోనచేతయితా, యథాహ తత్రభగవాన్ పతంజలిః
“యదాచితిరేవపురుషః కిమత్ర కేనవ్యపదిశ్యతే?” ఇతి అజడాయమా
నత్వ మివార్థఇతిచేత్, అజత్వమపి నజ్ఞాత్వత్వా తిరిక్తంకిచ్చిదిత్యు-
క్తమేవ, తేనైవ తద్వివరణమితిచ నకిచ్చిదేతత్.

అపిచ, చితిసన్నిధానానాం బుద్ధిసిద్ధిమభిదధానః కథమివత
దజడిమానంప్రతిజానీయాత్?.

నచ చితిస్వాంతయోః విప్లుప్రతిబిమ్బ భారాభిమతయోర
స్వతరస్మి న్నవ్యవిద్యమానస్య విషయవిశేషోపరక్త జ్ఞాత్వత్వలక్షణ
కర్మభేదస్య ప్రతిబిమ్బేసమ్భవః, ప్రత్యుక్తశ్చాయం ప్రతిబిమ్బవాదః
ప్రచ్ఛన్న బాహ్యమతప్రత్యాదేశే.

యదుచ్యతే నిర్వికారాయాఽపిపుష్పే తత్సన్నిధిమహిమసము-
క్తాపిత ప్రమాణవిపర్యయాది విచిత్రవృత్తిభేదంస్వాంతమేవ స్వ[గం]
వృత్తిం విషయవిశేషాంశ్చోపదర్శయతి, “సామంతచక్రమివ పరాక్ర-
మీయః ప్రతిబింబిలోశనాదివృత్తి స్వామినే - తతస్సాక్షీ భోక్తాచా-
పదిశ్యతే :రాజేతివిక్రమీవిజయాచ” ఇతి,

తదనుపపన్నమ్, ద్రష్టేహిదర్శనీయందృశ్యతే?, నచవృశిమా
త్రాస్తవాదినామ్ సాక్ష్యానాం తదుపజీవినాం ప్రచ్ఛన్నా [౨౦]
నాంద్రష్టృత్వంవాస్తవమస్తి.

నచకాల్పనికేనశేషిత్వసమ్భవః, కల్పనాపినసమ్భవతీత్యుక్తమేవ,
:రాజాతు సామాన్యతో విశేషతోవా తేషుకర్మసులమాత్యాన్నియు
జ్ఞానః తత్ఫలమైశ్వర్యాదిచా శ్చవానఃస్వస్వామిభావ హేతుక్రయ
ప్రతిగ్రహ జననాదివ్యాపారయోగీ ననిష్క్రియస్యా నాథే [౨౧]
యూతికయస్య పుష్పా నిదర్శనమితి యత్నిచ్చిదేతత్.

స్థూలహమ్ గచ్ఛామ్యహమిచ్ఛాది ప్రత్యక్షమృదిత విషయ
తయాప్రసక్తైవ అతీతకాలతా వ్యతిరేకానుమానభేదానామి త్యాను
మానికీ మహ్యస్మిద్ధి మశ్రద్ధధానా శ్శ్రోతీమేవతాం శ్రోత్రియా
స్సక్షిరవై. [౫

శ్రుతయోహి సాత్మాదేవాత్మన శ్శరీరాదివ్యతిరేక మాదర్శ
యన్తి “సపషనేతినేతి” ౧ “అకాయమన్రణమస్మాపిరం శుద్ధమపాప
విద్ధం” ౨ “యోనిమన్యేవపద్యన్తే శరీరత్వాయ దేహినః! స్థాణు మ
న్యే” ౩ “న జాయతే మృయతేవాకదాచిత్” ౪ “జీవాపేతం వావశి
లేదమ్మృయతే” ౫ “నహవై సశరీరస్యసతఃస్త్రియాప్రియయో [౧౦
రపహతిరస్త్యశరీరంవా వసన్తన్నపియాప్రియే స్పృశత” ౬ శిల్పా
ద్యాః. కాలాన్తరభావిస్వరూది సాధనవిధయశ్చఆక్షిపన్తిదేహాదివ్యతి
రిక్తనిత్యజ్ఞేతనమితీశ్రుతతదనుపపత్తిప్రమాణకోయంప్రత్యాత్మేలి.

నను హితాహితప్రాప్తి పరిహారమాత్ర పరస్యామ్నాయస్య
శిరసికిమితిమహానయంభారః ప్రక్షిప్యతే! అనుమానాగమాద్యశేష ప్ర
మాణమూలభూతేన ప్రత్యక్షేణైవహ్యేనం ప్రతిపద్యామహే! మమే
దంశరీరమ్ ఇదమహజ్ఞానామి’ ఇతి, ఘటాదిదృశ్యేభ్య ఇవాయన్ద్రిష్టా
దేహాదపి పృథగ్భూతః ప్రత్యక్షంపరిస్ఫురతి.

మైవంవోచః, ఇద్రియాగ్ధసన్నికర్షజంహివిజ్ఞానం ప్రత్యక్షమ్!
నచేద్రియాణి రూపాదివ్యతిరేకీణి నిరతిశయసూక్ష్మప్రతీచివరా
గర్థఇవసన్నికర్షేణజ్ఞానంజనయితుమర్హన్తియుథామ్నాయతే, “పరా
జ్ఞిభానివ్యత్యణత్స్వయంభూః” ౧ ఇతి, అచిత్వప్రతిబద్ధశ్చసర్వోపేద్రి
యగోచరః । తేనచేద్రియకంజ్ఞానమాత్మానంస్పృష్టుమర్హతి || స్యా
న్మతం.

భౌతికత్వాత్బహిర్ద్రియాణి మానామాత్మనిప్రవర్తిషతా
మనస్తుప్రవర్తిష్యతే అభౌతికత్వాదితి, తన్నః - తస్యాపేద్రియత్వేభా

౧||బృ. ఉ-౬-౫-౧౫. ౨||ఉ. ఉ-౮. ౩||కతో౪-౨-౫-౨. ౪||గీ-౨ - ౨౦.

తీతత్వస్యా పరిహార్యత్వాత్, యథామ్నాయతే, “అన్నమయం హి సోమ్యమనః” ఇతి ప్రపజ్ఞితజ్ఞైతన్నిరూపణే.

అథోచ్ఛేత అస్తితావదహమిత్యపరోఽదౌవభాసః ప్రత్యయః, నచై ద్వియీకత్వమన్తరేణాసాసమ్భవతి, కౌప్రజ్ఞబహిరిద్విగ్రియాగోచరః రేపి సుఖాదాస్వాన్త స్వాతన్వగ్రిమితి తస్మిన్ తపవాయ మహంప్ర త్యయోయుక్తః, ప్రయోగశ్చభవతి “ఆత్మామానసప్రత్యక్షగ్రాహ్యః, బహిరిద్విగ్రియాయోగ్యత్వేనప్రత్యక్షత్వాత్, సుఖాదివత్” ఇతి.

తన్నః - సంవేదనేన వ్యభిచారాత్, నచతదవ్రత్యక్షమ్, జా నామీత్యనన్యోపాధికతయా ప్రతిభానాత్, అప్రత్యక్షత్వేచసం గ్రం వేదనస్యాసిద్ధిరేవ స్యాదిత్యుక్తమేవ.

నచ తదపిమానసప్రత్యక్షతయా సపతే నిత్యేపమర్శతి, వి మద్దాసహత్వాత్ :- యదాఖలు కుతశ్చిదాత్మమనస్సంయోగాత్ వి షయసంవిదుదయ మాసాదయతి, తదైవకీన్తతపవతద్దోచరమపి వేద నంజన్యతే? ఉతాన్యదాన్యేనేతివాచ్యమ్? [౧౫

నచ యుగపదుభయజననం సంభావ్యతే, తథాహిసతిపరాపర తత్తద్దోచర నిరవధిక ధీనికురుమ్భ జన్మతతాగ్రమేవ ఆపద్యేత. నచతదస్తి, యుగపదుత్పత్తౌ విషయవిషయత్వ నియమశ్చ నిర్మిబద్ధనః అసమసమయ జన్మనాజ్ఞానేనవేద్యత్వేనప్రత్యక్షత్వం క్షణికత్వేనా గ్రిమజ్ఞానస్యా గ్రాహకజ్ఞానోదయ మవస్థానాభావాత్, భావేచస ర్వజ్ఞానానాంసర్వదావస్థానప్రసక్తాత్, కార్యవిరోధిత్వేచా నన్తర మేవ సంసారోదయాన్నకాలాన్తరే స్థితిరితిసంవిదో నమానస ప్ర త్యక్షవేద్యత్వమ్.

నచావ్రత్య తౌసంవిదితి స్ఫుటో వ్యభిచారః, విద్వియీకత్వ స్యా నాత్మత్వప్రతిబద్ధత్వాద్విరుద్ధతాచ, సాధ్యవికలశ్చదృష్టాన్తః [౧౬

సుఖదుఃఖయోః ప్రత్యక్షత్వా నభ్యుపగమాత్, అనభ్యుపగమశ్చ ఇ
ద్రియపాషుల్యనాశయోరేవ సుఖదుఃఖత్వాత్, నహితస్త్రిన్నప్ర
త్యక్షే తత్ప్రమాణ్యంవైకల్యంవాప్రత్యక్షంభవతి, ఇద్రియస్వరూప
ఇవలభ్యాసపాట వా త్తయోరపరోక్షత్వాభిమానః మనోవస్థాభేదే
ష్యవచా నుమేయ మనోవాదినామ్.

యస్తుసుగతమతావలమ్బి విజ్ఞానాభిన్నహేతుజతయాతయో
రపితదస్తర్భావ మభిమన్యతే. కణభక్షపక్షాశ్రయణేన వాతయోరా
త్తవిశేషగుణత్వం తాభ్యాం సుఖదుఃఖాది కరణంవ్యాపక్షిత స్వత
స్సుఖత్యేతద్విమర్శం వాఽత్రత్యమ్, రాగద్వేషాదయస్తు చైతన్యవై
వావస్థావిశేషాస్తద్వదేవ ప్రత్యక్షీభవన్తీతి నతన్నిదర్శనేనానుమానో
దయః, “సుఖప్రయుక్తవిషయాకారచైతన్యంరాగః, తద్విరోధప్రయు
క్తవిషయాకారంత దేవద్వేషః, భూతదుఃఖజ్ఞానేన తచ్ఛలనంశోకః,
ఆగామితజ్ఞానేన చేతశ్చలనంభయమ్” ఇత్యాది లక్షణగ్రంథాదే
వావగస్తవ్యమిత్యలంఘవిస్తరేణ.

[౧౫

ఏకస్యచాత్మనో¹ నిరఙు-శస్య నస్వాపేక్షయాగ్రాహ్యగ్రా
హకభావః విరోధాదిత్యవ్యుక్తమేవ. అమ్నభేదాశ్రయణే తత్ప్రీత్యయే
చఅమ్నాస్తరమాశ్రయితవ్యమ్, తథాతత్రతత్రేత్యనవస్థా, సజ్ఞాతత్వ
ఇచ్ఛితత్వనః.

ననుచ గ్రాహకావభాసశ్రుత్యా స్వసిద్ధాస్త శ్రద్ధావిప్రలబ్ధ
బుద్ధిభిరభిహితః ఇద్రియాదిప్రత్యాసన్నతత్తత్ప దార్థమాత్రస్ఫురణా
త్ తాదృశోపి క్వచిదస్తు నామప్రత్యయః, సతుఆగస్తకాత్మప్రతియో
గిక పాక్రట్య ప్రకాశాది పదాభిధేయార్థధర్మానుమితజ్ఞానవిశిష్టమా
నసప్రత్యక్ష సిద్ధాత్మవిబద్ధనః.

ఉచ్యతే: అహంఖలుస్వానుభవపవ విభ్రమఃపరిక్షకా [౨౧]

తామ్ ! యద్విషయానుభవసమయేపూర్వావస్థాతో నకచ్ఛిద్విశేషమయమాత్మనోవబుధ్యతఇతి; ఉక్తంహ్యేతత్ ? ఈదృశపవాయమర్థః జ్ఞాయతే నవేతినవిద్యుః, మమవాప్రతిభాసతేవరస్య వేత్త్యపినవిద్యుతి నజాతుచిదేవం ప్రతీతిరస్తిజ్ఞానజ్ఞాత్రోరనవభాసేతాదృశ్యపి ప్ర [౫] తీతిరాపద్యేతేతి సోయమ్ పరసఞ్ఛేతితాత్ స్వసఞ్ఛేతితస్యాతి శయస్సర్వత్రపరిస్ఫురన్ అసతిగ్రాహకావ భాసేనోపపద్యేత, అనుమితజ్ఞానాలమృనత్వేచ అజ్ఞాసిషమిత్యేవ ప్రతిభాసస్యాత్, నజానామీతి జ్ఞానజన్యాథాతిశయదర్శనతద్వ్యాప్త్య నుసన్ధానానుమానోదయసమయే అనుమిత్పితజ్ఞానస్యా తివృత్తత్వాత్ జ్ఞానానుమానాసఘ్నవః పూర్వ మేవోక్తః, మానసప్రత్యక్షత్వజ్ఞాత్త్యగ్రాహ్యగీనిరస్తమ్, తథాసతిహి స్వపరవేద్యయోరనతిశయస్యాత్ ?.

నను కథమివగ్రాహ కానవభాసే స్వపరవేద్యయో రనతిశయప్రసక్తః, నహిగ్రాహకసిద్ధిబద్ధనః స్వపరవేద్యవిశేషః, స్వసమవేతవిషయబోధజన్తనావరసమవేతబోధజన్తనాచ తద్విశేషోపప[౧౫] త్తేః, స్వపరసమ్బద్ధి బోధవిశోషోదయవ్యవస్థాపి స్వీయ పరకీయేద్వియాధసన్నికర్షాది జ్ఞానహేతుసామగ్రీ భేదనిబద్ధనా.

నచాత్మసిద్ధిరపి తత్సామగ్ర్యను ప్రవేశమర్హతి, ఇద్వియాదేరివా౨నవభాసమానస్యైవ హేతుత్వసమ్భవాత్.

నచ విషయబోధపవ ఆత్మబోధఇతి సామ్మిత్తమ్. [౨౦]

నవ్యాధాన్తరసిద్ధిరథాన్తరస్య సిద్ధిర్భవతి, అతిప్రసక్తాత్.

అపిచ యదగీనా భావానాంరూపభేదవ్యవస్థా, తదపిహిసంవేదనంతదానీంలీనరూపమే వ ఇద్వియాదివత్ కుతస్తుపునస్తదా శ్రయస్య ఆత్మనః ప్రతిభాసప్రసక్తిః.

యదాపలుః “ఇదమహజ్ఞానామీతిత్రితయావభాసస్సార్వత్రి

తం: ప్రతి: ఆద వ్యవస్థాపనాధి పాపానరజిత పరిపరిచితి.

అస్తు త్స్విగ్రాహకతయైవ సర్వాభ్యగ్రహణసమయే ష్వాత్మ
 బోధి, అభ్యుపగచ్ఛన్వాహి సంవిదస్సు తేస్త్విభిః సర్వప్రకారసాధనా
 గ్రహణరాతరణాతో సత్యాత్మ తేస్త్వి, కదాచిదనవభాసానర్చనాచ్చ.

యథాచ సంవిదః ప్రకాశావృణ్ణిచారః తథాప్రపజ్ఞితః॥ ప్రథ
మాధికరణ్యతి నాత్మోపక్షిప్య ప్రతియేష్టస్యమ్.

సతోపి ప్రమేయజాతస్య స్వాపాదినయయే అనుపలభ్యేః అ
భ్యుపగతంతావత్ సంచితస్తత్సాధకత్వమ్.- అతః క్షేప్తాస్థానైరసాధన
భావయాతయేవాక్సోపి సిద్ధిరభ్యుపగస్తం న్యాయ్యాః. [౧౦]

నచ మనసోనిత్యేచ్ఛియత్వేన తత్సంయోగాదేవ తదాజ్ఞానం
జన్యత ఇతియైతత్త్వమ్, స్వరూపతోగగనవత్ నిత్యస్యాపి సతతఃసృష్టి
యభావేన జ్ఞానోత్పాదకత్వస్య ధర్మాధర్మావరోధ నిబంధనత్వాత్
“ధర్మాధర్మావరుద్ధంసన్మనోజ్ఞానస్య సాధనమ్ | సతినీత్యేచ్ఛి [౧౦
యత్వేపి శ్రోత్రవతః-రణత్వతః ॥”.

ననుయోగ జధర్మానుగృహీత తత్సంయోగస్య సాధనత్వమ్? “క్షీయప్రేచాస్యకర్మాణి” “తదావిద్వాన్ పుణ్యపాపేవిధూయ ని రజ్జానః”¹ ఇత్యాది శుక్లేతర సకలకర్మవ్రతుయ శ్రుతివిరోధాత్. ధ

గ||ము - ఊ - ౨ - ౨ - ౯. అ||ము - ఊ - ౩ - ౧ - ౩.

[illegible]

ర్షఫలత్వేన అపవర్గస్య పునరావృత్తిప్రసక్తః. “నాస్యకృతః కృతే న”^౧ “తద్యథేహకర్తృచిత్ లోకః క్షీయతే ఏవమేవా ముత్రపుణ్య చిత్లోకః క్షీయతే”^౨ ఇత్యాదిశ్రవణాచ్చ.

1. నచ ఆత్మసత్తయేవ తదానీంతత్ జ్ఞాననిమిత్తమితివాచ్యమ్. క్లృత్యాగాక్లృతకల్పనప్రసక్తేః తన్మాత్రనిమిత్తత్వేన సర్వదా ఆత్మని స్వరూపవత్ తదపివిద్యత ఇతి సంసారానవతార ప్రసక్టాత్, బద్ధ మోక్షావస్థయో రవిశేషావతైశ్చ.

నచ దేహేద్వీయాదిప్రతి బద్ధతయేదానీంతదభావ ఇతివాచ్యమ్, తథేలు ప్రతిబద్ధకమ్, యత్ సతిపుష్కలకారణేకార్యో దయన్నిరుణద్ధి!

నచా ద్యావ్యాప్తౌన సత్పుష్కల కారణత్వంసిద్ధమ్, శరీరే ద్వి యవతామేవజ్ఞానదర్శనాత్, క్లృతజ్ఞానకారణభావస్య తస్యైవ తద్వ్యుత్పత్తౌ వచనమున్నత్రవచః; అతో నాస్య పవర్గదశాయాంజ్ఞా నమ్, తాత్కాలికజ్ఞానసుఖాదివాదా స్వాత్మజ్ఞానవిధి శేషతయాగుణవాదేననేతవ్యాః; అతోవిషయవిత్తిసమయ ఏవాత్మసిద్ధినియ [౧౫] మాద్యుత్తోక్తసీత్యాఅర్థవిత్తిషు వేదితృతయేవాత్మసిద్ధిరితి.

ఇదమపి ఆత్మతత్వా పరిజ్ఞానోల్లసితపరిమితమతివికల్ప జల్పిత మితి సోచయన్తే త్రయ్యస్తవిదః విషయవిత్తిర్హి విషయవిత్తిరేవ.

నహి తయా ఆత్మవిత్తిస్వరూపం^౩ వాసేద్ధమర్హతి! అతద్విషయ త్వాత్, యోహీయత్సంవిద్విషయోనభవతి, నాసౌతయాసిద్ధ్యతి, రూపసంవిదేవరసః, అవిషయాచ విషయవిత్తే ర్బుద్ధిబోధాగావితి తావ పినతయాసిద్ధ్యతః.

నను వేద్యస్వభావోయంత్యవిషయసంవిదా సిద్ధతీతి, విత్తి స్తువిత్తిరేవ, వేదితాచ వేదితే వేదికుత స్తయోర్వేద్యస్వభావానుపప్రవే శః, ఉక్తంహితయోర్నానప్రత్యక్షాగోచరత్వమను మేయత్వాసమ్మ వశ్యకుత స్తద్వివిత్తిసిద్ధిః, స్వతస్క్రీపవ, స్వయంప్రకాశాహిసంవిత్?

౧||ము - ఉ-౧-౨-౧౨. ౨||

పా-౧ - నను - ౧ - 3. ౩ - ఆపత్తిశ్చ - ౨. 3 - బద్ధకస్యత్వవచన - ౨. 3. ౪ - పా - ౧ - న. ౫ - హి - ౧౩. *చిత్ - పా.

మైవమ్, సాపిహి విషయపదేవాన్యనైవప్రకాశమానతయానన్య
తస్సిధ్యతి, స్వతస్సిధ్యంతీచసా కిమితకజ్జీదేవప్రతిచకాస్తి నసర్వా
న్ ప్రతి, తత్సమవాయాదితిచేత్, యత్సమవాయినీహి యాసంఘిత్,
తనైవసాచకాస్తి నేతరస్య, తదసమవాయాదితి. [౫

యద్యేవమాశ్రితః తర్హి ఆత్మసమ్మన్త నిబన్తన ఏవసంఘిత్స
కాశః, తత్స్వభావాభావానువిధానాత్.

యమ్యచ్యేత ప్రకాశ స్వభావా యా ఏవ సత్యాః ప్రతియో
గివిశేషావచ్ఛేదాయైవ తదపేక్షా నస్వరూపసిద్ధయే ఇతి కుతఃఖల్వ
యంనిశ్చయః? [౧౦

యదిహి ప్రతియోగినిరపేక్షైవ కదాచిదాత్మస్వరూపమివసం
విత్ప్రకాశేత,తతః ఏవ మధ్యవస్యేమాపి, నచ తథాస్తి, ఆశ్రయప్ర
తియోగి సాపేక్షైవ సంయోగపుత్రత్వాదేరివ తస్యాఃస్వరూప స
త్తేతి నప్రథక్ సిద్ధ్యప్తే గ్రీయావకాశః, సత్యాస్సంఘిదః ప్రకాశవ్యభి
చారాభావాత్; స్వరూపప్రయుక్తఃప్రకాశఇతిచేత్, సత్యాః కింత
స్యాః ఆత్మసమ్మన్తవ్యభిచారోస్తి?

ఆపిచ ఏవం సుఖదుఃఖాదయోపి త్వత్వతే స్వతస్సిద్ధాస్సయః,
నహితేపి సన్తో నప్రకాశంతే.

అథ అథాన్తరసాధకతయా సర్వవాదిసమ్మతాయా స్సంవి
ద ఏవపరంస్వయం ప్రకాశత్వమాశ్రితమ్, తతైవ తథాభూతయా త
దితరబాహ్యభ్యన్తర సకలపదార్థసిద్ధ్యుపపత్తేః, కిమనేకస్వయంప్రకా
శ భావాభ్యుపగమేనేతిభావః? తథాసతి, సర్వస్యార్థస్యతద్విదేః సా
క్షీసర్వత్రసమ్మతః! ఆత్మైవాస్తుస్వతస్సిద్ధః కిమనేకైస్తథావిదేః?॥

కింఛ, యోయన్య సాక్షీతేనైవ తస్య సిద్ధిర్నలాకికీ! అథనైవ
వార్థవిదైరప్యత్సాక్షీహి లక్ష్యతే॥ [౧౫

సప్తనామఅర్థవిత్తయస్వతస్సిద్ధాః, తథాపి సతాభిరయమా
త్వాప్రత్యక్షీభవతితత్సాక్షిత్వాత్, యత్సాక్షీఖల్వయం పురుషః సతే
నాసాప్రత్యక్షః, ఘటసాక్షాత్సారీవఘటేన, అర్థసంవిదాఞ్చ సాక్షా
త్కారీచేతనశ్చిత్తసోపినతాభిరపరోక్షీభవతి, సజాతీయ స్వసాధ్యార్థ
నిరపేక్షాస్వసిద్ధయః । సర్వేపదార్థాస్తేనాత్మా నిరపేక్షస్వసిద్ధికః॥.

సహితస్త్విష్టదార్థఃస్వప్రకాశాయాసాధారణ సజాతీయాథా
న్తరాపేక్షాదృష్టః? నఖిలుఘటః స్వసిద్ధయే ఘటాన్తరమపేక్షితే, అ
పేక్షితేతు విజాతీయమాలోకాది, ఏవమాలోకోపి ప్రకాశమానోనా
లోకాన్తరమపేక్షితే, నాపిస్వాపేక్షప్రకాశం ఘటాదికమపేక్షితే,
అపేక్షితేతువిజాతీయ మిద్వియమ్; ఏవమిద్వియమపి నేద్వియాన్త
రం స్వాపేక్షప్రకాశం ఆలోకాదిఘటంవాపేక్షితే, అపేక్షితేతు వి
జాతీయం సంవేదనమ్; ఏవంసంవేదనమపి సంవిదన్తరం స్వాధీనసి
ద్ధికమిద్వియాదికంవానాపేక్షితే స్వసిద్ధౌ, అపేక్షితేతు విజాతీయం
స్వాత్రయభూతం స్వతత్త్రిమాత్మానమ్.-

[౧౫]

ఏవమాత్మాప్యాత్మాన్తరం స్వాధీనసిద్ధి సంవిదిద్వియాదికమ
పి స్వాపరోక్షే నాపేక్షితశ్చ నన్యాపేక్షాహ్యత్వ స్వరూపసిద్ధిః;
తదేవంచత్స్వభావస్య పుంసస్త్వభావీకీచితిః । నానాపదార్థసంస
ర్గాత్తత్త్వచ్చిత్తత్వ మశ్నుతే॥.

యత్రైవఖిలు సూర్యలోక స్తేన తేనార్థభేదేనసంసర్గాత్త
త్త్వక్రికాశో భవతి ఘటప్రకాశః పటప్రకాశశ్చితి; ఏవమాత్మనః ప్ర
కాశభూతజ్ఞేతన్య వార్థవిశేషసంసర్గాత్ ఘటసంవిత్ పటసంవిది
త్వాది ప్రఖ్యోపాఖ్యే ప్రతిపద్యతే, తేచచైతన్యస్య దశావిశేషాశ్చేత
యితురాత్మనో ధర్మవిశేషత్వాదేవ తస్మాపరోక్షాభవద్వి, కాదాచి
త్రాబోధవాదినామివ బోధస్య విషయ భేదావచ్ఛేదాదయః. [౧౬]

పా. — ౧ - ఘట - ౧ - స. ౨ - ద్వివాత్మా - ౧. ౩ - చ - ౧. ౪ - త్తాయనా
శ - ౧. ౫ - చిత్తత్వ - ౨.

ననుః ఆత్మనైవైతన్యమాగస్తకమ్" ఇతి న్యాయవైశేషికవిదితో
 త్తతో పజీవినశ్చ ఆభినవమిమాన్సుకాః. అథేన్ద్రియసన్ని క్షాద్యై
 స్వయ వ్యతిరేకాను విధానాత్ గచ్ఛామి అగమ్యమిత్యాదవత్ జా
 నామ్యజ్ఞాసిషమిత్యాది కాలావచ్ఛేదప్రతితే ~~నానావర్తమాదిద~~ [౧౫]
 శాసుచ బోధాధారత్వే సుప్తప్రబుద్ధ బద్ధముక్తాదివ్యవస్థాభావప్రస
 క్తౌచ్చ నిత్యస్యచ జ్ఞానస్యాత్మనమవాయినః ప్రతికర్తృవ్య వస్థాపి దురు
 వపాదైవతదాహి ప్రకాశనశీలతయాతస్యాః ఏకస్యాంసంవిది సర్వ
 మేవప్రకాశేత నవాకిచ్ఛిత్ ఆవిశేమాత్, అన్యదాతుయదర్థసన్నికర్ష
 జుషా ఇన్ద్రియలిక్తాదినా యాధీర్జన్యతే తదీయైవ సేతివ్యవస్థాయుక్తి
 మతీ, స్వాత్మతమ్.

ఇన్ద్రియాదిప్రణాడికయా చైతన్యమేవ తేనతేనాథే నానుర
 జ్యమానం తత్ప్రకాశతయాతదీయత్వేన వ్యవత్పత్తే అనురాగస్య
 చా గస్తకతయా ఇన్ద్రియాద్యనువిధానం కాలావచ్ఛేద స్వాపాది
 వ్యవస్థాచోపపద్యతఇతి. [౧౫]

తదసత్ అథాన్తరసన్నికర్షేఅథాన్తరస్యానురాగాసమ్భవాత్
 చైతన్యమపి తథానిమగ్రిమ్య సన్నికృప్యత ఇతిచేత్, నః- ఆమూర్త
 స్వాకాశస్యేవ నిమగ్రిమణప్రవే శాద్యనుపపత్తేః. గుణశ్చచైతన్యం
 గుణిసమప హాయకథ మన్యతోయాస్యతి, నచా ర్థోన్యప్రవిశతి, స
 హి బహిర్దేశసమ్బంధః సర్వలోకప్రత్యక్షః, జాత్యా దిషుచాను [౨౦]
 పపత్తిస్తుల్యైవ.

అథోచ్యేత, ద్వేధాఖల్వయంప్రత్యగర్థోవత్పత్తే బహుో వి
 రళశ్చ, తత్ర బహుళః ప్రత్యక్షేతనతేత్రజ్ఞాదిపద పర్యాయఆత్మా,
 విరళస్తు చైతన్యజ్ఞానాదిపదాభిధేయః ప్రత్యగర్థతన్వితయా గుణ ఇ
 త్యుపచర్యతే తేజోవత్, యథా బహుళ నైజఃప్రదీపోగ్నిరితి, విరళస్తు
 ప్రభాజ్యోతిరితి; అతోవిరళాత్మ ప్రదేశతయా చైతన్య స్వాలోకస్యేవ
 గమనంసంయోగాదిక ముపపద్యతఇతి.

ఇద మనుషపన్నమ్, నిరవయవస్యః, అమూర్తస్య అసక్తస్య ఆత్మనోబహుళవిరళతాది ధర్మానుష్ఠితైః.

యదిహి సావయవత్వమూర్తత్వానిత్యత్వ సంసర్గిత్వాదికమపి ధర్మజాతమాత్మన్యను మన్వీమహి, తత ఏవమక్షీకుర్వీమహి. [౫

నచ తదనుమస్తుముచిత మచేతనత్వాపాతాదిత్యలమనేనార్హ తమతాను కారూపితే నాత్మవాదేన.

అథమత మాత్మా_యమనవయవేన సర్వతస్సర్వార్థా వభాసన సమర్థచైతన్యానుబంధ స్సర్వవ్యాపి.

అథచ ససర్వమస్య పరిస్ఫురతి తమోగుణప్రతిబద్ధాత్ సత్త్వోత్కృష్టైస్తుకరజైస్త్వకస్త్వకపాటవానుసారేణ పాటితేతుతమసి తే తేఢాఃపతిభాసంతే; అతోస్తరేణాపి జ్ఞానార్థయోః నిష్క్రమణప్రవేశాః పుషపద్యతపవార్థవిశోషో పరాగస్సంవిదృతిః ఏవమవ్యధాతిశయ మాత్రహేతుత్వా దిద్వియలిక్లాదేఃజ్ఞానస్యేవ జ్ఞాపకత్వంనస్యాత్, జ్ఞానహేతుత్వాభావాత్. [౧౫

నచార్థప్రకాశస్య జ్ఞానత్వమ్, ప్రకాశమానతయా_ర్థస్యాపి జ్ఞాతృత్వప్రసక్తాత్.

యదాహుః - “ఆత్మధర్మస్యచైతన్యస్యవివయేణసంయోగో జ్ఞానమిత్యుచ్యతే” ఇతి. తత్త్వాపిసంయోగ స్యోభయనిష్ఠతయా సపవప్రసక్తః, అనుభవవిరోధశ్చ, అహమిదమిదా నీంజానామి నేదానీమి త్యాత్మ సమవాయినోరేవ జ్ఞానభావా భావయోరనుభవాత్. అవికృతప్రకాశహేతు కిరణసంహతావపి అహిమమహసి ప్రకాశకత్వప్రభోపాఖ్యానవదుపపద్యతఇతిమావోచః. తత్రహిగభస్తీనాంద్రవ్యతయా ఆకుంచనప్రసారణ ద్రవ్యాంతరసంయోగ విభాగాదెస్సంభవా దుపపద్యతే వ్యవస్థోపలబ్ధిః, చైతన్యంతు గుణఇతి నతథావ్య [౨౫ వస్తామర్హతి.

అభోచ్యేత ద్విధాహిజ్ఞానమాత్మనః స్వప్రీన్నస్య త్తచ. తత్తా
వ్యముదయా స్తమయ రహితమాత్మ స్వరూప శ్రయస్తమనవరతమ
నువర్తతే ఇతరత్తుతత్త ద్ధనస్వభీష్టియాద్యాగస్తక హేతుభేదా
యత్తాత్మలాభంతదృవాభావానువిధాయ తత్తదధ్య ప్రకాశత ౧౫
యోషీయతే లీయతేచ. తదపేక్షయైవస్వాపజాగరాద్యవస్థావ్యవస్థా
పిసత్యస్యతత్తత్తుచ్యతే, అభ్యుపగచ్ఛేమాప్యేవం యదినిత్యమాత్మజ్ఞా
నమస్తేత్యత తిమపిసాధనము పలభేమహి;

నను అస్త్రీకృతస్తావ జ్ఞాగ్రదవస్థాయాం సర్వదాత్మానుభవః
స్వాపాదిషుచానుమీయతే, తాత్కాలికస్వపిషయజ్ఞానాభావస్యోత్త
రోత్తరకాలంపరామృశ్యమానత్వాత్. యత్కాలీనోభావః పరామృ
శ్యతే తత్కాలీనేన తదాశ్రయస్వరూపజ్ఞానేనాపిహిభావ్యమ్, మ
ధ్యాన్తకాలపరామృశ్యమాన ఇవప్రాతస్సమయపరిదృష్టతటాకతీరాది
వృత్తినిమజ్జరాద్యభావే, యత్కాలీనా భావాశ్రయతయా యఃపరా
మృశ్యతే, సఃతత్కాలీన స్వరూపాను భవవాన్, యథాప్రాతరను
భూతతటాకతీరాది స్వాపాదికాలికాన్ధానుభవాభావాశ్రయతయా
చాయమాత్మపరామృశ్యతే; అతస్తాత్కాలికస్వరూపానుభవవానితి.

మైవమ్, అనైకావ్యాత్ పాత్రస్తత నాహ మాసమితిస్వా
భావభూమితయా ప్రతీతేనప్రాతరనవగత గిరితటాకాదినా, అభావ
ప్రతిపత్తిసమయే ప్రతిపిపత్నితాభావ సమకాలవి ద్దినస్తదా శ్రయస్వ
రూపస్యఅవగత్యావిద్యమానత్వే తత్కాలతయా వగమపాత్రస్య
ప్రతియోగినోనవగత్యాచభవితవ్యసుభావజ్ఞానస్యేత్యేతావత్ అన్త
రేణాపి స్వాపకాలీనమాత్మానుభవమిహ తదుభయముపపద్యతే ప్ర
త్యభిజ్ఞయైవ ప్రబోధేస్వరూపసిద్ధేః జాగ్రదనుభవస్యేవపటీయసఃస్వా
పేపి సతోనుభవస్య స్మర్తవ్యస్య సతస్తదానీ వస్తరణాచ్చ. ౧౬

సుఖమహమస్వాప్న మిత్యాదివృత్తయశ్చ తాత్కాలిక దేహ

ద్వీరియ లాఘవపాటవాది పర్యాలోచన పూర్వికాఃసత్త్వతయః జాతివేషసంస్థానాదిష్వివతేపిహి పరావృశ్యన్తే, ఏవజ్ఞాతీయోహ మీదృశేనవేషేణానేన సంస్థానేనాత్ర ఇయన్తంకాలమస్వాప్సమితి.

అపిచ స్త్వతిత్వేపిజాగ్రదవస్థాయామివనిద్రాలక్షణయా*ప్రమాణవిపర్యయాది వృత్త్యభావకారణ తమోగుణాలవృన్యనయాప్రతీత్యా తతాగలప్రసిద్ధస్యాత్మన స్మరణమ్, నతుసహజ సంవేదన సిద్ధస్య స్వప్రకాశస్యవాప్రమాణాభావాత్, నిద్రాపి ప్రమాణవిపర్యయాదివద్వృత్తి విశేష ఇతి తత్రభవాన్ పతజ్జలిః, యదాహ “అభావప్రత్యయాలవృన్యావృత్తిర్నిద్రా,, ఇతి. ప్రయోగశ్చ “విమత్యాక్రాంతాత్మస్వరూపసిద్ధిః విషయానుభవ నిబద్ధనా, ఆత్మస్వరూపసిద్ధిత్యాత్ జాగ్రితప్రతిబింబత్” ఇతి. తథాగన్తుకంజ్ఞానంఆత్మ విశేషగుణత్వాత్ సుఖాదివత్.

నచ సుఖదుఃఖాదయో నాత్మగుణాః, అప్రసిద్ధాశ్రయాన్తరత్వే సతిఅహంప్రత్య యసామానాధికరణ్యేనప్రకాశమాన త్వాత్ జ్ఞానవదితి. అతాహురాత్మతత్వజ్ఞాః స్వతశ్చైతన్యమాత్మనః, స్వరూపోపాధి ధర్మత్వాత్ ప్రకాశ ఇవతేజసః ॥ చైతన్యాశ్రయతామ్ముక్త్యా స్వరూపన్నాన్యదాత్మనః । యద్ధిచైతన్య రహితన్నతదాత్మాఘటాదివత్ ॥ చితిశక్త్యానచాత్మత్వం ముక్తానాశప్రసక్తతః । *బుద్ధి సుఖదుఃఖాదినిశ్చేదనైశ్చేషికాత్మ గుణాత్యన్తికోపరమలక్షణో [౨౦] హిమోక్షః కణభక్షాక్షచరణమతే.

నచాత్మన్తలుప్తకార్యంవస్తు తతాగర్యజననశక్తమిత్యత్ర కింజ్ఞిత్ప్రమాణం క్రమతే, దేహాదివిశిష్ట సమృద్ధితయా దృశ్యమాన సుఖదుఃఖజ్ఞానాదికార్యం విశిష్టవర్తినీమేవాత్మోత్పాద శక్తింకల్పయతి, ధూమశివాద్యేర్ధన సమృద్ధిని ధూమధ్వజే స్వోత్పాదనసామర్థ్యం ప్రీహ్యజుగర ఇవచ సతుపతజ్జులే.

అపిచ బోధేనత్యే వాత్సనోనాత్మవ్యవచ్చేదే సమ్యవతికృతం
తచ్చత్త్వాశ్రయణేన.

నచైవంసతిబోధ ఏవపరమాత్మేతియుక్తమ్, తస్మాశ్రయప్రతి
యోగిసాపేక్ష స్వరూపత్వాత్, ఆత్మనత్వతద్విపరీతస్వ భావత్వాత్
సాత్మాచ్చచేతయితు రహమగ్రస్య స్ఫురణాదను భవతరాగమ బ
లేన చితిమత ఆత్మభావస్య అనంతరమేవ ప్రపజ్చితత్వాచ్చ.

నచ చితిమాత్రాత్మవాచేపి తస్మాగన్తుకవిషయ సమృద్ధేబో
ధత్వమధ్యారోప్యబోధృత్వసమర్థనం సాక్షియః సమృద్ధిస్యో భయని
ష్ఠతయాగ్రస్యాపి బోధృత్వప్రసక్తాత్. [౧౦

నచ కార్యకారణభావవద్వ్యవస్థితత్వమ్, తత్రజనిమతో జన
యితృత్వ పరస్పరాపేక్షానియమలక్షణసమృద్ధిః, ఇహాపిసమపేక్షితే

నః - అపేక్షాహేత్వభావాత్, కిమగ్రమగ్రలైచ్చతస్య మపేక్షతే
పైతన్యంవార్థమ్, సిద్ధ్యర్థమితిచేత్, కస్యిద్ధ్యర్థః, నతావదుత్పత్తిః
తస్మానిర్జ్ఞాతనిమిత్తాంతరత్వాత్, ఘటాదయోహి ప్రసిద్ధమృద్ధి
చత్రభ్రమణాదిపర్యాప్తనిమిత్తాంతరకాలినోనచితిమపి నిజజననేపే
క్షాపైనిరస్తత్త్వవిజ్ఞానమాత్రవాదః, నిత్యస్యాత్మనఃఉత్పత్త్యర్థ మథా
పేక్షేతి సువ్యాహృతమ్. సిద్ధిఃప్రకాశఇతిచేత్, కింభోరాత్మాస్వయ
జ్ఞోతిరప్యథాగీనప్రకాశః. యదసాతదగ్రమగ్రమపేక్షతే మహనీయ
మిదమాత్మవేదిత్వమ్; ప్రకాశశ్చ నసంవిదతిరేకే కశ్చిదగ్రధర్మ స్సమ్య
వీత్యావేదితమ్, సమ్యవన్నపృథా నచితిస్వరూపమాత్రనిమిత్తః సర్వ
దాసర్వాగ్రప్రకాశప్రసక్తాత్. నహి సదాసన్నిహిత సమగ్రకార
ణం కార్యంకదాచిత్ భవతి, ఆగన్తుకాతిశయాశ్రయణేవా నామా
స్తరేణజ్ఞానమేవాగ్రీకృతమితి తద్వానేవాత్మాకాయాతః.

నన్వేషమగ్రసిద్ధివృద్ధిపాపకతయాభ్యుపగతంజ్ఞానమాగన్తు [౧౫
కంత్రియారూపమితి కథంతదా త్వస్వభావః, తథాహి అథాంతరగ

తత్వే సతి జనకద్రవ్యావ్రంప్రతికార్యత్వాదికేనరూపేణాసాధారణో గస్తవ్యదేశప్రాప్త్యాదిః యంప్రత్యసాధారణస్తత్వమవేతాగస్తూకాసాధారణ గమనాదిక్రియాజన్యోద్భవః తాదృశీచార్థసిద్ధిః యంపురుషం ప్రత్యసాధారణే తత్వమవేత తాదృశక్రియాజన్యేతిశక్యమనుమాతమ్.

మైవం అక్రియాజన్యేనాభావప్రాప్తయేతాది స్వత్వేనయేతిణం ప్రత్యసాధారణేన యేత్రజప్రీహ్యదిస్వత్వేనచా వైకావ్యాత్.

నచ నిర్వాచ్యపార తయాయేతిణస్త త్రాజనకత్వమ్, వ్యాపారకాలాదినావ్యభిచారాత్ తద్భావభావిత్వ స్వచావిశేషాత్. తజ్జీవనమేవతత్రజనకవ్యాపారఇతిచేత్, నను తత్ సస్యపాలనాది సాధారణమితి కథమసాధారణక్రియాజన్యత్వమ్?

అపిచైవంసతి తదేవార్థప్రకాశేపిజనకవ్యాపారోస్తు, కిమన్వస్తకల్పనయా? సత్యపితస్త్రిన్నర్థోనప్రకాశతఇతిచేత్, స్వత్వంవాకిం యథోదితంసతిజీవనేజాయతపవ, ప్రీహ్యదిసత్తాప్యపేక్ష్యతఇతిచేత్ ఇహాపిఇన్ద్రియాది ప్రత్యాసక్తి రితిసమానశ్చర్చః; అతోయంప్రత్యసాధారణో యథోదితధర్మ స్తదీయా సాధారణ ధర్మనిమిత్తఇత్యేతావత్ సచేష్యతపవాన్తనచ్చైతన్యమ్ రవేరివతేజస్విత్వమ్,

నచ హేతుభేదానువిధాయితయాజానామ్యజ్ఞాసిషమిత్యాదికాలావచ్ఛేదప్రతీతేః గమనాదేరివ జ్ఞానస్యాగస్తకత్వ మనుమేయమ్, ఆదిత్యప్రకాశేనావైకావ్యాత్. అస్తిహితతాప్రీమదేశమాదిత్యః ప్రకాశయతి ప్రావీకశత్ ప్రకాశయిష్యతీతిప్రతీతిః స్వారసికత్వేప్యాదిత్యప్రకాశస్య ప్రకాశ్యదేశసమ్బంధ కాదాచితుతయావచ్ఛేదప్రతీతిరుపపద్యతఇతిచేత్, ఇహాపి తర్హిన్ద్రియాదిప్రత్యాసక్తి సమాసాదితయోగ్యభావోనుభావ్య భేదస్వాభావికమాన్తనచ్చైతన్య గు[౨౫]ణమువచ్చినత్రీతి తదపేక్షయైవ ఇన్ద్రియాద్యనువిధాన మతీతానాగత

ప్రత్యుత్పన్నత్వ ప్రత్యయప్రయోగౌ చోపపద్యంతే కథంపునరత్రనిర్ణయః? , 1 ద్యుమణిమణిప్రకాశాదేరి వాపాధికోయంభేదః సతుగమనపచనాదేరివస్వా భావికఇతితాదూప్రేక్షైవప్రత్యక్షత్వాత్. సహిజాతుచిదచిదూప్రాయమాత్మలోష్టాదివదదృష్టచరః. యశ్చయన్తణతయైవ సాత్మాద్భవతి సతత్స్వభావః, మరుదివస్పర్శ గుణతయైవాధ్యక్షమాణః, యోయత్స్వభావోనభవతి సతద్విరహేణాపి స్వరూపత ఉపలభ్యతే, గమనాది రహితతయైవ దేవదత్తాదిః, శరీరవదితిచేన్న అసిద్ధత్వాత్.

స్వాదేతత్. యతైవఖల్వస్వభావభూతేనాపిశరీరేణసగ్ధిగ్రంఛీన ఏవాయశ్చేతనశ్చకాస్తి, తథాచైతన్యేనాపీతి.

తనై ౨వమ్ అసిద్ధత్వాత్ సహితనువిశిష్టతయైవాయశ్చేతనః పరిస్ఫురతి, యోగినాం ప్రణిహితమనసాముపరతబహిరిద్విగ్రయాణాశ్చ దేహానుసన్ధాన విరహేణాప్యహమితి స్ఫుటమనుభవాత్. జానామీతి ప్రత్యయః శరీరవర్ణసన్నివేశనిర్భాసశూన్యతయా తత్త్వాన్తరగోచరఇతిచప్రాగేవావోచమ్. కర్మానుగుణ్యేనసురమనుజాది జాతీయతయా భిద్యమానా స్వాగమాపాయినీమతనుమమనస ఇతైకస్య వర్తణఃస్వభావానుబద్ధిత్వే నాశ్రయితు మశక్యత్వాత్. లిక్తస్యపునరనుష్ఠత్తైవ వ్యప్రత్యక్షత్వాన్నవ్యభిచారిత్వమ్. బోధస్వాభావ్యేపుచ్చుఃస్వాపమూర్ఖయోః ప్రకాశ ప్రసక్తఇతిచేత్, నఃవికల్పాసహత్వాత్, [౨౦

తథాహి ప్రకాశఇతి పదార్థమాత్రసాధారణం బోధజన్యమ్ ప్రకటతాది వదపర్యాయ స్థర్మ మభిప్రేత్యవాచ్యంప్రసక్తః.

అథ బోధమేవ తద్విప్రకర్షంవా? ఆద్యేతదభావాదేవ సప్రసక్తః, అభావశ్చే ప్రకటితవ సంచిత్స్వ తస్మిన్ధిసమన్ధనసమయే. భావేపి తమప్రతిబద్ధాదవ్యనుదయస్సన్నవీ, ఇతరయోరభిమతమేవాపాది తమిత్వదోషోద్భావనమ్, బోధస్వాభావ్యేహి పురుషస్యస్వాపాది దశానుచ తథాభావోభిమత ఏవేతి. సహి తదాపాదన స్తోషాయ.

అథమతమ్, స్వాపాదావపిస్వానుభవసద్భావేజాగరభవవ్యవహారప్రసక్తతతి. మైవంవ్యవహారా గోచరత్వాత్. కంఖల్వాన్యనివృణవహరః! నహ్యసావాదాతుం హతుముపేక్షితుంవాశక్యః! వ్యవహరః ప్రసజ్యత ఇతిచేత్, కిమజ్ఞ నిర్వికల్పకబాలమూకాదివేదనవిషయోవ్యాహ్మయతవన? కరణపాటవ వ్యవజిహ్వాద్వాదసహకారివిరహ తత్రత్రవ్యాహారానుదయఇతిచేత్, సమానోయం విధిరితరత్రాపీతి నిరనుయోజ్యానుయోగ స్మృతిప్రసక్తతతి చేన్నావృత్తిత్వాత్.

యద్యచ్ఛేత, మూర్ఖాదావాత్మానుభవాభ్యుపగమేన్ధాన్తరానుభవఇవ, ఏవమహమన్వభూవమితి పరస్తాత్ స్మృతిః ప్రసజ్యత ఇతి.

తన్నః అవృత్తిత్వాత్, నహి మూర్ఖాప్రస్వాపోవా బుద్ధివృత్తిః శేషః దర్శన స్ఫుర్కనాదివత్, యేనస్మృతి బీజం సంసాగరమాదధియాతామ్, కిన్తూన్మూలేనతమసాఙ్గ పరతవ్యాపారేషు కరణేషు నిర్వృత్తిక సాంసిద్ధికబోధస్వరూపేణావస్థానమాత్రమాత్మనః.

నచ బోధస్వభావత్వా దేవఅస్యసంసాగరాధాయకత్వ[౧౫]మ్, అనవరతోపచీయమానసంసాగరతయా అనిర్వోక్షప్రసక్తాత్, అనుభవేచ స్వానురూప సంస్తారాధాన నిరుద్ధే సదృశసమృద్ధిదర్శనాది సముద్బోధిత నిజబీజానుసారేణస్తరణ ముపజాయతే.

నచేహత్వస్వరూపబోధస్యజాతుచిన్నిరోధోజన్యవా, నిత్యాత్మసత్తాప్రయత్తత్వాత్, నిమిత్తాన్తరాభావశ్చ అనన్తరమేవవ్యాకరిష్యతే; తదేవమనవ ర్తమాన ఏవానుభవేకథం స్మృతిరుదయమాసాదయేత్! యఏవాహం పూర్వేద్యరాసమ్, సఏవాహమద్యాపీతిస్మృతిసంభిన్నప్రత్యయోపికాలావచ్ఛిన్న స్వరూపేగోచరః సస్వరూపమాతే, అవిశదశ్చ స్వాపాదాస్వానుభవః, నిర్వికల్పశ్చ; పటియసాసవికల్పకేనావగమేనస్మృతిబీజమాధీయత ఇతిచతుతస్తత్ప్రసక్తః! సామ్యాచ్ఛాననుభవాభిమానః, శరీర తద్ధారణ ప్రయత్నాననుసంధానవత్.

పా. — ౧ - హరిగోచర - ౨. ౨ - వ్యాహరః - ౨. ౩ - విశేషాదయదర్శన - ౩. ౪ - స్వరూపగోచరః - ౧. ౫ - కల్పకశ్చ - ౧ - న.

నచా వికృతస్వాభావికబోధమాత్రేణావస్థానే స్వాపమోక్షయో రవిశేషావస్థిః, క్లేశవాసనానాంగుణాభిభవస్యచైకాత్ర భావాత్. ఇతరత్ర తదత్యంతనిష్పత్తేః. సంప్రజ్ఞాత సమాధావపి పరమవైరాగ్యశాలినా పటుతరనిరోధసంసాగరేణచరితాధికారిణాఅపవర్గిగృణా విశేషః కథంపునర్నిద్రాయా అవృత్తిత్వేప్రబుద్ధస్యప్రత్యవమర్శా స్సఖమహమస్వాప్స మిత్యాద్యాః.

సహ్యసనుభూతగోచరాః స్మృతయస్సగ్భవన్తి? సత్యసవివసముల్లసితతమోగుణానుభవ భావితభావనా యోనిఖలు, సుఖమహమస్వాప్సమ్, ప్రసన్నమృదునః, లఘూని మేగాత్రాణీతిప్రత్యవమర్శః! రజస్తమస్సముద్రేకేతు దుఃఖమహమస్వాప్సమ్ భ్రమత్యననస్థితత్వే చిత్తమితి, సత్వరజసేత్వభిభూయంతితా న్తముద్భూతేతమసిగాఢమూఢం సుప్తోస్తి గురూణిమేగాత్రాణి ముషితమివ మనోమీలితమివేతి.

సత్యమేవం దత్తోత్తరంహ్యేతత్? నైవామీవాసనాయోనయప్రత్యయాః, అపితు తాతాగ్రలికశరీరేన్ద్రియమనోవస్థావిశేషవర్యాలోచననిమిత్తాననుమానికాశ్చితి, ఏవంరూపాహీమే, యతః ప్రసన్నమృదునః, సహ్యగాహరపరిణామవశాల్లఘూనిచాక్లాని, అతస్సు ఖమహమస్వాప్సమితి స్వాపావస్థాయాంవేద్ద్రీయో పరమతారతమ్యవశాఃదవిశదతాతాగ్రలికతత్త దనుకూలప్రకూలవిషయానుసంధాననిబద్ధనతయాపి స్మరణ ముపపద్యతఇతి నవృత్త్యంతరత్వ నిద్రాయాః.

కథన్తర్హిపారమర్షం సూత్రమ్, “అభావప్రత్య యాలవృత్తావృత్తిర్నిద్రా” ఇతి? నిరోధపరత్వాత్ ప్రకరణస్య నవృత్తి స్వరూపేతాత్పర్యవేషవర్యయవత్. సహ్యతమాగ్రప్రతిష్ఠమ్నిధ్యాజ్ఞానంకింబిదన్తి! సర్వసంవిదామధ్యావృత్తిచారాత్, సచాధికరణసిద్ధః, సాధయవ్యతేచోపరిష్టాత్ కైవల్యభాగియచ్చిత్తు ప్రత్యనికతయానిద్రా—అదే ర్నిరోధ్యత్వేనోపదేశః.

౧॥ పాతజ్ఞలే - ౧ - ౧౦.

పా.— ౧ - త్రాభావాత్ - ౧. ౨ - దావిశద - ౧. ౩ - ప్రతికూల - ౩ - ౪.

అస్తువా పూర్వోక్త ప్రమాణాది వృత్త్యేభావకారణభూత ప్ర
చితతమతమోగుణా వలన్బునావృత్తిరేవనిదా^౧.

సన్తుచ ప్రబుద్ధ ప్రత్యవమర్మాశ్చస్తరణాని, తథా^౨ సత్యనవర
తాను పృత్యబోధతయాస్థితమేవ పుష్పాబోధస్వ భావత్వమితహ[౫
బోధకారణానువృత్త్యాపి బోధానువృత్తి రుపవన్యతఇతి. కథంతథా
స్వాభావ్యనిశ్చయః! ఇథమ్, యతస్త్వతస్సతోబోధా దృతేపుష్పా
యథోదితమ్ తమస్వాపాదికాలీనం సస్థిత్యేదేత్వసిద్ధితః॥ ఉపరతా
నిహి ప్రస్థాపకాలే సర్వాణ్యే వేద్వి గ్రయాణిసహ మనసాసంసా
రస్యచ నన్మృతే రన్యతసామర్థ్యమ్. [౧౦

నచ స్వప్రకాశప్రమ^౩, అథా నైరవ ర్తినోప్యనిశం ప్రకాశప్రస
నాత్, ప్రకృష్టసర్వార్థ సాధనతయాబోధఇతితేనైవ^౪ కరణవిరహి
ణాసతాస్వభావ భూతేనోద్భూతేనో ద్భూతవృత్తేస్తమసో న్యస్య
వాత్సవ ర్తినోగుణస్యస్ఫురణమితి బలాదభ్యుపగమనీయమ్, నిత్యప్రకా
శశ్చత్వాప్రమాతృత్వాత్, అప్రమాతృత్వవ్యాపకబద్ధంహ్యనిత్య[౧౫
ప్రకాశత్వమ్ వ్యాపకవిరుద్ధప్రమాతృత్వ భాగిన్యాత్మని నాత్మానం
లభతే, స్వతస్సిద్ధప్రకాశత్వ మప్యస్యజ్ఞాతృభావః, అజ్ఞాతృత్వేనహి
వ్యాప్తా పరాయత్తప్రకాశతా; కనునరయంప్రకాశో యోస్య ని
త్యోభ్యు^౫ పేయేతస్వాభావికశ్చ. కశ్చాస్యాత్మనా సమ్బంధః

యదిజ్ఞానమేవసమ్బంధశ్చాశ్రయిత్వమేతతోహేత్వ[౨౦
భావేనసాధ్యా భావస్యవ్యాప్తి ముపదర్శయితుం నిదర్శనతయాఘ
టాద్యుపాదాతవ్యమ్, యదనిత్యప్రకాశమ్ అన్యాగీనప్రకాశం వాత
దప్రమాతృ, యథాఘటాదీతి; తత్రచవిశేషనిషేధస్య సామాన్యాభ్య
నుజ్ఞాతేపకత్వా దాగన్తుకంజ్ఞానం ఘటాదావనుమ తమాపద్యేత.

అథతస్మాదనిత్యవిషయ విషయభావవిషయసమ్బంధ స్సక్షీయేత, తతో
నిత్యవత్ జ్ఞానవిషయత్వ మాత్మనఃప్రసజ్యేత, జ్ఞానవిషయకారశ్చసా

పా. — ౧ - ససత్వనవరతా - ౨ - ౩. ౨ - హి - ౧ - స. ౩ - అర్థ - ౧ -
స అర్థప్రకృ - ౩. ౪ - కారణ - ౧. ౫ - పేయత - ౨-౩.

ధనవిశేషా యత్తత్త్వేననియత ఇతినస్వాభావికత్వ సస్పృహః. అచేతన
గోచరపవతథా నియమఇతిచేన్న చేతనా 1 న్నరవిషయాకారేపి తథా
భావదర్శనాత్.

నచానాత్మగోచర పవసాధనసాపేక్షత్వనియమఇతివాచ్యమ్,
ఆత్మనోప్యానుమానికాగమికయోగజ్ఞానవిషయాకారే తత్సాపేక్ష
త్వదర్శనాత్, విరుద్ధేచ్ఛపకస్యపక క్రియాయాంకర్తృకర్తృత్వే, సూ
చ్యగ్రస్యేవా త్సనివేద్యవేదకత్వే. నిత్యత్వనిరతి శయసూక్ష్మత్వవ్యా
పిత్వ చిత్తాన్విభావ్యావిరూపేణ ప్రత్యగర్థస్యాపదేశికత్వ మానుమా
నికత్వంవానస్వరూపతఃస్వరూపాపేక్షయైవ స్వతస్సిద్ధిరభ్యుపేయ
త ఇత్యసమాధేయోవిరోధః, రూపభేదేన గమ్యగమకత్వా స్త్రీకారప
క్షేపక్షస్యేవశబ్దాదేః నస్వతస్సిద్ధత్వమ్.

అథోచ్యేత నప్రకాశోజ్ఞానమ్, అపితుతన్నిమిత్త శ్చేతనేతరస
ర్వపదార్థసాధారణో ధర్మః, యద్వశాత్ప్రకాశత ఇతిప్రఖ్యోపాఖ్యే
ప్రతాయేతేనర్వపదార్థేష్వవిశేషేణ, ఆశ్రయాశ్రయిత్వ లక్షణ[౧౫
శ్చసస్పృహః తేనసహసర్వభావా నామ్, సచయథోదితసాధన బలా
దేవ సాంసిద్ధికోనిత్య శ్చాత్మనఇతి పరాకృతోయంపక్షః.

నజ్ఞానాతిరేకీ ప్రకాశోనామ, యద్వ్యవహారోపజన నానుగు
ణంజ్ఞానం తత్ప్రకాశత ఇత్యుచ్యతే, జ్ఞేయస్యజ్ఞాతుః స్వాత్మనశ్చవ్య
వహారానుగుణం జ్ఞానముదయత ఇతి యుక్త(స్త్రి)ష్వప్యేకప్రకారః ప్ర
కాశతేవ్యవహారః తత్త్వాన్తర ప్రకాశాభ్యుపగమేతాత్సాన్విభావ్యే
నచపునః కింతైచ్చతన్యాశ్రయణేన.

నచ ప్రకాశ పవతదితివాచ్యమ్, ఘటాదేరపిప్రకాశవత్తయా
చేత నత్వప్రసక్తాత్.

యద్యుచ్యేతసతిచేతనావత్వే పుష్పఃప్రకాశమానత్వమితి, [౧౫
సంవిదిదానీంకావార్తా? చేతనైవహి సానచేతయతే.

అథ సంవిదస్తత్సమ్మహాధీనస్సగర్వత్యిచేత్, కస్తయాసమ్మ
భోః! యస్తస్మిబద్ధనం నాశ్రయాశ్రయిత్వమ్ ఘటాదేస్తదభావ ప్రస
క్తాత్. నవిషయవిషయభావః, తస్యైవానిరూపణాత్, అనిరూపణ
ఇతి భాగ్యైకకరణసిద్ధాంతారమ్మే సంవిత్సిద్ధాచానుసంధాతవ్యమ్, ఆ
ఆత్మనస్తస్యచా ప్రకాశప్రసక్తశ్చ.

జ్ఞానాధీనప్రకాశాశ్రయతైవసిద్ధిః, తయాచానుమేయం జ్ఞానమి
తి పక్షః ప్రాగేవప్రతిష్ఠిస్తః.

స్వప్రకాశ సంవిద్వాదినోపి వ్యవహారాను కూల్యేవైరూప్య
మశక్యపరిహారమ్. ఆత్మనిసమవేతం జ్ఞాన మసమ్మత్తస్య క్థే ప్రకాశం
వ్యవహారంవాకళం ప్రసవీతేత్యపిచిన్త్యమ్! ఇన్ద్రియలిక్తాది స్వకా
రణప్రత్యాసక్తివశాదితిమావోచః, నఖిలులభ్యాత్మకంకార్యం స్వనిమి
త్తకారణమనురుధ్య కార్యమారభతే, మాభూదుదకాహరణాదిఘటా
దేః కులాలాదిసమానాధిస్థానమ్.

నచ నిమిత్తకారణనాశే కార్యనాశః, నశ్యతిచేద్ద్రీయ సంప్ర
యోగాదినాశేరూపాదిజ్ఞానమ్; అత ఇన్ద్రియేణ సహచైతన్యమపిని
స్సృత్యతేనతేనాధేన సన్నికృప్యతే, హస్తాదివేవత్వగిన్ద్రియమ్, త
థానతిహి తదుపాధికత్వా తజ్ఞానస్యయుక్తం తద్భావానువిధాయి
న్యమ్, అన్యథోత్పన్నంజ్ఞానమిన్ద్రియార్థ సన్నికర్ష నివృత్తాకిమితిఃనివర్త
తే! జ్ఞానజన్యార్థ గర్వప్రకాశవాదినోపిసమానోయందోషః, నిమిత్తం
త్తకారణంహిజ్ఞానమ్! కుతస్తస్మిన్వృత్తావర్థప్రకాశో నివర్తతే! కుతో
వా యావత్తద్భావ మవత్తిష్ఠతే.

నచ సఙ్ఖ్యాదిదర్శనేనాత్రప్రత్యవస్థానం యుక్తమ్, అసిద్ధత్వే
ననాశస్య సఙ్ఖ్యాయాబుద్ధినాశతః । ఏకసఙ్ఖ్యేనసఙ్ఖ్యాత్వా దన్యా
ప్యాప్రవృత్తావస్థాః సర్వాహ్యేకాశ్రయాసఙ్ఖ్యా నిత్యానిత్యాధ్వనర్తిని
యావదాశ్రయసత్వేన సమ్మతా సర్వవాదినామ్॥ ద్విత్వాదికాపరా

ధాన్య సఖ్యాయానేకవర్తినీ సాపిసఖ్యాయసామాప్యే సతికస్మాన్న తాదృ శీ॥

నను, వైకత్వంసఖ్యా, స్వరూపాసతిరేకాత్; అతస్సాధనవికల ముదాహరణమ్. మైవమ్, సజ్జ్యేవసా, ద్రవ్యాస్తరేవ్యనువృత్తేః॥

యదిహి ఘటాదేఃస్వరూపమేవైకత్వమ్ తతోఘటపకః, పటప కశ్చి సర్వద్రవ్యసాధారణ్యమేకత్వస్యనస్యాత్. నహి ఘటస్వరూ పస్యపటస్వరూపేణసమ్భవతి సామావాధికరణ్యం ఘటఃపటశ్చ; అ స్తితుతదేకత్వస్య.

కింఛ, సజ్జ్యేకతావిరుద్ధత్వాద్దివ్యసజ్జ్యేవాన్యసఖ్యయా ॥౧౦ ఏకంద్వావితినహ్యస్తి సామావాధికరణ్యధీః॥

యత్తు, “అనేకద్రవ్య వృత్తిత్వే సతిగుణత్వాత్ సంయోగవ దయావద్ద్రవ్య భావినీదిత్వాచిసంఖ్యా” ఇతి. తన్నానాత్వేనైకాన్తి కమ్. నహిసతోరేవ ఘటపటయోస్తన్నానాత్వంసశ్యతి.

నచ తద్దివ్యసజ్జ్యేవ త్రయాణాం తదభావప్రసక్తాత్. ॥౧౧

నచ తదేకత్వాభావమాత్రమ్, తుచ్ఛస్యాపినానాత్వావత్తేః. ఆపేక్షికత్వాద్దిత్వాదేః ప్రతియోగ్యనవగ్రహాత్. బుభుత్సోపరమా చ్ఛాపి సత్యాధీవానవగ్రహః ॥ అతశ్చైతన్యన్యైవేద్ది యద్వారా అర్థసన్నికర్షవ తద్భావాభావానువిధానోపపత్తిః.

అన్యచ్ఛ, అర్థస్యప్రకాశకంహిజ్ఞానంభవతామ్, సర్వచ్ఛప్ర కాశకంప్రకాశ్యవస్తు సన్నికృష్టమేవప్రకాశకస్తృప్తం దీపప్రభాది; అత స్తదపితథేతియుక్తమాశ్రయితుమ్. వ్యోగువదమూర్తస్య నక్రియావత్వ మితిచేత్, కేయ 1 మమూర్తిర్నామ. యద్విరహిణఃక్రియా 2 యో గః. యది పారిభాషికీద్రవ్యత్వే సతిక్వాచిత-తేతి; ఇవ్యతవసాచైత న్యేనహితత్సర్వగతంద్రవ్యమ్, తథాసతియుగవత్సర్వార్థసిద్ధిప్రసక్తాత్.

కాచిత్రేత్పతుతద్ధియదైకదావకేద్రియేణసంప్రయుక్తంతద్ధాభి
ముఖమ్, సత్యద్వైయానరమధివృత్తి; అతవహియగవన్ జ్ఞానాను
త్పత్తిః. నిరతిశయదేగజ్ఞతత్ యగపదివాతీశ్రు మనేకేద్రియాధి
స్థానదర్శనాత్; అత్యోధోదితమమూర్త్యుత్పత్తిస్థమ్ స్పర్శవత్తామూ
ర్తిః, తద్విరహోద్భవమిక్రియత్పమితిచేత్, శబ్దేనానేకాన్తః, సఖలుశ
జ్ఞయభాదేర్దవీయసోపి, దేశాన్నోదనవిశేషేణలోష్టాదేరివయావద్వే
గంప్రతిష్ఠితేస్పర్శవిశేషోపి; స్పర్శరహితస్యాపి మనశ్చద్రియస్య క్రి
యావత్పమ్, పదార్థవాక్యార్థవిదా ముభయేషామపి సన్తుతమేవ.

కథమతీతానాగతయోరసతోన్వైత్తత్యేనసంప్రయోగఇతిగం
చేత్? కథంవాచిషయభావః, ప్రకాశమానత్వమ్, సత్త్వాదియోగోవా?
తయోర్యస్తత్రనిర్వాహః, సపవాతాస్త్రు.

అపిచ అతీతతయా అనాగతతయాచ తావప్యద్యాపివిద్యేతే
ఇతితేననూపేణ బోధసన్నికర్షేకానుపపత్తిః.

కింజ్ఞయభావవీయసిదేశే సతాద్రువశింశు మారాదినాద్యక్తు
సన్నికృత్యతే, తథావవీయసికాలే సతాకల్పాద్యస్తవర్తినాస్వయం
భువాదివేదనాలోకంకింజ్ఞేత్.

కింజ్ఞ, నాతేరానాగ తేబుద్ధేర్థూరేభవితు మర్నతః. బుద్ధ్యాప్ర
కాశమానత్వాత్ బుద్ధిబోధ్యస్వరూపవత్. ఏవంజ్ఞచైతన్యస్యనిరతి
శయదేశికయా అన్తరాశదేశకాలాగ్రహణాభిమానోలాతచక్రిం
గతక్రమవత్ దేశభేదసంయోగ విభాగాగ్రహణా భిమానవత్.

అపిచేద్ద్రియలిక్తసంసారాదేః యదర్థప్రతినియతం రూపమ్
తేనైవోపక్లిప్త్య నిస్సరచైతన్యమపి తద్దోచరేణైవ సన్నికృత్యతే,
యథాగవాదిపదకక్రికేకబుద్ధిసిద్ధిపిసామాన్యవిశేషాత్త్య కేవన్తునిసామా
న్యాప్యేనైవసన్నికృత్యతేయథావాచిః ప్రాప్తాన్ముపరిహారేణా [౨౫
ప్రాప్తాన్ముమేవ భావనాయాః స్మృతీ, అతఃకద్రియాది ద్వా రేణ

చైతన్యమపి తదధ్యాభిముఖం నిర్లబ్ధతీర్థిన్యాయమ్. యథాహభగవాన్ “తదన్యహరతిప్రజ్ఞాం వాయుర్నావమివాచ్ఛసి” ౧ ఇతి. మనుశ్చ “ఇద్విగ్రియాణాం హిసర్వేషాం యద్యేకంక్షరతీర్థిగ్రియమ్. తేనాస్యక్షరతిప్రజ్ఞాదృతేషాపాదాదివోదకమ్” ౨ ఇతి. [౫

యత్తు గుణశ్చైతన్యం గుణేన మహాయకథ మన్యతోయాతీతి? తదయుక్తమ్, ప్రహాణానభ్యుపగమాత్. అప్రహాయేవాత్మాన మితస్తతశ్చైతనా ఇద్విగ్రియాదిద్వారాన్నిశ్చరతి; విచ్ఛిన్నాయాశ్చ తస్యాస్పృహానాసమ్భవశ్చాస్త్ర ఏవోక్తః. దృశ్యవైచ, గుణాఅపి శబ్దగన్ధ సూర్యాలోకరత్న ప్రభాదయో గతిమస్తః ధర్మ్యుతివర్తినశ్చ [౧౦ అతిసూక్ష్మేమారగమనధర్మాభాతికోహిశబ్దః].

నను సభాభవవిభుశ్శబ్దః, వ్యజ్ఞకర్షణివ శేనపాదేశిక ఇవగత్వ రభవవోపలభ్యతే, తథాహి:- శబ్దస్సర్వవ్యాపి, ఏకద్రవ్యవర్తిత్వేనతి ఆకాశగుణత్వాత్, తత్పరిమాణవత్.

మైవమ్ అతద్గుణత్వాత్; వాయవీయశ్శబ్దః, తేననియతసహాత్పత్తికత్వాత్, తదీయస్పర్శవత్, యశ్చ యేనద్రవ్యేణనియతసహాత్పత్తిగుణః, సతద్గుణవత్, యథా తథావిధానాపాదయః; నియతసహాత్పత్తిశ్చ వాయునాశబ్దః, ఉభయోరపి భేరిదంట్టవమ్మదశనాదిసంయోగ విభాగజత్వనియమాత్; ఉత్పద్యతేచశబ్దః, ఇద్విగ్రియగ్రాహ్యత్వేనతిగుణత్వాత్ గదాదివత్; కృతకశ్చ, క్రియోత్తరమేవో [౨౦ పలభ్యత్వాత్, సంయోగాదివత్.

నచా భివ్యజ్ఞకత్వం వ్రయత్నాదేకలప్యమ్, గౌరవాత్; తత్త్వ తీతికారణత్వకల్పనాదపి తత్తాగ్రణత్వ కల్పనైవహిలప్యే. అభివ్యజ్ఞకాశ్చ ఏకదేశావస్థితా నేకేద్విగ్రియగ్రాహ్యేన్ యుగపదభివ్యజ్ఞాద్వియథా, ప్రవీణో రూప సత్త్వా పరిమాణాని కరకాదీంశ్చ ఏకప్రదేశవర్తినః.

౧॥ ౧ - ౨ - ౬౩.

౨॥ మ - శ్చ -

పా. - ౧ - గత్వరభవ - ౨ - ౧. ౨ - ఉత్పత్తిగుణః - ౧.

నచైవం తాల్యాదిసంయోగ విభాగజనితపవనశ్చతినాసావ్యజ్ఞ కః, నిత్యత్వవాదినశ్చబ్రాహ్మణ్యోమవర్తినః। శాస్త్రాణాశ్చేత్యభివ్యక్తినియమేనాస్తికారణమ్॥ జైత్రేక్యేగామాకైక్యేచవ్యజ్ఞకైక్యంహిదర్శితమ్। తదభావాత్ప్రయతోఽథేమారుతః! కారణంధ్వనేః! అతఏవచనానాత్వంప్రత్యుచ్చారణమిష్యతామ్। కృతస్యకరణాయోగాత్ హేతుపాష్యల్యభేదతః॥ కిఞ్చోదాత్తానుదాత్తత్వద్విత్వహృస్వతాదయః! గాదిఘాయకపద్యానో నభిప్రేసాన్స్వత్రయాన్కథమ్॥ స్థానైక్యాయాతసాదృశ్యాత్ ప్రత్యభిజ్ఞాపనైక్యతః! ప్రదీపప్రత్యభిజ్ఞేవజ్ఞాపితాభేదహేతవః॥

[౧౦

నన్వేపం చైతన్యసంయోగః సంయోగజోవాకశ్చైత్రకాశ్చ పాస్త్రః, ఉభయమపితన్నచైతన్వేసమ్భవతి భేదాపేక్షత్వాత్ సమ్భవస్య. అత్తనోపి నచైతన్వేనసంయోగఃతద్ధర్మిత్యాత్; నహి ధర్మధర్మిణోస్సమ్భవస్య సంయోగః, సమవాయోహినః! అయితసిద్ధసమ్భవత్వాత్; సంయోగస్తు పృథక్సేద్యోక్తృవ్యయోఃక్రియానిమిత్తా[౧౧] పాప్తిః; అకార్యకారణయోర్వాతయోఃనిరస్తరస్థితిః. చైతన్యసంయోగసమవాయయోరస్య తరస్యసమ్భవమాత్రస్యవాప్రకాశత్వేజ్ఞాత్యజ్ఞానజ్ఞేయశరీరేష్టియేషు అవ్యాప్యతివ్యాప్తీయథాయోగమాదర్శయితవ్యే, తత్త్వాస్తరప్రకాశాభ్యుపగమస్తద్వనువలభిబాధితోనమాషణాస్తరంప్రయోజయతి; అతోయద్వ్యవహారోదయానుగుణంజ్ఞానంతత్ప్రకాశతత్వేవాభ్యుపగమోయుక్తః. త్రితయవ్యవహారానుగుణ్యంసంవిదస్తుస్వభావశ్చత్యవర్తనుయోజ్యం నిమిత్తవైరూప్యమ్.

నహి స్వభావాః పర్యనుయోగమర్హన్తి, ఏవశ్చేత్సంయోగసమవాయవిరహిణోపిపదార్థస్య నిమిత్తభేదానుసారేణవ్యవహారహేతుస్సంవిదితియుక్తమాశ్రయితుమ్.

[౧౨

ఉచ్యతే:- ఉక్తమత్ర ననిమిత్తకారణమనురుధ్యకార్యంస్వకార్యమారభతఇతివ్యవహారానుగుణసంవేదనత్వేపిప్రకాశపదార్థే

ప్రవృత్తినివృత్తిభేదో దుష్పరిహరపవ. బహువ్రహ్మ సమాసాశ్రయణే సంవిదస్తరాధావేన తస్యాంతద భావప్రసక్తాత్. కర్మధారియాశ్రయణేజ్ఞాత్మజ్ఞేయయోరసం వేదనత్వేనా ప్రకాశప్రసక్తః. వ్యవహారో దయానుగుణ్యుచ్చ వ్యవహారతో వగస్తవ్యమ్, తతః పాశ్రేవచ [౫ భవతి విదితత్వప్రతీతిః; వ్యాహరశ్చ.

యద్యేవం కస్తర్హిప్రకాశతే పదార్థః; నహి నిరవద్యమేకరూపం జ్ఞాత్మజ్ఞేయజ్ఞానానుగతస్త ముపలభామహే.

ఉచ్యతే:- నూనంభవాన శ్రుతపూర్వీ ప్రళమాధికరణస్యన్యాయతత్త్వే అభిహితంహితతేద మ్ “అనుభవేస్త్యుతిముపపా [౧౦ దయద్భిరనుభవాదూరత్వం స్మృతినిమిత్తమ్” ఇతి.

ఏతదుక్తంభవతి, సంవిదూరత్వం ప్రకాశఇతి. ఆహాః కిమిదమూరఇతి, దూరాదన్యస్తద్వి ర్దుష్టదభావోవా, తథావిశేషణముపలక్షణంవా, అమూరఇతివిశేషణత్వే పక్షత్రయేపి నియమేన సంవేదనూరత్వాను సద్ధానపూర్వికయా ప్రకాశఇతి ప్రతీత్యాభవితవ్యమ్ నచతథాస్తి. ఉపలక్షణత్వే స్వరూపాంతరంవాచ్యమ్, నచతదవగమ్యతఇత్యుక్తమ్.

ఉచ్యతే:- అలమస్థానేసంభ్రామేణ, భవత్వనుభవాదూరం దూరాదన్యత్ విరోధివా. తద్భావశ్చప్రకాశత్వం కిమత్ర బహుజల్ప్యతే॥ పకాశతఇతిప్రతిభాసోపి బుద్ధివిప్రకర్షప్రత్యసీకబోధ తత్సంస్పృష్ట [౨౦ పదార్థస్వరూపవిమర్శ ఏవబాహ్యప్రకాశవత్; తత్ప్రసిహ్యలోకేతద్వాస్తవ భూభాగాదౌ చప్రకటాది ప్రఖ్యోపాఖ్యేఅలోకాదూరత్వ నిమిత్తే; యథాచతత్రతన్నిమిత్తా సన్తపననివృత్తిః, ఏవమిహాపిజ్ఞానాదూరత్వ నిమిత్తా జ్ఞాననివృత్తిః.

అతఏవచానుభూతే అనుభవేచోక్షరకాలతుల్యవత్ స్మరణమ్; ఏవశ్చ సైతన్యసన్నుద్ధవిశేష విషయవికల్పో వ్యలభావకాశఇతి నిర

౧॥న్యాయతత్త్వే.

నుయోజ్యానుయోగపవ. నైరస్త్యపద పర్యాయ మత్యస్తపామీవ్య
మాత్రశ్చ సంయోగః, సపవపరతస్తా గ్రీతః సమవాయ పదపరిభా
షాభూమిః వైశేషికాణామితి నాథా నైరస్త్యమూరీకృత్య వికల్పస్స
వ్యవతి. యథాచ సంయోగా నైర్భావస్సమవాయస్య, తథా స [౫
స్పృహ్యమిమర్యే దర్శయిష్యామః.

జ్ఞానామూరత్య ప్రయక్తో వ్యవహారక్షమతా లక్షణోవాపరగ
ప్రకాశః, సచ, సత్యపిస్సనిమిత్తపామగ్ర్యే ప్రతిబద్ధాత్ యోగ్య
తావిరహాద్వా వ్యాపిత్యాసజ్జిత్యాద్యాత్మధర్మాస్తరేషు దేహేద్ది
యాదాచ ననజ్ఞాయతే, చతుస్సన్నికృప్తశ్చ కాళిన్ద్రీపయసిరూపర [౧౦
సాదయః; అతోయథోక్తనీత్యా ఆత్మాస్వతత్వై తస్యవిద్రహః, హా
నస్వభావపవ అన్యతా-రజైః ప్రతిపద్యతే.

యత్తు సుఖాదినిదర్శనే నాత్మవిశేష గుణతయాచితే రాగస్తుక
త్వ మాపాదితమ్. తదపి గుణవృత్తా పరిజ్ఞానేన.

యతః, స్వరూపోపాధయోధర్మాః యావదా శ్రయభా [౧౫
విసః! నైవంసుఖాదిబోధస్తు స్వరూపోపాధిరాత్మనః ॥

యథాచ బోధోపాధిరాత్మభావః, తథోపపాదితమ్, సుఖదు
భేదానాత్మధర్మా, ఇష్టిగ్రియసాత్తవనాశయోరేవ తద్భావోపపాద
నాత్. వ్యాకరిష్యతేచైత దక్షిణపదార్థ సమర్థనావసరశ్చితి. సాధ
నవికలతాచనదర్శనస్య, రాగద్వేషాదయోపిమనోవస్థావిశేషాః, నసా
తౌదాత్మగుణాఃవిజ్ఞాయతేహి “కామస్సజ-లాప్సీవిచిత్రాశ్రద్ధాఅశ్ర
ద్ధాభృతిరధృతిః క్షీణ్ధీర్ఘ్నిరీత్యేతత్సర్వమనవ” ౧ ఇతి. గీయతేచ
“ఇచ్ఛాద్వేషస్సఖంకుశమ్” ౨ ఇతి “చేతనాధృతిః” ౩ ఇతి. త్రలక్ష
ణవైకపద్యేన, చేతనయాధ్రియమాణస్సజ్ఞాతోహిదేహః! స్వవృత్త్య
నుగుణచైతన్యమాత్రాదేవ ప్రవర్తమానంత్తైత్ర మితియావత్. [౨౫

అవపహి అన్తర్యామి బ్రాహ్మణే...యస్యస్మృతిశరీరమ్...యస్యోపశ్మరీరమ్...యస్యాత్మాశరీరమ్" ఇత్యాదిదైవశాః "తానస్యానీతద్వపుః" ఇతిచపురాణే. కిమిదంక్షిరితి ఉత్పేత్రితాభిపాయమ్ తన్నజ్ఞప్తివిషయమ్, తస్యాస్వాభావికత్వస్య తస్యామేవ శ్రుతా శూయమాణత్వాత్. శూయితేహి "నవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్వి పరిలోపోవిద్యతే" ఇతి "నహిద్రష్టుర్దృష్టేర్వి పరిలోపోవిద్యతే అవినాశిత్వాత్" ఇతిచజ్ఞాతు రవినాశీత్వాదేవజ్ఞానస్యాఽనాశ ముపపాదయన్తీయన్త్రుతిః జ్ఞాతుస్వరూపప్రయుక్తం జ్ఞానమితిచక్కయతి.

నచ దృష్టివిశేషణతయా దృష్టురుపాదాన మితిసామ్మత్తమ్ పుల్లిక్షినిదేశవిరోధాత్ హేతోశ్చ సాధ్యసమత్వాపత్తేః. ద్రష్టుస్వరూపనిదేశపరత్వేపి దృష్టిపదస్యా సమాధేయ మహేతుత్వమ్, స్వపక్షహానిశ్చ. ఆత్మనస్తు నిత్యత్వమ ప్రచాల్యానేకన్యాయాగమసిద్ధం యుక్తం హేతుతయా వ్యవదేష్టుమ్.

నహి సతివదార్థే తత్త్వరూపోపాధయోనభవితుమర్హన్తి, సతికనకఇవపైర్జల్యమ్, ప్రభేదచ ప్రదీపే, తేనాయమర్థః :- ఆత్మస్వభావభూతాయాశ్చి తేః బాహ్యభ్యున్తరవిషయవిశేషసమ్బంధ ప్రకారపాప్త దృష్టిః శ్రుతి రసయతివత్తీశ్రుతి మతిస్సప్తవిజ్ఞాతివ్య పదేశభేదాయాః స్వాత్మావ భాసీన్య స్సంసారాపవర్తావస్థయోః నజాతుచిద్వి పరిలోపోవిద్యతే ఇతి, "సయథా నైథవఘనోనన్తరోబాహ్యః కృత్సోనన్త రసఘనః ఏవంవాఅరేయమాత్మానన్త రోబాహ్యః కృత్సోనన్తజ్ఞానఘనః" తథా "స్వేనభాసాస్వేనజ్యోతిషా" "ఆత్మజ్యోతిస్సమాతితిహివాచ" తథా అవవర్గదశాయామేవ ఛన్దోగాః "సపశ్యోమృత్యుం పశ్యతినరోగన్వౌతదుఃఖతామ్ సర్వం హవశ్యం పశ్యతి" "నోవజనం

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭. ౨॥ వి-పు-౧-౨౨-౮౬. ౩॥ బృ-ఉ-౬-౩-౩౦. ౪॥ బృ-ఉ-౬-౩-౨౩. ౫॥ బృ-ఉ-౬-౫-౧౩. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౩-౯. ౭॥ ౮॥ ఛా-ఉ-౭-౨౬.

స్తవన్^౧ ఇతిచ, సవాపషపతేనదైవేనచతుషామనసైతాన్ కామాన్
పశ్యన్ రమతే^౨. అన్యశ్చ, జానాత్యేవేయంపురుషోజ్ఞాతవ్యస్తునవే
ద^౩ ఇత్యాద్యాః, సకలకరణోపరమదశాయామప్యాత్మనఃప్రబోధమ
భిదధానాశ్శ్రితయోబోధస్వభావతామస్యద్భుతయన్తి “నిర్వాణమ
యపవాహమాత్మాజ్ఞానమయోమలః”^౪ ఇత్యాదివపురాణే. “జ్యోతి
షామపితజ్యోతిః”^౫ ఇత్యాదితీహాసే. భగవాన్ శౌనకశ్చ, “యథా
నక్రియతేజ్యోత్సా^౬ మలప్రత్యాశనాన్మణేః! దోషప్రహణాన్న జ్ఞాన
మాత్మనః క్రియతేతథా॥ యథోదపానకరణాత్ క్రియతేనజలాన్బర
మ్! సదేవనీయతేవ్యక్తిమసతస్సుష్టువశుతః! తథాహేయగుణ [౧౦
ధ్వంసా దవబోధాదయో గుణాః! ప్రకాశ్యదేనజన్యదై నిత్యాపవా
త్మనోహితే”^౭ ఇతి.

అతపవహిసూత్రకారశ్చ, “జ్ఞోతపవ”^౮ ఇతి. తదేవమాత్మస్వ
భావభూతస్యచైతన్యస్యవిషయసంక్లేష^౯ విశేషేషునిశ్చయసంశయా
దివ్యవహారభేదః తత్తద్విశేషభాజిచైతన్యేవా, చైతన్యస్యవిషయేణదృ
ఢసంయోగో హినిశ్చయః, తస్యైవబహుభిర్యుగ పద్భుతసంయోగ
స్సంశయః జ్ఞానవాసనాను సారేణసంక్లేషప్రరణమిత్యాదిః.

ఉత్తశ్చ, “అత్తథర్తస్యచైతన్య స్యవిషయేణ సంయోగోజ్ఞా
నమిత్యవ్యతే” ఇతి.

నచైవంసంయోగస్యో భయోత్రితత్వేన విషయస్యాపి జ్ఞాత
త్వప్రసక్తః విషయేణసంయోగాభావాత్, చైతన్యేనహి తస్యసం
యోగః బాహ్యప్రకాశవత్; యథాఖల్వాలోక సమ్బంధేపిప్రకాశే
సూర్యాదేవేవ ప్రకాశకత్వమ్ నఘటాదేః.

అథ “సూర్యాది తత్త్రిత్వాదాలోకస్య సపవతధర్మి, తత్స
మ్బంధేనాథాన్తరస్యప్రకాశః” ఇత్యవ్యతే, ఇహాపితన్తైతన్య [౨౫

౧॥ ఛా - ఉ - ౮ - ౧౨ - ౩. ౨॥ ఛా - ఉ - ౮ - ౧౨ - ౪ - ౩.

౪॥ వి - పు - ౬ - ౨ - ౨౨. ౫॥

౬॥ శ్రీవిష్ణుధర్మే-౧౦౩. ౭॥ బ్ర-సూ-

౨ - ౩ - ౧౯. † విశ్లేషము - ౧.

స్వత్సగర్వత్వాత్ తేనాథాన్తరం స్మృశన్ సపవ జానాతీత్యుపపద్యతే; తత్ప్రీత్యంతైతస్య స్వభావవివాయమాత్మా ఆత్మానందితస్మేవాస్తే అస్మత్తు నిమిత్తభేదాను సారేణజానాతి నజానాతేచేతి;

తదేవం చైతస్య స్వభావవివస్ఫురన్నవ్యయమాత్మాగమ్భీర రజలాశయచరమీనవత్, జలసంస్పృష్టక్షీరవచ్చు నవిచ్యుష్టుటచ్చుకాస్తీతి తదుపపాదనన్యా యానుగతాః పూర్వానుమానభేదా వచనానిచాదిరియన్తే.

తైరవ్యవరితుప్యస్తః యమనియమాదియోగాగ్ధానుష్ఠా నక్షపితాశుద్ధ్యావరణమలాః నిరోధాభ్యాసపుటపాకనిర్ధూతరజస్తమః ౧౦ కళజలసత్వోద్రేకసముత్థస్వేతరసకలవిషయవైలక్షణ్యాపరోక్ష జ్ఞానాయ ప్రయతన్తే.

భావనావ్రకర్ష పర్యవేచాపరోక్ష జ్ఞానముదయత ఇతిసర్వవాదినిర్వివాదమితి సతదుపపాదనాయా ద్యప్రయత్యతే,

ఏవమాత్మాస్వతస్సిద్ధ్య న్నాగమేనానుమానతః | యోగా ౧౫ భ్యాస భువాస్పృష్టం వ్రత్యక్షేణవ్రకాశ్యతే |.

అథాస్యకాలావచ్ఛేదపరీక్షాః - తత్రసుగతమతానుసారిణః సన్న్యాతాగ్నిను బద్ధినీంక్షణికతామాచక్షాణాః నిత్యాన్తదర్శనమేవ సర్వానర్థ మూలమృన్యమానాః క్షణభగ్గిన మేనంసర్జితస్తే, యత్సత్ తత్క్షణికమ్, సంశ్చాయమాత్మేతి. [౨౦

కథంపునస్సన్న్యాతాగ్నినుబద్ధినీ క్షణికతా, అక్షణికస్య సత్తానుపపత్తేః యన్నకన్తై చితార్కార్యాయ అస్తతస్సార్వజ్ఞ్య విజ్ఞానగోచరత్వాయాపినవ్రథవతి, సతస్య సద్భావస్సంభావ్యత ఇత్యర్థక్రియాకారితైవ సత్తా భావానామ్.

సచ సాస్త్వవ్యాపక భూతక్రమయాగ పద్యవిరహిణ్య [౨౫ క్షణికేసమ్భవినీత్యన్యత్ర నిరవకాశతయా క్షణికతయైవానుబధ్యతే.

కథంపునః క్రమయాగపద్య యోరథక్రియావ్యాపకత్వమ్! క
థంచాతయోరక్షణికాన్నివృత్తిః?

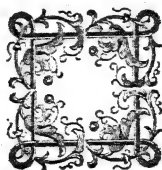
శ్రూయతామ్, అర్థక్రియాసభావానాం కర్తృత్వస్యద్వయా
గతిః । క్రమేణయుగపద్వేతినవిభాంతరసమ్భవః॥భావాభావవదన [౫
యోరన్యతరనివృత్తావన్యతరవ్యవస్థానాదర్థక్రియాజననేభావానాంన
తృతీయప్రకారసమ్భవఇతి క్రమాక్రమప్రతిబద్ధేవార్థక్రియా,

నచాక్షణికేక్రమయాగపద్వే సమ్భవతః.

ఇతిఆత్మసిద్ధిస్సమాప్తా.

—*—

శ్రీమద్యామునమునయేనమః.

శ్రీమద్యామనమునివిరచిత సిద్ధిత్రయే,

ఈ శ్లోక సిద్ధిః,

—:—

తత్ర కస్యచిదేకస్యవశే విశ్వంప్రవర్తతే ।

ఇతిసాధయితుం పూర్వం సూర్వపక్షం ప్రచక్షుహే॥

తత్ర మీమాంసకాగ్రహః, నాయం సర్వార్థదర్శన శక్తి
సమృన్నః పురుషోఽభ్యుపగమమర్హతి, అతివతిత సకలసాధకప్రమాణ
సమ్భావనాభూమిత్వాత్, స్ఫుటవివిధబాధకత్వాచ్చ;

తథాహి: - అస్య ప్రత్యక్ష మస్యద్వా సాధకంభవేత్, ప్రత్య
క్షమపి లోకేకంయకాగికంవా, వ్యవస్థితమితస్సార్థన్నతావదిహలోకేకమ్।
సాధనం తేనసర్వార్థతద్జ్ఞా నాదేరసిద్ధితః॥ సర్వార్థదర్శనశక్తిశాలి
నమవగమయన్తోహి దేశకాలస్వభావ విప్రకర్షవ్యవధానజుషః సర్వప
వాధాః, తద్దర్శనం శక్తిశ్చగోచరయితవ్యాని.

నచ విద్యమానేద్వియసన్నికర్షయోగ్య కతివయవివయనియ
తవృత్తేః లోకేకప్రత్యక్షస్య నిరవధిరయమ్మహిమా సమ్భావనాభూమి
రితి కథమివ తదిహ సాధనమితిమన్యేమహి!

నాపి యోగిప్రత్యక్షమస్య సాధకమ్; యతః, ప్రత్యక్షత్వేత
దప్యేవం విద్యమానైకగోచరమ్। భూతాదిగోచరంవాన ప్రత్యక్షం
ప్రతిభాదివత్.

తథ్థలుయోగివిజ్ఞా నమైద్వియక న్నవా, ఐద్వియకమపి బహిరి
ద్వియసమ్భవమ్ఆ న్తరకరణజనితంవా; బహిరిద్వియాణితావత్, స
మధిగత నిజవిషయసన్నికర్ష సహకారీణి తద్గోచరజ్ఞాన జననాసీతి జగ
తివిదితమ్; అతోనరసనాదిభిరజ తాతివృత్తవ్యవహితాది సకలవిష
య వేదనప్రసక్తః.

పా.—౧ - దర్శనంశక్తి - ౧. ౨ - తదాదర్శనం - ౨ - ౩ ౩ - యకమ

పిబహి - ౨.

సాచార్యమానైః రజతాదిభిస్సృష్టవతిసన్నికర్షః తస్యద్వ్యత్ర
యత్వాత్, ఆశ్రయాభావే తదసమ్భవాత్; అతోపేక్షితార్థసన్నిక
ర్షః సహకారివిరహే కథమిద్రియాణి అతీతాదివిషయసాక్షాత్కా
రాయకల్పేరన్; భవతిచ, యద్యత్సహకారి యత్కార్యజననమ్, త
త్తదభావే నతజ్జనయతి, యథాక్షితిసలిలసహ కార్యజురకార్యజన
నబీజం క్షిత్వాద్యభావే జురమ్, అర్థసన్నికర్షసహకారీణి బహిరి
ద్రియాణిజ్ఞానజననానీతి తాన్యపినాతీతేనాగతేవాగ్ధే జ్ఞానంజనయ
నీతి నతదుపజనితంప్రత్యక్షం యథోక్తవిషయ నియమ మతిక్రామతి.

నాప్యాన్తరకరణసమ్భవమ్, ఆన్తరగోచరపవ సుఖాదాస్వాన్త
స్వాతన్త్ర్యాత్, బాహ్య విషయమితేషుచ మనసోనిరజురశకరణతా
గ్గీకారేహి కృతశ్చక్షురూదిభిః? అతశ్చనకశ్చిద్ధో బధిరోవాభవేత్.

భవతిచాత్ర విమతిపదం మనోబహిరిద్రియ నిరపేక్షం స
బాహ్యప్రత్యక్షగోచరే ప్రవర్తతే, తత్రతత్తన్త్రీవృత్తిత్వాత్; యద్య
త్రయత్తన్త్రీవృత్తి, నతత్తన్త్రీరపేక్షం తత్రప్రవర్తతే, యథా [౧౫
ఆలోకాపేక్షప్రవృత్తి చక్షు స్వగోచరేన్ద్రతమసగతి.

నచ సిద్ధాషధమన్త్రీ తపస్సమాధిమహిమ సమాసాదితాతి శ
యాణీద్రియాణి కదాచిదపజమాతి సమధిగతవిషయ నియమమితి స
మ్భవతి సాం సిద్ధికసామాధ్యాయైక ఫలత్వాజ్ఞేషామ్, సామర్థ్య
స్యచప్రతినియమాత్. నఖిలు సుప్రయుక్తభేదజ శతవిహితసంసార
మపి శోత్రంహావరస విభాగావగమాయకల్పతే.

భవతిచ వివాదాధ్యాసిత బాహ్యభ్యన్తరకరణ పాటవాతిశ
యోసుల్లక్షితసీమాబద్ధియకప్రకర్షత్వాత్ దృశ్యమానతత్ప్రకర్షవత్
ఇత్యైద్రియకంజ్ఞానం నాతీతాది గోచరయతి. భావనాప్రకర్షపర్యన్త
జన్మనస్తు సత్యపి విశదనిర్భాసిత్యే, పాప్యసంభవగోచరాదన ధి
కమధికంవాద్యవస్య తన్మృతివిభ్రమస్రోతసోరన్యతరావర్తపరివర్తనః

కుతః ప్రామాణ్యకూలప్రతిలబ్ధిః? కుత స్తరాళ్లు ప్రత్యక్షతయోత్త
వ్యసమ్? ప్రత్యక్షస్యవాసతః కథమివ విదితవిషయ నియమవ్యతిక్ర
మోతిక్రమతోవాకుతః ప్రత్యక్షత్వమితి నవిశ్వానుభవైశ్వర్యమాళినిప్ర
త్యక్షప్రమాణమ్. [౫

నాపిప్రమాణాస్తరమ్, తథ్యల్పనుమానమాగమోవా, అనుమా
నమపి విశేషతోదృష్టమ్, సామాన్యతోదృష్టంవా; తత్ర సకలపదవీదవీ
యసి భగవతి నతావత్ స్వలక్షణసాక్షాత్కార పూర్వకావినా భా
వావధారణాధీనో దయత్వాదిదమనుమాన ముదేతుమలమ్.

నహి అనవగతచరమతభుజస్తద వినాభావితయా ధూగ్రం
మమనుసన్ధాతుమీశతే.

నచ సర్వార్థనిర్మాణ సాక్షాత్కార పటియసిలిక్ష్ణం సామా
న్యతోదృష్టమపి కిచ్చనలభ్యతే, నన్నేకచేతనాధీనంవివాదాధ్యాసితజ్ఞ
గత్. అచేతనేనా రబ్ధత్వాదరోగస్వశరీరవత్ || తథాసర్వార్థనిర్మా
ణ సాక్షాత్కారణకాలమ్ | కార్యత్వాదేవజగతస్తత్రోర్తురనుమీ [౧౫
యతామ్ || సర్వంహి కార్యముపాదానోపకరణసంప్రదానప్రయోజన
సంపేది చేతనరచితమవగతం ఘటముణికగృహాది కార్యచ్ఛవిమతి పద
మవనిరి మహార్ణవాదీతి, తదపితథావిధబుద్ధిమద్దేతుకమధ్యవసీయతే.

నచ కార్యత్వమసిద్ధమితి వాచ్యమ్, అవయవసన్నివేశాదిభిః
హేతుభిస్తత్సిద్ధేః. ఇహచాన్త్యావయవిభ్యఃప్రభృతిఆద్య్వణుక [౨౦
మఖిలమవయవిక్రమనిహియమాననానావయవవృత్తి వజ్జవిశేష జనిత
మవగతమిత్యస్తత ఉపాదానంచతుర్విధావరమాణవః ప్రపచ్ఛస్య;
తేహమాదిపరిస్పందస్వ తదనుగుణాదృష్ట విశిష్టతత్త్వేత్రజ్ఞసంయో
గాసమవాయికారణకృతి. ఉపకరణమపి సమస్తత్రేత్రజ్ఞవర్తీని ధ
ర్మాధర్మలక్షణాన్యదృష్టాని ప్రయోజనంపునఃతదభినిర్వృతివిచి [౨౫
త్రార్థక్రియాకారశ్చేతనోపకారప్రకారభేదోపర్యవృత్తిః. తదుపభుజస్త
వీవత్త్రజ్ఞాః సంప్రదానమ్.

నచామీ స్వసమవాయి నావపి ధర్మాధర్మావలమవలోక యి
తుమితి తదతిరేకి నిఖిలభవననిర్మాణ నిపుణోధికరణ సిద్ధాంతసమధి
గత నిరతిశయసహజ సకలవిషయ సంవిదైశ్వర్య శక్త్యతిశయః పు
రుషభౌరేయకః కిమితి నసామాన్యతోదృష్టలిక్ష్ణాదనుమీయతే. తదిద గ్ర
మవిదితానుమాన వృత్తస్య స్వమతిరచితతరళతరంగిల్ల సితమితి పరి
హసన్తి మీమాంసకాః;

తథాపి: - కిమిదమేకచేతనాధీ నత్వన్నామాభిప్రేతస్తనుభు
వనాదే: తదాయత్తత్వ మితిచేత్, కిమస్యతస్మిన్నాయత్తం కిన్నుజ
న్మాథవాస్థితిః! ప్రవృత్తిర్వాద్యయోస్తావత్ సాధ్యహీనస్పృహర్శనమ్॥

నఖిలు శరీరమేకచేతనాధీనోత్పత్తిస్థితి, యేహి యద్దేహాధీ
ననుఖిలుః పోషభోగభాగినః, భవతిహి తదుచితాదృష్టశాలినాం సర్వే
షామేవతేషాం తద్దేహినభవ తదుత్పత్తిస్థితినిమిత్తత్వమ్.

అపిచ శరీరావ యవినస్వావయవ సమవాయలక్షణాస్థి తిర
వయవవృత్తిషక్తివశేషాదృతే నచేతయితారం పరమపేక్షస్తే. యాపు
నస్తదపేక్షిణీ ప్రాణనలక్షణాస్థితిః, నసా పక్షీకృతేషీత్యాదౌ సమ్భవ
తీతిస్థితిషపినైకరూపాం పక్షసపతానుయా యినీముదీతామహే; ఏ
కచేతనాధీనప్రవృత్తి త్వేతుప్రబలబహుజ నసరభసప్ర యత్ప్రచా
ల్యైరుపల తరురథాదిభిర్వ్యభిచారః. అరబ్ధత్వాదేవచైతత్సాధ్యసిద్ధా
వధికమిద ముపాదానవిశేషవచనమ్, చేతనాధీనతామాత్రసాధ[౨౦
నేసిద్ధసాధ్యతా. చెతనైర్భోక్తృభిర్భోగ్యః కర్తృభి ర్జన్యతేహినః॥

యైక్తజ్ఞైతద్యదుభయవాది సిద్ధానామేవ చేతనానాం క
ర్తృత్వాభ్యుపగమో లాఘవాత్.

నచో పాదానాద్యనభిజ్ఞతయా తత్ప్రతియేషః, ఉపాదానం
పుథివ్యాది యాగదానాదిసాధనమ్! సాత్మాతగర్తుం క్షమస్తే [౨౫
యత్ సర్వపవచేతనాః॥ అద్యవదేవవిశ్వమ్పురాదయఃక్రమప్రాప్తా
గన్తుకోపవయాపవయైక దేశశాలినః నయగపదేననిరవశేషవిలయజ

నన భాగినభిత్వన్తిమపరమాణుసాక్షాత్కారో నకర్తృభావోపయో
గీ. కర్తృణశ్చక్తిరూపంయత్ అపూర్వాదిపదాస్పదమ్। మాభూత్ప్ర
త్యక్షతాతస్య శక్తిమధ్యక్షగోచరః॥ నఖలుకులాలాదయః కుమ్భాది
కార్యమారభమాణాః తదుపాదానోపకరణ భూతస్పృహజ్జీవకాగ్ర
దికార్యోత్పాదనశక్తింసాక్షాత్కృత్య తత్తదారభన్తే.

యదిపరంశక్తిమవిదుషా మభిలషిత సాధన తదుపాదానాది
వ్యవహారో నుపపన్నః; ఇహతు, ఆగమాదవగమ్యన్తే విచిత్రాః కర్తృ
శక్తయః; తేనకర్తృభిరాత్మానఃస్వర్వం నిర్వమతాంపుథక్॥.

అపిచ తదేవచేతనకర్తృకం జగతిపరిదృశ్యతే,యదేవశక్తిః
కృత్రియంశక్యజ్ఞానోపాదానాదిచ. నచతథామహీమహీధరమహార్ణ
వాదీతికథమవతత్తత్కార్యత్వమ్? కథంతరాత్మ తదుపాదానోపకర
ణాదేః సాక్షాత్కారగోచరతా!యాదృశంహికార్యముపాదానాద్య
భిజ్ఞపూర్వకమవగతమ్ ఘటమణికాది తాదృశమేవహి తథావిధబుద్ధి
మధేతుకత్వానుమానాయ ప్రభవతీతి. [౧౫]

అపిచ అనీశ్వరేణపరిమితశక్తిజ్ఞానేనవిగ్రహవతానవాప్తకా
మేన కృతమవగతం ఘటాదికార్యమితి తథావిధం బోధారముపస్థాప
యన్హేతు రభినుతపురుషః సార్వజ్ఞ్యసర్వైశ్వర్యాదివిపర్యయసా
ధనాద్విరుద్ధస్సౌత్.

నచైవం సతి సర్వానుమాన వ్యవహారోచ్ఛేదప్రసక్తశ్చజ్ఞిత
వ్యః, ప్రమాణాంతరగోచరేహి లింగేనిలిక్త బలాదాపతతో విపరీతవిశే
షాంస్తత్ప్రమాణమేవప్రతిరుణద్ధి; ఇహపున రతిపతిత సకలమానాంత
రకర్తృభావే సర్వనిర్మాణనిపుణే సిసాధయిషితే యావన్తోన్మయవ్యతి
రే కావధారితా వినాభావభాజోధర్మఃతానవ్యవిశేషేణోపపన్నా
వయతి. [౧౬]

అపిచ,సార్వర్థకారుణ్యభావేనవ్యాప్తాపేక్షావతః క్రియాః।
ఈశ్వరస్యోభయాభావాత్ జగత్సర్వోనయుజ్యతే॥ అవాప్తకామత్వా

న్నతావదాత్మాధేస్థజతి, ప్రళయసమయేప్రళీనసకల కరణకణేబరా
దిభోగోపకరణతయాచచేతనానాందుఃఖాభావాత్ దుఃఖదర్శనజని
తకృపాప్రయుక్తిరపినాస్తీ తివ్యాపకభూ తస్సార్థ కారుణ్యనివృత్తేః
వ్యాప్యభూతయాప్రేయోవత్ప్రవృత్త్యాపి నివర్తితవ్యమ్, సుఖైః తానంజ
నయేత్ జగత్కరుణయాస్పృజత్ తత్కర్మానువిధాయత్వే హీయే
తాస్యస్వతంత్రతా॥

నహి పాదానాదికసామోత్కారిణ ఏవకర్తృత్వమిత్యపినియ
మః, ఉపాదానముపకరణభ్యావిదుష ఏవాత్మానో జ్ఞానాదిషుకర్తృ
త్వాత్; అతః, అసిద్ధత్వాద్విరుద్ధత్వాదనైకావ్యాప్త్యవర్జితాత్ ॥ ౧౦
కార్యత్వహేతోర్జగతో నయభోదితకర్తృతా॥

ప్రయోగశ్చభవతి “మహిమహీధరాది, కార్యన్నభవతి, ప్రసిద్ధ
కార్యవిలక్షణత్వాత్, గగనవత్, అశక్యదర్శనోపాదానోపకరణత్వా
ద్వా, వృతిరేకేణఘటాదివత్; పరమాణవోనప్రత్యయైః, నిరతిశయసూ
క్ష్మద్రవ్యత్వాత్, తత్రైవఘటాదివత్, విమతివిషయకాలోనలోకశూ
న్యః, కాలత్వాత్, ఇదానీతనకాలవత్; తనుభవనాది ఈశ్వరకర్తృ
కన్నభవతి, కార్యత్వాత్ తద్వదేవ; ఈశ్వరః కర్తానభవతి ప్రయో
జన రహితత్వాత్ అశరీరత్వాద్వా, ముక్తాశ్చవత్” ఇతి.

1 అత్రబ్రూమో నకార్యత్వంక్షిత్వాదేశక్యనిష్ఠవమ్! సభాగ
త్వాత్ క్రియావత్వాత్ పహత్వేనపి శేషితాత్ ॥ తాదృశాదేవమూ
ర్తత్వాత్ బాహ్యప్రత్యక్షతాన్వితాత్! ససామాన్యవిశేషత్వాది
త్యాదిభ్యోఘటాదివత్ ॥

నచేదృశఏవ సన్నివేశః కార్యోనేతర ఇత్యవయవ సన్నివేశ
విశేషప్రతినియతం రూపభేద ముదీతౌనుహే.

యత్తు “శక్యక్రియం శక్యజ్ఞానోపాదానోపకరణభ్యాక్రియతే”
ఇతి, తదస్తు నామ. కిన్తు తేక్రియాజ్ఞానశక్తీక్రియాజ్ఞానాభ్యామేవసమ
ధిగమనీయః; తేచక్షిత్వాదిమ యభోక్తసాధన బలసముపస్థాపితేఇతి

విశేషః, ప్రసిద్ధపాశ్రామ గోపురాదికార్యేభ్యస్తనుభవనాదేః.

నచైతాన్తానేవక్రియాగోచరఇతి విషయనియమః కల్పి త్వా
యాయాదృష్టః? యే నేవమశక్యక్రియమభ్యవసేయ. సిద్ధేచకార్యత్వే
తమ పాదానాది సాత్మాత్మరణ తదభిప్రాయ తత్ప్రేరణనిపుణః పు
రుషవిశేషస్సిద్ధ్యత్వేవ అభిప్రాయం తత్ప్రవృత్త్యనుగుణ సజ్జాల్పవ
దీశ్వరసన్నికర్తృః తేత్రజ్ఞేనేవస్వశరీరాదా, సచద్రవ్యస్సంయోగల
క్షణః, తస్యజైస్తుసంయుక్త సుమనాయరూపః, ప్రవృత్తిశ్చపరమాణూ
నాం పరిష్కర్తృలక్షణా, భగ్నాభర్తృయోస్తు ఫలోదయానుకూల తాదృ
శదేశకాలాది సహకారిసహితతా, తాభ్యాం భగ్నాభర్తృభ్యామేవ
ఫలంచేతనాగభిప్రాయానాం సర్వేషామే తేషా మచైతన్యేనాకిచ్చిత
రత్వాత్. నహిచేతనేనభ్యక్తేనా గభిప్రాయానాం దేశకాలాదిసహకా
రితత సుమభిగమేపి యావాచీన్యావాదయితుమలభ్య. బీజామూలా
దయస్తు పతౌద్రుహితా ఇతితైర్వ్యభిచార వచనమనభిజ్ఞత యైవ
శ్రోత్రయాణామ్. [౧౫

ఏతేన సుఖాదిభిర్వ్యభిచారోపి ప్రత్యుక్తః.

నచోభయవాది సిద్ధతామాత్రేణతేత్రజ్ఞానా మేవేద్యశాధి
ష్ఠాత్వ త్వకల్పనముచితమ్, తేషాంసూక్ష్మవ్యవహితాది దర్శనాశ
క్తేర్నిష్ఠితత్వాత్, దృష్టానుసారిణీహి సర్వత్రకల్పనా? నదృష్టవో
భినీ. [౧౬

నచైవ మిశ్వరస్యాశక్తిర్నిష్ఠితా, ప్రమాణాంతరత స్తస్మిద్దే
యభోదితప్రమాణబలేనసిద్ధ్యన్ సాంసిద్ధికసర్వార్థదర్శనతత్ప్రేరణశ
క్తి సమర్పనవసిద్ధ్యతి, కార్యత్వస్యసమర్థ కర్తృపూర్వ కత్వేన
ప్రతిబద్ధాత్.

యత్తు పరిమితశక్తిజ్ఞానానైశ్వర్యాద్యాపాదనాద్ధర్మవిశే
ష విపరీతసాధనత్వ ముద్భావితమ్. తదతిథివీయః, అప్రయోజకత్వా
త్తేషామ్; నహికిచ్చిత్రాయమాణంకర్తృత్వాంతరవిషయసాహర్థ్యం

జ్ఞానంబాసోత్పత్తయేఽపేక్షతేస్వసమ్బదససమర్థకర్తృమాత్రా
యేవాత్ కేవలవృత్తరేకాసిద్ధేః తావత్తైవోపపద్యమానే కార్యోజయే
సమ్బద్ధిసోకిజ్ఞాతరస్యాథార్థరవిషయస్యా భావస్యహేతుత్వ కల్ప
నానుపపత్తేః. [౫

అపిచ, కిన్తవితరసమస్తవస్తు విషయమజ్ఞానాదిచ్యాపకమ్; ఉ
త్కలిషయగోచర మితి వివేచనీయమ్.

నతావదశేషవిషయమ్, అనుపలభ్యే; నఖిలు కుష్ఠకారః కు
మ్భాతరేకే కిమపి నవిజానాతి.

అథ కలిషయవిషయమ్, తదపిన అనియతవిషయతయా [౧౦
తస్యతస్య వ్యభిచారదర్శనాత్.

నచాస్తి కిజ్ఞాద్వ్యవస్థితమ్, యదవిద్యాదిమానేవకర్తృతామ
నుభవతి.

నచ శరీరేవ కర్తాభావ్యమ్, శరీరగ్రహణేనైవానైకావ్యా
త్; నఖిలు శరీరవిశిష్టస్సన్నేవ అయమాత్మాశరీరముపాదత్తే, అయో
గినోయగవచనేక శరీరగ్రహణాయోగాత్, పూర్వదేహపరిత్యాగేన
దేహాంతరాప్రసక్తకర్తృప్రితరానిసహాయ ఏవాదేహాంతరం ప్రవిశతీ
త్వపపాదిత మాత్మవిన్తాయామ్.

కిజ్ఞా ఆత్మనశ్శరీర మధిశిష్టతో ధిస్తానక్రియాకర్తృ భూతస్య దే
హస్యఅధిష్టాత్మ దేహానువ్రవేశోఽనుపపన్నః, యగవదేకక్రియా [౨౦
యామేకస్యకర్తృకర్తృత్వవిరోధాత్. అధిష్టాసితదేహసంయోగవత
ఏవత త్ప్రవృత్త్యనుగుణ ప్రయత్నయోగ లక్షణమధిష్టానస్పృష్టమితిచే
త్, అస్త్యైవతత్వసంబద్ధస్యాధిష్టానానుపపత్తేః ప్రేర్యవస్తునమ్బద్ధినా
ప్రేరకేణభవితవ్యమినిపునదేహ సమ్బద్ధేనభావ్యమితికుతోనిర్ణయః?
ఇత ఏవయతోన్యదప్య ధిష్ఠీయమానం మానదణ్డాదిస్వసమ్బద్ధి [౨౫
నైవ అధిష్ఠీయతే తేనాధిష్టానక్రియాపేక్షితా ధిష్ఠీయపదార్థసమ్బ
ద్ధమాత్రాతిరేకేదేహ సమ్బద్ధోనామాపరోనాదర్శవ్యః.

హ. — ౧ - దేహాంతరం - ౨. ౨ - స్థాత్రస్తరానువ్రవే - ౩. ౩ - అధి
ష్టానశిష్ట - ౪. ౪ - సమ్బద్ధకర్తృత్వ సమ్బద్ధస్యతదధిష్టానా - ౪.

అస్తిచేత్వరస్యపి జగదుపాదావోపకరణై స్సమృద్ధ ఇత్యుక్తమేవ.

అథ అస్మదేహవృత్తిరీదమస్మిన్ప్రవృత్తివిశేషకరత్వం దేహద్వాశ్చేదైవ, దృష్టం హి దృష్టవక్రాదిషు కరసంయోగాది నాకులాలాగ్రదేహవర్తయితృత్వమ్? ఇత్యుచ్యేత.

తదపి న, అభిధ్యానమాత్రేణైవ పరశరీరగత గర్భరసనవిసారణదర్శనాత్.

కథమనతిశరీరే పరపేరితాత్మకస్సజ్జల్ప ఇతిచేత్, కింశరీరం సజ్జల్పయతి? యేన తదభావే నభవేత్. కరణమితిచేత్ నమనః కరణత్వాత్. కిమస్తీశ్వరస్యమనః? బాధమ్; నన్నేవం విగ్రహధర్మాధర్మానైశ్వర్యాదయస్సాధారణ ధర్మాపాదుష్యుః.

మైవమ్, కార్యత్వాక్షిప్త సహర్థకర్తృమత్వావృత్తిమైవాపాస్తత్వాత్.

మనసోనిత్యేర్నియంతయాదేహోపగమేపి సమృద్ధాభ్యుపగమాకాదనై దైకశ్చ యావద్ధిదృష్టానుగుణం వ్యాప్తుప్రయోగి తావదనుజ్ఞాయతే.

నచాస్తదాదేర్తునసాప్య చిత్త్యరచనస్య అపర్యవ్ర విస్తారస్య మహాభూతభౌతికప్రపञ్చస్య ప్రాదేశికశరీరకః కిञ్చిత్ జ్ఞఃపుణ్యపాపవరవశగతి రలంనిర్మాణాయేత్యపరిమిత జ్ఞానైశ్వర్యశక్తిః శరీరాద్యనపేక్షః సజ్జల్పాదేవ సకలభువన నిర్మాణక్షమః కర్తా సిద్ధః ఈదృశేన కర్తా ఘటాదిమకార్యత్వస్య సమృద్ధోనదృష్టఇతిచేత్, అతిగహనగిరితటాశిష్టానేన అతివ్రకృష్టాదృష్ట చరేన్ధననివహ సమృద్ధినాహుతవహవిశేషేణ మహానసాదౌధూమ సృవాకింసమృద్ధోదృష్ట? యేనభూమ విశేషదర్శనాత్ గిరిశిఖరే తథావిధాగ్నిరనుమీయతే. [౨౫]

యాదృశోఽథామాయత్రావగతః, తత్రైవతాదృశః తత్సమృద్ధ

దనసమర్థో దృష్టాంత భూమావపరిదృష్టోపి సామాన్యవ్యాప్తి బలేనప
క్షధర్మతావశాన్నిద్వ్యతీతచేత్, తదిదమస్మాభిరభిధీయమానంకేమితిన
హృదయమధిరోహతభవతామ్!.

ఇహాపికార్యత్వం సమర్థకర్తృపూర్వకత్వేన ఘటాదిషువిది
త సమృద్ధనియమం క్షిత్వాదిషు దృశ్యమానం స్వసంపాదన సమర్థ
మదృష్టపూర్వమేవ బుద్ధిమత్కర్తారముపస్థాపయతి.

యథైవహి దేశకాలేంద్రన పరిమాణాదివిశేషానాదరేణ ధూమ
స్యస్వోదయాను గుణహుతవహమాత్రేణ సబద్ధనియమః; తతైవా నీ
శ్వరత్వకిచ్చిద్జ్ఞత్వశరీరిత్వపుణ్యపాపవరవశత్వమనుష్యత్వాది[౧౦
విశేష ప్రహణేన కార్యస్య స్వనిర్మాణసమర్థ బుద్ధిమత్కర్తృమాత్రే
ణ సమృద్ధ నియమనిశ్చయఇతి నకచ్చిద్విశేషః.

అపిచ విభుద్రవ్య సంయోగినః పరిస్పృష్టవత్స్వసర్వత్ర స్పృశ్
వత్వావ్యభిచారేపి జ్ఞానసుఖాది నిత్యద్రవ్య విశేషగుణాను మితాత్మ
సంయోగినోమనసః కథమివ స్పృశ్కరహితత్వమ్? కథంన వాయవీయ
ద్రవ్యస్య మహిమగుణశాలినో నియతాక్లిష్టాన స్పృశ్నత్వనియమదర్శ
నేపి త్వగిద్వియే తద్వివర్యయః! తైజసస్య వాహుపస్పృశ్యయోరన్యత
రస్యవా పాక్రికట్యనియమేపి రూపోపలన్బుసాధనతానుమితతైజసభా
వస్య చక్షుషో నియమేన తమభయానుచ్ఛ వాభ్యుపగమః.

అథ కార్యదర్శనానుమితసద్భావానాంతైజసాదిభావేపిత[౧౦
త్తద్విశేషాణాంయోగ్యానుపలబ్ధిబాధితత్వాత్; తదభ్యుపగమేనేక
నియమభక్తప్రసక్తౌచ్చ తథాభ్యుపగమః.

†తదభ్యుపగమే నెకనియమదర్శనవిఘాతప్రసక్తౌచ్చ, పక్షధర్మతాబల
భ్యార్థ విశేషావబోధకానేక శ్రుత్యాదిమాన బాధప్రసక్తౌచ్చ, సమర్థ
కర్తృపూర్వకత్వేన ఘటాదిషువిదితసమృద్ధ నియమంకార్యత్వం క్షి
త్వాదిషు దృశ్యమానం సోత్పాదన మదృష్టపూర్వమేవ బుద్ధిమత్క
ర్తారమద్వితీయం పురుషంకౌరేయం పాదయతీ త్యభ్యుపగంతవ్యమ్

శ్రీమద్యామనమునవిరచితసిద్ధిత్రయే,

సంవిత్సిద్ధిః.

* ఏకమేవాద్వితీయంతత్ బ్రహ్మైత్యుపనిషద్వచః బ్రహ్మణో
 న్యస్యసద్భావ స్మనుతత్పరితేషేథతే॥ అత్రబ్రూమోఽద్వితీయోక్తాస
 మాసగ్గోవివక్షితః॥ కింస్విత్తత్పురుషఃకింవాబహువ్రీహిరథోచ్యతా
 మ్॥ పూర్వస్మిన్నుత్తరస్తావత్ పాగ్రీధాన్యేనవివక్ష్యతే॥ పదార్థస్తత్రత
 ద్భిష్త్వా తతోన్యత్పద్యతా॥ తద్విరుద్ధమథోవాస్యాత్త్రిష్వప్యన్య
 న్నబాధతే॥ అన్యత్వేనద్యతేవేవాద్వితీయం సిద్ధ్యతిఘృవమ్॥ వి
 రుద్ధత్వేద్వితీయేన త్రితీయంప్రథమస్తువా॥ బ్రహ్మపాగ్రీహితియస్తా
 త్తత్ ద్వితీయేనవిరుద్ధ్యతే॥ అతస్సప్రథమాస్సర్వే త్రితీయాద్యార్థరా
 శయః॥ ద్వితీయేన తథాస్మృజ్యో స్వస్థాస్తిప్రత్యబాధితాః॥ ననున
 ఞ్చబ్రహ్మణోన్యస్య సర్వవైవచివేషేథకమ్॥ ద్వితీయగ్రహణం య
 స్మాత్ సర్వవైవచివేషణమ్॥ నైవన్నిహోధోనన్యస్తాద్వితీయ
 స్వావగమ్యతే॥ తతోన్యత్తద్విరుద్ధంవాసద్యతంవాత్ర వక్తిసః॥ ద్వితీ
 యంయన్యనైవాస్తి తద్భ్రష్టేతివక్షితే॥ సత్యాదిలక్షణోక్తీనా
 మపలక్షణతాభవేత్॥ అద్వితీయేద్వితీయార్థ నాస్తితామాత్రగో
 చరే॥ స్వనిష్ఠత్వాన్నాన్యార్థస్య నస్యాద్భ్రష్టపదాన్వయః॥ ద్వితీయ
 శూన్యతాత్ర బ్రహ్మణో నవిశేషణమ్॥ విశేషణేవా తద్భ్రష్టేతితీ
 యం ప్రథమస్తువా॥ ప్రసక్తంపూర్వవత్సర్వం బహువ్రీహౌ సమన్య
 తి॥ బ్రహ్మణఃప్రథమాయేవ త్రితీయాద్యా జగత్త్రయే॥ బ్రహ్మప్రత్య
 ద్వితీయత్వాత్ స్వస్థాస్తిప్రత్యబాధితాః॥ కిచ్చతత్రబహువ్రీహౌ
 సమాసేసంశ్రితేసతి॥ వత్సర్థస్యనాన్యార్థస్య నపదార్థాన్తరాన్వయః॥
 సత్యాథాన్తరసమ్బంధే వ్యక్తీయస్యేతియుజ్యతే॥ ద్వితీయవస్తునాస్తి
 త్వం నబ్రహ్మనవిశేషణమ్॥ అసత్వాన్నహ్యసద్భిష్త్వా భవేన్నాపివి

౧॥ ఛా - ౬ - ౬ - ౨-౧.

వా.—౧ - తతోన్యసద్యత - ౨, ౨ - యాద్యర్థ - ౨, ౩ - యార్థా

౨, ౪ - ణోవా - ౧.

శేషణమ్॥ తస్మాత్ప్రపన్నసద్భావో నాద్వైతశ్రుతిబాధితః॥ స్వప్ర
మాణబలాత్స్వః శ్రుత్యా చాప్యనుమోదితః॥ తేనాద్వితీయంబ్రహ్మే
తి శ్రుతేరర్థోయముచ్యతే॥ ద్వితీయగణనాయోగ్యో నాసేదప్రిభవప్య
తి॥ సమోవాభ్యుక్తికోవాస్యయోద్వితీయస్తుగణ్యతే॥ యతోస్యవిభాగ
వప్యహ కలామాత్రమిదజ్ఞగతం॥ ద్వితీయవాగాస్పదతాం ప్రతిపద్యే
తతత-థమ్॥ యథాచోకస్మపస్మమాదద్వితీయోద్భవభూతతే॥ ఇతి త
త్తుల్యస్మపతి నివారణపరంవచః॥ నతుతద్భృత్యతత్తుత్ర కళత్రాదిసే
థకమ్॥ తథానురానురనరబ్రహ్మబ్రహ్మజ్ఞకోటయః॥ క్లేశకర్తృవిపాకా
ద్యైరస్మప్రప్తస్యాఖలేశతుః॥ జ్ఞానాదిషాద్భాగ్యనిధే రవిస్త్రవిభవస్య
తాః॥ విష్ణోర్విభూతిమహిమ సముద్రద్రవ్యవిప్లుషః॥ క్షణిల్వభులిభక్తేన
సముద్రానో సప్రసంభ్రవ్యయా॥ గణయన్ గణయేమాన్మిశేనబుద్ధ్యుదవిప్రు
షః॥ యతైక ఏవసమితా నద్వితీయోనభస్థతే॥ ఇత్యుక్త్యానహిసావి
త్రాసేషిభ్యస్తేత్రతత్త్వయః॥ యథాప్రధానసంభ్రవ్యయః సంభ్రవ్యయా
దైవగణ్యతే॥ సంభ్రవ్యపుష్కో సతీతత్రసంభ్రవ్యయాన్యపదార్థవతే॥ త[౧౫
థా,*^౧పాదోస్యవిభాగభూతానిప్రపాదస్యాన్యతద్విది॥ ఇతిబ్రువజ్జగత్స
ర్వమిత్థంథావేన్యవేశయతే॥ తథా,*^౨పితావానస్యహహిమాతతోజ్యా
యస్తరోహిసః॥ *^౩యత్రాన్యన్నవిజానాతీసభూమోదరముదరమ్ ॥
*^౪కురుతేస్యభయంవ్యక్తమిత్యాదిశ్రుతయన్వరాః॥ మేరోరివాణుర్యస్యేదం
బ్రహ్మేష్టమఖిలజ్ఞగతం॥ ఇత్యాదికాస్సమస్తస్యతదిత్థం భావతాపరాః॥
*^౫వాచారవృణమాత్రస్తుజగత్త్వావరజక్తవమ్॥ ఏకారజాతంకూటస్థం
మూలకారణమేవసత్ ॥ *^౬అనన్యతాగరణతాగర్యం పావకాద్వి
ష్ఫలిక్తవతే॥ వృత్తికాలోహవీజాది నానాదృష్టాస్తవిస్త్రైః॥ నాశకద్ద
ద్ధమసల స్త్రృణమ్నజ్జయితుజ్జలమ్॥ నవాయుశ్చప్రతుంశక్తః తచ్ఛక్త్యా
ప్రాయనాదృతే॥ ఏకప్రధానవిజ్ఞానాద్విజ్ఞాతమఖిలంభవేతే॥ ఇ[౨౫
త్యాదివేదవచనతన్మూలాప్తాగమైరపి॥ బ్రహ్మేన్నాన్మూలాభోయం ప్రప
జ్ఞచ్చిదచిన్తయః॥ ఇతిప్రమీయతేబ్రాహ్మేవిభూతిర్నసిద్ధ్యతే ॥ త[౩౫

౧॥ తై-పు-౩. ౨॥ తై-పు-౩. ౩॥ ఛా-౨-౨౪. ౪॥ తై-ఆ-౨-౨. ౫॥ ఛా-౨-౧-౪.

౬ ॥

షేదేనమస్తస్య మిథ్యాత్వాజ్ఞోకవేదయోః । వ్యవహారాస్తులుప్యేర
 న తథాస్యాన్యమ్మనీరపి । వ్యావహారికసత్యత్వాన్యమాత్మేఃప్యవిరు
 ద్ధతా । ప్రత్యక్షాదేరితిమతంపాగేవసమదూదువమ్ ॥ అతశ్చేపనిషజ్ఞా
 త బ్రహ్మదైవతధియాజగత్ । నబాధ్యతేవిభూతిత్వాత్ బ్రహ్మణశ్చే
 త్యవస్థితమ్ ॥ ననుసత్వేప్రపశ్చస్యనాస్తీతిప్రత్యయఃకథం? అసత్వేవా
 కథంతస్మిన్నస్తీతిప్రత్యయోభవేత్ ॥ సదసత్వంతతైకస్యవిరుద్ధత్వాద
 సన్భవినదసత్ప్రత్యయప్రాప్త విరుద్ధవృద్ధ్యసజ్జమే । తయోరన్యత
 రాన్ధస్యనిశ్చయా భావహేతుతః ॥ సదసత్వంప్రపశ్చస్య జైనాస్తుప్ర
 తిజానతే । సత్వప్రాప్తింపురస్మత్ప్రత్య నాస్తీతిప్రత్యయోదయాత్ ॥ స
 దాసత్వంప్రపశ్చస్యసాక్ష్యాస్తు ప్రతిపేదిరే । సదసత్ప్రత్యయప్రా
 ప్తీనన్ధవృద్ధ్యసజ్జమే ॥ విరోధపరిహారాన్ధం సత్వాసత్వాంశభజ
 తః । సదసద్భావనిర్వాచ్యంప్రపశ్చంకేచిదూచిరే ॥ సత్వాసత్వేవి
 భాగేనదేశకాలాదిభేదతః । ఘటాదేరితిమన్వానావ్యవస్థామవరేజగుః ॥
 తదేవంవాదినస్తుక్తాత్ సంశయేసముపస్థితే । నిర్ణయఃక్రియతేతత్ర
 మీమాంసకమతేనతు ॥ ఘటస్వరూపేనాస్తిత్వ మస్తిత్వంయద్యబూబు
 ధత్ । న్యాదేవయుగవత్సత్త్వమసత్వశ్చఘటాదిషు ॥ ఇదానీమిదమతా
 స్తి నాస్తీత్యేవంవిధాయతః । దేశకాలదశాభేదాదస్తి నాస్తీతినోధియః ॥
 అతోదేశాదిభేదేన సదసత్వంఘటాదిషు । వ్యవస్థితస్మిన్ సత్త్వాద్వా
 దస్యేహానసమ్భవః ॥ ననుదేశాదిసమ్భవః సతవవోపపద్యతే । నదేశకా
 లసమ్భవాదసతస్సత్త్వమివ్యతే ॥ సమ్భవోద్వాన్త్రయస్తస్మాత్ సత
 స్సత్త్వంసదాభవేత్ । అసతఃకారకైస్సత్త్వం జన్మనేత్యతిమర్లుటమ్ ॥ ఆ
 ద్యైవాన్ప్రపశ్చో తస్మత్ప్రత్యక్షాన్తస్మిన్వేత్స్యతే । ఉక్తశ్చ, “ఆదావ
 వైచయన్నాస్తి నాస్తిమధ్యేపితత్తథా” ఇతి, అతోనిశ్చితసద్భావస్సదా
 సన్నభ్యుపేయతామ్ ॥ అసతస్సర్వదాసత్త్వంజన్మానోగాత్ ॥ ౧౫
 పుష్పవత్ । అసత్వేనదిశేషోస్తి పాగ్గత్యన్తాసతోరిహ ॥ * శ్వేతకేతు
 ముపాదాయతత్త్వమిత్యపి యచ్ఛ్రుతమ్? వస్తప్రపాతకేతస్య కుతో

ముఖ్యాంధ్రసమ్మతః ॥ కార్పణ్యశోకమగ్నా ర్తశ్చేతనస్త్వంపదోదితః ।
 సర్వజ్ఞసత్త్వసజ్జలాప్స నిస్సేనుసుఖసాగరః ॥ తత్పదార్థస్తయోరై
 క్యంతేజస్తిమిరవతూర్థమ్? త్వమర్థస్థేతటస్థేవా
 గుణేతత్త్వంపదత్రుతోవైకార్థ్యస్తూరవారితమ్ । అజ్ఞత్వసర్వవేదిత్వ
 మగ్నత్వసుఖతాదికే ॥ విశేషణేవాచిద్ధాతోరథవాపుష్పలక్షణే । విరుద్ధ
 గుణసంకాన్తేర్థేవసాన్యత్త్వస్తదర్థయోః ॥ వాచ్యైకదేశభజ్నేనచిదే
 కవ్యక్తైకతాసోయంగౌరితివత్త్వంపదయోరిత్యపేషలమ్ ॥ దేశకా
 లదశాభేదాదేకస్మిన్నపిథత్తితి । విరుద్ధద్వత్త్వసజ్జాన్తేసాన్యంగౌరి
 తియుజ్యతే ॥ స్వప్రకాశస్యచిద్ధాతోర్విరుద్ధద్వత్త్వసజ్జతా । నవ్యవస్థాప
 కంకిల్పితదేశకాలదశాదికే ॥ నిర్ధూతనిఖిలద్వత్త్వస్వప్రకాశేచిదాత్మని
 ద్వైతానర్థభ్రమాభానాత్ శాస్త్రస్మిన్విషయంభవేత్ ॥ ఏతేనస
 త్యకామత్వం జగతాగ్రణతాదయః । శోక

మోహోదయపునః ॥ అవిద్యోపాధికేజీవే వినాశేనేతియన్మతమ్ । త్సు
 ద్రబ్రహ్మవిదామేతన్మతం పాగేవదూషితమ్ ॥ చిత్స్వరూపేవిశిష్టే
 వా మాయావిద్యాద్యుపాధయః । పూర్వస్మిన్ సర్వసాజ్గర్యం పర
 జీవానిభాగతః ॥ ఉత్తరస్మిన్నపితథా విశిష్టమపిచిద్యది । చిత్స్వరూపం
 హినిర్భేదం మాయావిద్యాద్యుపాధిభిః ॥ విభిన్నమివవిభాన్తం

తటస్థావస్థితాధర్మా స్వరూపంనస్పృశన్తికిమ్ ॥ నహి
 దృష్టిశిరచ్ఛేదాద్దేవదత్తో నహింసితః । అచిదంశవ్యపోహేన చిదేకప
 రిశేషతా ॥ అతస్తత్త్వమసీత్యాదే రథగత్యవ్యసందరమ్ । అబ్రహ్మీనా
 త్తతాభావేప్రత్యక్తిత్పరిశిష్యతే ॥ తత్త్వంపదద్వయజ్ఞేవ పరతాదాత్మ్య
 గోచరమ్ । తన్ముఖ్యవృత్తితాదాత్మ్య మపివస్తుద్వయాశ్రయమ్ ॥ భేదా
 భేదవికల్పస్తుయస్త్వయాపరిచోదితః । అభేదాభేదనోసత్యే బద్ధేసతిని
 రథకః ॥ అభేదోభేదమర్దీతి స్వాశ్రయీభూతవస్తువోః । భేదగపరస్పరా
 నాత్మ్యం భావానామేవమేతయోః ॥ స్వరూపమభ్యుపేత్యైవ భేదాభే
 దవికల్పయోః । లేనవాక్ బాధావిరోధేన నిగృహ్యసే । భిన్నా

భిన్నత్వసంబంధ సదసత్వవికల్పనమ్ || ప్రత్యక్షానుభవాపాస్తం కేవ
లంకణ్యశోషణమ్ | సీలమతిర్యాదృగుత్వ లేనీలధీర్నిపా || నీలముత్త
లమేవేదమితిసాక్షాత్ప్రకాశ్చిన్తనః | యథావిదితసంయోగ సమ్మేధేవ్య
క్షుగోచరే || భేదాభేదాదిదుస్తరగ్రవికల్పాధాన విభ్రమః | తద్వై
త్తాదాత్మ్యసమ్మేధే శ్రుతిప్రత్యక్షమూలకే || శ్రుతిదణ్డేనదుస్తరగ్ర
వికల్పభ్రమవారణమ్ | నిర్దోషాపారుషేయాచ శ్రుతిరత్యర్థమా
దరాత్ || అసకృత్తత్త్వమిత్యాహతాదాత్మ్యంబ్రహ్మజీవయోః ||
బ్రహ్మీనందం హృదానైస్థోముక్తాత్మా సుఖమేధతే || ఫలేచఫలినో భా
వాన్మోక్షస్యాపురుషార్థతా | ఏకశేషేహిచిద్ధాతాః కస్యమోక్షః ఫలం
భవేత్ || కిచ్చప్రవక్ష్యమామేతానానుసంవిద్వివర్తతే | నతావద్దుటధీస్త
స్యామసత్త్వామపిదర్శనాత్ || సహితస్యామజాతాయాం నష్టాయాం
వాఖిలజ్ఞగత్ || నాస్తీతిశక్యతేవత్తుంముక్తాప్రత్యక్షబాధనాత్ || నాప్య
న్యసంవిత్తన్నాశేవ్యనేహముపలబ్ధనాత్ | ననుసంవిదభిన్నైకాన
తస్యామస్తి భేదధీః || ఘటాదయోహిభిద్యంతేనతుసాచిత్ప్రకాశనాత్
ఘటధీః పటసంవిత్తిసమయేనావభాతిచేత్ || నైవంఘటోహినాభాతి
సాస్ఫురత్యేవతుస్ఫుటమ్ | ఘటవ్యావృత్తసంవిత్తిరథనస్ఫురతీతిచేత్ ||
తద్వ్యావృత్తిపదేనాపికింపైవోక్తాథవేతరత్ | పైవచేద్భాసతేన్యచ్చే
న్నబ్రూమస్తస్యభాసనమ్ || కిచ్చస్యాస్పృష్టప్రకాశాయానీరూపాయా
నహిస్వతః | ఋతేవిషయనానాత్వా న్నానాత్వావగ్రహభ్రమః || న
వస్తువస్తుధర్మోఽనప్రత్యక్షోనలైక్షికః | ఘటాదివేద్యభేదోపి కేవలం
భ్రమలక్షణః || యదాతదాతదాయత్తోధీభేదావగ్రహబాదయః | కుతః
కుతస్తరాస్తస్యవరమార్థత్వసమ్మవః || కిచ్చస్వయంప్రకాశస్యస్వతా
నాపరతాపిచ | పాగ్రభావాదిసిద్ధిస్యాత్స్వతస్తావన్నయ్యజ్యతే || స్వ
ప్తిన్ సతివిరుద్ధత్వాదభావస్యానవస్థితేః | స్వనిమిత్తప్రకాశస్యస్వస్యా
భావేవ్యసమ్మవాత్ || అసన్యగోచరత్వేనచితానపరతాపిచ | కిచ్చవే
ద్యస్యభేదాదేః నచిద్వత్త్వసమ్మవః || రూపాదివదతస్సంవిదవిత్తీయా

స్వయంప్రభాః । అతస్తద్భేదమాశ్రిత్య యద్వికల్పాదిజన్మితమ్ ॥ తదవి
 ద్యోవిలాసోయమితీతిప్రవిదోవిదుః । హస్తబ్రహ్మపదేశోయంశ్రద్ధ
 ధానేనుశోభతే ॥ వయశశ్రద్ధభానాస్త్యేయేయక్తింపాక్రియామహే ।
 ప్రతిప్రమాత్యవిషయంపరస్పరపితృణాః ॥ అపరోక్షంప్రకాశస్తే సుఖ
 దుఃఖాదివర్జితైః । సర్వస్యవ్యక్త్యభేదస్య¹ సంయోగేచ్ఛాదికస్యనః ॥ స
 హిభేదస్వతోనాస్తి నాప్రత్యక్షశ్చసమ్మతః । యదిసర్వగతానిత్యా
 సంవిదేవాభ్యుపేయతే ॥ తతస్సర్వంసదాభాయాం నవాకిచ్ఛితోదా
 చనః । తదాసీంసహివేద్యస్య సన్నిధీతరకారితా ॥ వ్యవస్థాఘటతేవిత్తేః
 వ్యోమవద్వైభవాశ్రయాత్ । నాపికారణభేదేన నిత్యాయాస్తదభా
 వతః ॥ నచస్వరూపనానాత్వా త్తదేకత్వపరిగ్రహాత్ । తతశ్చబధిరా
 ధాదేశ్యజ్ఞాదిగ్రహణంభవేత్ । గురుశిష్యాదిభేదశ్చనిర్నిమిత్తప్రపజ్య
 తే ॥ ననుసన్నివిదోభిన్నం సర్వన్నానునకిచ్ఛునః । అతస్సర్వంసదాభా
 వాదిత్యకాజ్ఞేనయుజ్యతే ॥ ఇదమాఖ్యావిభోగీన్నువీలాదిర్నప్రకాశ
 తే । ప్రకాశమానోవీలాదిస్సంవిదోవానభిద్యతే ॥ అదౌ ప్రతీతిసుభగోని
 ర్వాహుః । లోకవేదయోః । యతఃపదపదార్థాది నకిచ్ఛిదవభాసతే ॥
 ద్వితీయేసంవిదోద్వైతం వ్యాహస్యేతసమీహితమ్ । యద్యయంవివి
 ధాకారప్రపజ్యస్సంవిదాన్మకః ॥ సాపిసంవిత్తదాత్మేతి యతోనానా
 ప్రసజ్యతే ॥ సచావిద్యావిలాసత్వాత్ భేదాభేదానిరూపణాత్ ॥ సా
 హిన్యాయానలొస్పృష్టజాతుషాభరణాయతే । తథాహియద్యవిద్యే
 యంవిద్యాభావాత్పికేష్యతే ॥ నిరూపాఖ్యస్వభావత్వాత్ సానకిచ్ఛి
 నియచ్ఛతి । అథాన్తరమవిద్యాచేత్ సాధ్వీభేదానిరూపణా ॥ అథాన
 థాన్తరత్వాదివికల్పోస్యానయుజ్యతే । విద్యాతోథాన్తరజ్ఞాసావితి
 సువ్యాప్యతంవచః ॥ అథాథాన్తరభావోపితస్యాస్తేభాన్తికల్పితః ।

హస్తైవం సత్యవిద్యైవవిద్యాస్యాత్పరమార్థతః ॥ కింబ్రహ్మజడాసంవి
 దవిద్యేయస్తనేద్యతీ. తత్తేనహేతునాసేయమవైవసనిహువ్యతే ॥
 అపిచేయమవిద్యాతేయనభావాదిరూపిణీ. సావిద్యాకిన్నుసంవిత్తిః వే
 ద్యంవావేదితాథవా ॥ వేద్యత్వేవేదిత్యత్వేచనాస్యాస్తాభ్యాంనివర్తన
 మ్, సహిజ్ఞానాదృతేజ్ఞానమస్యతస్తేనివర్తతే ॥ సంవిదేవేతిచేత్తస్యానను
 భానాదసంస్థవః । కింభేద్యైవం తద్విరుద్ధావానతస్యాగ్ క్వాపిసంస్థవః ॥
 యతోఽఖిలజ్ఞగద్వాద్యైతం విద్యయైవాద్వితీయయా । అభావోన్యో
 విరుద్ధోవాసంవిదోపియదీవ్యతే ॥ తదానీంసంవిదత్వైతప్రతిజ్ఞాంచూ
 రతస్త్యజికింబ్రహ్మసాః సృజేవసృకోజీవోయస్య సేతిచేత్ ॥ నన్వే [౧౦
 వమసమాభానమన్యోన్యాశ్రయణంభవేత్ । సతేజీవాదవిద్యాస్యా
 న్నచజీవస్తయావినా ॥ నవీజాఙ్కరతుల్యత్వంజీవోత్పత్తేరయోగ
 తః । బ్రహ్మణశ్చేన్న సర్వజ్ఞం కథంతద్భంభ్రమితితే ॥ అవిద్యా
 కృతచేహస్త ప్రత్యయాధీనతానతే । బ్రహ్మసర్వజ్ఞభావస్యతత్సా
 భావికతాశ్రుతేః ॥ భేదావభాసగర్భత్వాదకసర్వజ్ఞతామృతాత [౧౫
 త పీవామృతకస్తాన్నస్యాచ్ఛబ్దాన్తరాదివత్ ॥ యథాశబ్దాన్తరా
 భ్యాస సభ్యాద్యాశ్చాస్త్రభేదకాః । భేదావభాసగర్భాశ్చ యథా
 థాస్తాదృశీనకీమ్ ॥ సర్వజ్ఞేతిమమైపి యద్యజ్ఞానస్యసంస్థవః । తే
 జనీవతమస్తాన్నవత్తేతేనచిత్ ॥ సర్వజ్ఞత్వాదివచన స్రామా
 ణ్యం వ్యావహారికమ్ । తాత్వికస్తుప్రమాణత్వవద్వైతవచసామితి ॥
 నియామకన్నవశ్యామోర్న్వహత్తావకాదృతే । ఆశ్రయప్రతియోగి త్వే
 పరస్పరవిరోధినీ ॥ కథంవైకరసంబ్రహ్మ సదితిప్రతిపద్యతే । ప్రత్యక్షే
 నాశ్రయోబ్రహ్మ రూపేణప్రతియోగిచేత్ ॥ రూపభేదగుతుస్త్రోయం
 యద్యవిద్యాప్రసాదజః । ననుసాపితదాయత్తే త్యన్యోన్యాశ్రయణంపు

సః ॥ అవస్తుత్వాదవిద్యాయా

వస్తునోదూషణ

త్వేనత్వయాత్వేదన్నిరీక్షితమ్ ॥

ఉత్కారాద్దోషోన్యో

న్యసమాశ్రయః ॥ నవస్తుత్వాదవస్తుత్వా దిత్వనోనేదముత్తరమ్ ॥ కి

జ్ఞాపిద్యానచేద్య

పుష్పాదివ్యవహారవ

దీక్ష్యతే ॥ నాప్యవస్తితిచో

సమస్తేననభావస్త్వితి

చేత్

॥ సమస్తేననభావస్తుప్రథమం యన్నిషిధ్యతే ॥ ప్రతిప్ర

సూతప్యస్తేనపునస్తదితివస్తుతా ॥ అతోనవస్తునా

నకర్చకాస్తీతి వివక్షిర్వాస్తజాతుచిత్ ॥ కిజ్ఞప్రపజ్ఞనిర్వాహజననీ
 యేయమాశ్రితా ॥ అవిద్యాసాకి మేనైవ నైకావాయదిదంవద ॥ తదా
 శ్రయశ్చసంసారి తక్షైకోనైకపవవా ॥ సాచేదేకాతతస్సైకా శుకస్య
 బ్రహ్మవిద్యయా ॥ పూర్వమేవనిరస్తేతివ్యర్థస్తేముక్తయేశ్రమః ॥ స్యా
 ద్దతంనైవతేనస్తి వాసుదేవశుకానయః ॥ యద్విద్యయానిరస్తత్వా
 న్నాద్యావిద్యేతిచోద్యతే ॥ ముక్తాముక్తాదిభేదోహి కల్పితోమదవి
 ద్యయా ॥ దృశ్యత్వాన్నామకస్పష్టదృశ్యభేదప్రపజ్ఞవత్ ॥ యత్పు
 నః బ్రహ్మవిద్యాతః తేషాముక్తిరభూదితి ॥ వాక్యంతత్సాన్నిమిత్తు
 క్తియుక్తప్రత్యూహతామితి ॥ నన్విదృశానుమానేన స్యావిద్యాపరిక
 వ్పితమ్ ॥ ప్రపజ్ఞంసాధయత్యన్యః కథం ప్రత్యుచ్యతేత్వయా ॥ త్వదవి
 ద్యానిమిత్తత్వే యోహేతుస్తేవివక్షితః ॥ సపవహేతుస్తస్యాపి భవే
 త్సర్వజ్ఞసిద్ధివత్ ॥ ఇత్యన్యోన్యవిరుద్ధోక్తి వ్యాహతేభవతాన్ముతే ॥ ముఖ
 మస్తీతియతికజ్ఞితప్రలపన్నివలక్యసే ॥ యథాచస్సాన్నిమిత్తుక్తి

సదృశీతద్విముక్తిగీః ॥ తత్రైవభవతోపీతివ్యర్థోమోక్షాయతేశ్రమః | య
 థాతేషామభూతైవపురస్తాదాత్మవిద్యయా ॥ ముక్తిభూతోఽచ్యుతేతద్వ
 త్పురస్తాదాత్మవిద్యయా | అభావిన్యేవసామర్థ్యాభావిసీత్యపదిశ్యతా
 మ్ ॥ సత్త్వస్వస్పృహదృష్టాని దృష్టాన్తవచనానితే | ననునేద మనిష్టమై
 యన్నుక్తిర్నభవిష్యతి ॥ ఆత్మనోనిత్యముక్తత్వాన్నిత్యసిద్ధైవసాయతః |
 తదిదంశాక్తికర్మాదావేతాళావాహనంభవేత్ ॥ యేనైవంసుతరాంవ్య
 ర్థోబ్రహ్మవిద్యార్జనశ్రమః | అవిద్యాప్రతిబద్ధత్వాదథసానిత్యసత్యపి ॥ అ
 సతీవేతితద్వ్యక్తివిద్యాఫలముపేయతే | హస్తస్థమేవహేమాదివిష్ణు
 తంమృగ్యతేయభా ॥ యథాతదేవహస్తస్థమవగమ్యోపశామ్యతి | తత్రై
 వనిత్యముక్తాత్మస్వరూపానవబోధతః ॥ సంసారిణస్తథాభావోవ్యజ్య
 తేబ్రహ్మవిద్యయా | హస్తకేయమభివ్యక్తిర్యావిద్యాఫలమిష్యతే ॥
 స్వప్రకాశస్యచిద్ధాతోః యాస్వరూపపదేస్థితా | సంవితిగ్ంనైవకిం
 చాహంబ్రహ్మస్తీతితీక్షిదృశీ ॥ యదిస్వరూపసంవిత్సానిత్యైవేతితత్త
 లమ్ | అథబ్రహ్మహమస్తీతిసంవిత్త్విర్వ్యక్తిరిష్యతే ॥ ననులేబ్రహ్మవిద్యా
 సానైవతస్యాఫలంకథమ్ | కిచ్చాసాతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యాభవన్త
 తే ॥ ఉత్పత్తిమత్యనిత్యేతిముక్తస్యాపిభయంభవేత్ | అపిచవ్యవహార
 జ్ఞాస్ఫుటేషుషులకారణే ॥ కార్యన్నజాయతేయేనతమాహుప్రతిబద్ధక
 మ్ | ఇహకిన్త్యమత్పుత్తముపకాన్తంస్వహేతుతః ॥ అవిద్యాప్రతిబద్ధ
 త్వాదుత్పత్తిర్నప్రపద్యతే | నముక్తిర్నిత్యసిద్ధత్వాన్నబ్రహ్మస్తీతిధీర
 పి ॥ నహిబ్రహ్మహమస్తీతిసంవిత్పుష్కలకారణ
 మ్ | సంసారిణస్తదాస్తీతికథంసాప్రతిబద్ధతే ॥ యతస్సా
 కారణాభావాదిదానీన్నోపజాయతే | నపునప్రతిబద్ధత్వాదస్థానే
 తేనతద్వచః ॥ కిచ్చాకోజీవిత్యేతద్వస్తస్థిత్యానయుజ్యతే | అవిద్యా

తత్సమాక్షేప జీవత్వాదిన్ముహూతే। పాత్రిభాసికమేకత్వం ప్రతిభా
సపరాహతమ్॥ యతోనః ప్రతిభాసస్తే సంసరస్తస్సుహస్రశః। ఆసం
సారసముచ్ఛేదం వ్యవహారాశ్చతత్పుతాః॥ అబాధితాః ప్రతీయస్తే
స్వప్నవృత్తవిలక్షణాః। లేనయా క్షీకమేకత్వమపియుక్తిపరాహత [౫
మ్॥ ప్రవృత్తిభేదానుమితా విరుద్ధమితి వృత్తయః। తత్తత్సాన్విత్సవదన్వే
పిదేహి నోశక్యనిష్టవాః॥ యథాను మేయాద్వన్వ్యా దేరనుమానా
విలక్షణాః। ప్రత్యక్షస్తేతథాన్వేభ్యోజేవేభ్యోనవ్యుత్కర్తృథమ్॥ నచేచ్ఛే
ప్రావిశేషేణ పరోబోధానుమీయతే। వ్యవహారోఽలుప్యేత సర్వోల్లాకిక
వైదికః॥ నచాపాధికభేదేన మేయమాత్యవిభాగధీః। స్వశరీరేపిత [౧౦
త్పాత్రిశ్శీరః పాణ్యాదిభేదతః॥ తథాతత్రశిరః పాణి పాదాదావేద
నోదయే। అనుసంధానమేకత్వే తథాసర్వత్ర తేభవేత్॥ 'పాత్రియణా
'స్మరకక్షేశాత్ ప్రసూతివ్యసనాదపి । చిరాతివృత్తాః పాత్రిక్షన్త భో
గానస్తృతిగోచరాః॥ యుగపజ్జాయమానేషు

। ఆశ్ర

యాసజరస్తత్ర కథమైకార్థ్యవిభ్రమః॥ నచపాత్రిస్వీకావిద్యా క
ల్పితస్వ స్వదృశ్యతైః। జీవైరనేకైరప్యేషాలోకయాతోప్రపద్యతే॥
పరనాన్తనభిజ్ఞాస్తే స్వస్వస్వపైకదర్శినః। కథం ప్రవర్తయేయు
స్తాంసక్ష్ణాద్యైకనిబద్ధనామ్॥ కింస్వయంప్రకాశత్వ విభుత్వైకత్వ
నిత్యతాః। త్వదభ్యుపేతాబాధేరన్ సంవిదస్తే ద్వితీయతామ్॥ సంవి
దేవనతేధర్మాః సిద్ధాయామపిసంవిదివివాదదర్శనాత్తేషుతదగ్రాం
పాణాంభిభేదతః॥ నచతేభ్రాన్తిసిద్ధాస్తే యేనాద్వైతావిరోధినః
తత్త్వావేదకవేదాన్త వాక్యసిద్ధాహితేగుణాః॥ అనన్దస్వప్రకాశత్వ ని
త్యత్వముహూద్యథ। బ్రహ్మస్వరూపమేవేష్టం తత్తాపీదం వివిచ్య
తామ్॥ బ్రహ్మేతియావన్నిర్దిష్టం తన్నాత్రం కిం సుఖాదయః । అథ

వాతస్యతేయద్వాత ఏవబ్రహ్మసంజ్ఞనః । ఆద్యేత త్తత్పదామ్నానవై
 య్యన్త్యంవేదలోకయోః । పూర్వోక్తనీత్యాభేదశ్చ జగజ్జన్మాది
 కారణమ్ ॥ అభ్యుపేత్యైవహిబ్రహ్మవివాదాస్తేషువాచినామ్ । ద్వి
 తీయేనైవతేరేవబ్రహ్మణస్సద్వితీయతా ॥ త్రితీయేబ్రహ్మభిద్యేతతన్మా
 త్రత్వాత్పదేవతే । తత్సమూహేనాథవాబ్రహ్మతరుబృద్ధవినాశవత్ ॥
 ప్రకర్షశ్చప్రకాశశ్చ భిన్నావేవారూపవర్తనా । తేననక్వాపి వాక్యా
 ధోవిభాగాస్తినీదర్శనమ్ ॥ జాడ్యదుఃఖాద్యపోహేన యద్యేకత్రైవవర్తి
 తాజ్ఞానానన్వాదితద్వానాం నసతస్సద్వితీయతా ॥ అపోహాగ్నింససన్త్యే
 వ సన్తోవానోభయేపివా । సత్వసత్సద్వితీయస్యాత్ జడాద్యాఽఽం
 ద్మకతేతరే ॥ సదసద్వ్యతిరేకోక్తిఃపూర్వమేవపరాకృతా । త
 త్కాత్యేచ ఘటాదిభ్యో బ్రవర్తేపినవిశిష్యతే ॥ కింఞ్చ పోహ్యజడ
 త్యాదివిరుద్ధాద్ధానసర్వణే । నైవతత్తద పోహ్యేత తదేకాన్తేనప
 దైరివ ॥ ప్రతియోగిని దృశ్యేతు యాభావాన్తరమాత్రధీః । నై
 వాభావఇతీహాపి సద్భిస్తేసద్వితీయతా ॥ భూతభౌతికభేదానాంఽఽం
 సదసద్వ్యతిరేకితా । కుతోపసీయతేకిన్న ప్రత్యక్షాదేరుతాగమా
 త్ ॥ ప్రత్యక్షాదీనిమానాని స్వంస్వమర్థం యథాయథమ్ । వ్యవచ్ఛి
 ద్దజ్ఞాయతే ఇతియావత్ససాక్షికమ్ ॥ యథాగ్రతస్థితే నీలేనీలిమా
 న్యకథానధీః । ఏకాకారానహితథా స్ఫుటికేధవభేమతిః ॥ క్షీరేమ
 భరణిర్యాదృక్ నైవనిష్కషాయధీః । వ్యవహారాశ్చనియతా సుర్వే
 లాకికవైదికాః ॥ సత్యంప్రతీతిరస్త్యస్యా మూలన్నాస్తీతి చేన్నతత్ ।
 సాచేదస్త్రితయామూలం కల్పితాంకార్యభూతయా ॥ క్షేప్తశ్చేద్వి
 యలిక్లాది తద్భావానువిధానతః । యాగపద్యక్రమాయోగాత్ వ్యవ
 శ్యేదవిధానయోః ॥ వికారాయోగాచ్చభేదోనప్రత్యక్షఇతియోభ్రమః ।

పా.—౧ - భవంతీ - ౨. ౨-యదేకత్రైతే - ౧. 3 - భేదోయంసప్రత్యక్ష
 స్వగోచరః-౪. ఇతియక్రమః.

భేదేతతేతరాభావా ద్ధీవేగాగ్రహణేనసః ॥ స్వరూప మేవభావా
 నాం ప్రత్యక్షేణపరిస్ఫురత్ । భేదవ్యాహరహేతుస్సాన్యత్ ప్రతియో
 గివ్యపేక్షయా ॥ యథాతన్మాత్రక్షీర్నా నాస్త్రివ్యా హరసాధనీ ।
 హృస్వదీప్లుత్వభేదావా యదేకత్రవడజ్ఞులే ॥ ఏవంవ్యవస్థితానేక ప్ర
 కారాకారవత్తయా । ప్రత్యక్షస్యప్రపञ్చస్య తద్భావో శక్యనిష్ఠః ॥
 ఆగమకార్యనిష్ఠత్వా దీదృశేధేనతుప్రమా । ప్రియా జ్యేష్ఠస్వయా
 యోగ్య పదార్థత్వాన్నబోధకః ॥ నాసత్త్వతేర్భాదాచ్చ ననిత్య
 పియన్నతత్ । ప్రతీతేచేవసతీన్న బాధాన్నా సమకతోజగత్ ॥ త
 స్మాదవిద్యయోవేయ మవిద్యాభవతాత్రేతా । కింభేదప్రపञ్చస్య ధ
 ర్మోమిథ్యాత్వలక్షణః ॥ మిథ్యావాపరమార్థోవా నాద్యకల్పేయమ
 జ్ఞానా । అసతోద్ధాన్తరేభ్యశ్చస్యవచ్చిదైకభా త్తినః ॥ తథాహీహఘటో
 స్తీతి యయద్ధీరుపజాయతే । సాతదాతస్యనాభావం పటత్వంవానుమ
 న్యతే । నన్నస్తీతియమ క్తంకింతన్మాత్రంఘటశ్శ్యపి । అథాన్తరం వాత
 న్నాత్రే సదదైవతంప్రసజ్యతే ॥ అథాన్తరత్వేసిద్ధంతత్ సదసద్భావం
 విలక్షణమ్ । యద్యేవమస్త్రబ్రహ్మేతి । బ్రహ్మేపనిపదమృతమ్ ॥ ఘటవ
 త్సదసత్త్వాభ్యాం అనిర్వాచ్యం తవాపతేత్ । ఆనన్దసత్యజ్ఞానాది
 నిష్ఠేనైరెవవైదితైః ॥ బ్రహ్మణోప్యతథాభావః త్వయైవైవంసమర్థితః
 సదసద్వ్యతిరేకోక్తిః ప్రపञ్చస్యచహీయతే । యద్యథా కింబుచ్చ్యేత
 తత్సర్వస్యతథాశవేత్ । తస్మాదస్తీతి సంవిత్తిః జాయమానా ఘటా
 దిమ । తత్త్వపదార్థసంస్థాన పారమార్థ్యావబోధినీ ॥ సజాతీయవిజాతీ
 య వ్యవచ్ఛేదోబద్ధనైః । నైవనైవహ్య వస్థితైరూపైః పదార్థానాస్తు
 యాస్థిః ॥ నాసత్తానస్వతన్త్రాన్య తత్తాదైవతకథాకథమ్ । నచ
 నానావిధాకార ప్రతీతిశ్శక్యనిష్ఠవా ॥ సర్వాజ్యేవప్రమాణానిష్ఠంస్వ

మథ్యంయథోదితమ్ | తన్నిత్యాత్వేప్రపశ్చస్య సత్యత్వందురపహ్నవమ్ ||
 పారమార్థ్యేపితేనైవ తవాద్వైతంవిహస్యతే | నవేద్యంవిత్తిధర్మస్యా
 వితియత్ప్రసిదీతమ్ || తేనాపిసాధితంకిచ్చిత్ సంవిదోస్తి న వాత్స్వ
 యా | అస్తిచేత్పక్షఃపాదస్సన్యత్ నచేత్తేవిఫలశ్రమః || అతస్స్వరసవి [౫
 స్పష్ట దృష్టభేదాస్తుసంవిదః | యథా రథాదిభిర్భావైః నైక్యం
 యాతిఘటాదిభిః || సహజపలఘ్నియమోన ఖల్వేకైకసంవిదా | న
 చేదస్తి ససామాన్యం సర్వంసంవేదనాస్పదమ్ || సహజపలఘ్నియ
 మాత్ నాన్యోర్థస్సంవిదోభవేత్ | యదేతదవరాధీన స్వప్రకాశస్త
 దేవహి || స్వయంప్రకాశతాశబ్దమితివృద్ధాప్రచక్షతే | యస్మిన్న | [౧౦
 భాసమానేహి యోనామార్థోనభాసతే || నాసావర్థాన్తరస్తస్మాన్మి
 ఢ్యేస్తురివచస్త్రతః | అభాసమానేవిజ్ఞానే నచాత్మార్థావభాసనమ్ || ఇ
 తిసంవిద్వివర్తత్వంప్రపశ్చస్ఫుటమశ్చతి | మైవంపరిభవఃప్ర

త్యయేణబలీయసా || సంరక్త్యమాణభేదాస్తే నానుమానానువర్తినః
 తథాహేదమహంవేద్మి త్యన్యోన్యావాన్త నాస్ఫుటమ్ || త్రయంసాత్మో
 చ్చకాస్తీతిసర్వేషా మాత్మసాక్షికమ్ | ప్రత్యక్షప్రతిపక్షాద్వా నాను
 మానంప్రవర్తతే | నహివస్తేరనుష్ఠత్వం ద్రవ్యత్వాదనుమీయతే | కిచ్చ
 హేతుర్విరుద్ధోయం సహభావోద్వయోర్యతః

స్వాత్మనాసహభాసతే || నీలాద్యుపల్లవాపేత స్వచ్ఛచిత్తాత్రసన్త
 తిః | స్వాపాకాభాసతేనైవమర్థస్సంవేదనాత్మభక్ || తేనసంవేద [౨౦
 సంసత్యంసంవేద్యోర్థస్వనన్తితి | తదేతదవరామృష్టస్వవాగ్భాధస్య
 జన్మితమ్ || సహజపలఘ్నియమో యేనైవంసతిహీయతే | యస్మా
 దృతేయదాభాతిభాతితస్మాద్దృతేపితత్ | స్ఫుటాద్దృతేపినిర్భతఃవటా
 దివఘటస్వయమ్ |

